

SABAHAATTİN EYUBOĞLU

*Pir Sultan
Abdal*

AZRA ERHAT
ATILLA ÖZKIRIMLI
ASIM BEZİRCİ

cem yayınevi

SABAHAATTİN EYUBOĞLU / PİR SULTAN ABDAL

Sabahattin Eyuboğlu

PİR SULTAN ABDAL

**Kurucusu:
OğUZ AKKAN
cem yayınevi**

Baskı: Özyurt Matbaacılık
İstanbul, Ağustos 1993 /
Tel: 522 95 19

Sunu:

**PIR SULTAN ABDAL
VE SABAHATTİN EYUBOĞLU**

Yunus Emre kitabı basıldıktan sonra, Sabahattin Eyuboğlu'nun aynı biçimde bir Pir Sultan Abdal incelemesi yapmak istediğini sanıyorum. Sanıyorum demem tuhaf gelmesin: Eyuboğlu yazdığından, yazacağından söz etmezdi, öylesine alçak gönüllü ve kendi konularında çekingen, az konuşur bir insandı ki, neler yazdığını, geceleri sabaha kadar ne düşüncelere dalıp neler yarattığını biz ancak sabah makinesi başında biriken yazı dolu kâğıtları görünce anlardık. Ben evine gittiğimde usulca daktilosunun bulunduğu masaya yaklaşır, kendisi odada olmadığı zaman yapmayı yeğlerdim bu işi, çünkü ne yazdığını sorsam, neler hazırladığını öğrenmeye çalışsam, kızar, gözlerini açar, «ne demek istiyorsun?» diye beni paylar ve konuyu değiştirirdi hemencecik - bir şeyler buldum mu, ne olur alayım da temize çekeyim derdim. Kimi zaman peki der, kimi zaman hayır, daha bitmedi, bekle, diye yanıt verirdi. Birkaç sayfa yazı koparabildim mi, eve koşar, hemen o her sözünden bal akan, insanlık ve sevecenlik yayılan yazıları kana kana daktiloya alırdım ve o gün ya da ertesi günü götürür verirdim ona. Şöyle bir bakar, eline sağlık gibi bir şey söylerdi. Sevinir miydi, sevinmez miydi, belli etmez, yalnız bir bakışı, bir eline sağlık deme-

si, ya da kırk yılda bir kendiliğinden sen al bunları yaz demesi bile büyük bir mutluluk içinde bırakırdı beni. Ustama bir hizmette bulunmak, daha büyük bir sevinç yoktu benim için. Yunus Emre'yi anımsardım, hani tekkeye dümdüz odunlar taşımak olmuştu yıllar yılı ereği. Sabahattin'in dostlar çevresinde, onun dostluk, insanlık ve sağtöre anlayışına kendi bir çabamızla katkıda bulunmak biz dostları için, nasıl diyeyim, bir yarışma konusu olmuştu. İyiyi güzeli yaratmakta onun düzeyine hiç bir zaman varamıyacağımızı bilirdik hep, ama yoluna baş koymakla insan, daha çok insan olacağımızı ve böylelikle gerçek mutluluğa erişeceğimizi de hepimiz kendimizi bildiğimiz gibi bilirdik. Varlığımızı ona gösterdiğimiz ölçüde var edebileceğimiz, onun insanlıkta hiç şaşmaz, sağtörenin en iyisini, en değerli ve kalıcısını göstermek ve yaymakta ona ne kadar uyarsak, o kadar iyi ve güzel insan olabileceğimiz tartışma götürmez bir gerçek olmuştu bizim için. Çabalıyorduk kendimizi Sabahattin Eyuboğlu'na beğendirmeye, sevdirmeye. Bir aferinini aldık mı, elini omuzumuza dayadı mı, bizi o sıcak dostluğu ile kucaklayıp öptü mü, dünyalar bizim olurdu. O eşsiz mutluluğu yıllar yılı tadan bizler için Sabahattin Eyuboğluna özlemimizi giderecek tek çare ömrümüz oldukça onun yolunda yürümektir, bunu biliriz hepimiz, mavi yolcular, can dostları bu büyük insanın.

Pir Sultan Abdal'ı Sabahattin'in ne denli sevdiğini bize açıklamasına gerek yoktu. Pir Sultan Abdal bizim çevremizin de pîri, ustası, örneği idi. Onun türkülerini okuduğumuz zaman şöyle bir toplanır, sesimizi ayarlar, tam uyumlu olmaya, bir insan ve insanlık korosu oluşurmağa özen gösterirdik. Sesimiz göklere çıkardı, içimize hıçkırıklar ve acı göz yaşları dökülürdü «Geçti dost kervanı, eylemen beni» diye seslendiğimiz zaman. «Ben de bu yaylâdan Dost'a giderim» dediğimiz zaman, Dost Sabahattin

Eyuboğlu idi, o bizim yanımızda olduğu günler, geceler ona akardı gönlümüz dolu dolu, bir gün olmayacağını bilerek de önceden acısını, özlemine duyardık yana yana. Pir Sultan Abdal'ı söylemek bir tapıma katılmak gibi bir şeydi. İncamız İNSAN'a, insanlığa idi. «Çok keramet var insanda» diye ezgilendiğimizde kendimizi büyük bir topluluğun bir parçası duyar, bu duygu bizi yüceltir, güvenle varsılaştırır, her acıya, her haksızlığa, her yıkıma karşı koyacak güçte birer can olmamızı sağlardı. Pir Sultan'ın türkülerini hep bilirdik belki, ama biri çıkıp da bize bir türküsünü yeniden söyledi mi, ilk kez duymuş gibi coşar. o söyleyeni sarar, öper, severdik, hep birden söylemeye can atar ve ancak söyledikten sonra rahatlardık. Bizlere Pir Sultan'ı **yeniden** söyleyenlerin başında elbette ki Ruhi Su gelir, onun Pir Sultan'a değgin uzun plakı çıkmadan da, neler, ne Pir Sultan'lar tanıtmıştı bize. Ama yalnız Ruhi Su mu? Bir kez mavi yolculukta bir gece Müntekim Ökmen bizim tekneden ayrılıp başka bir tekneyle kara dalgaların üstünde kayıp uzaklaşırken «Uyur idik uyardılar»ı tâ ötelere dek yankılatmamış mıydı?.. Lacivert gökte yıldızlar kocaman yumurtalar gibi elimize düşecekti nerdeyse, deniz fış fış ötüyordu, sıcak kendi derimiz gibi tatlı ve doğal sarmıştı benliğimizi, rahattık, rahat, bizi neye sayarlarsa saysınlar insan olduğumuzu duyuyorduk, biliyorduk o gökteki ışınlar kadar aydın bir bilinçle. «Tevekkeltü talaallah» diye bağırdığımızda da, başımızı bir kaderciliğe değil, insan olma ve insanın bütün çilesini çekmeye hazır ve gönüllü olma duygusuna eğmiştik, kararımızı vermiştik biz, dâvamızın divana kalmasına razıydık, yalnız canların bir olması idi amacımız, ereğimiz.

Pir Sultan Abdal, bizden bunca yüzyıl önce yaşamış bir ozan, nasıl oluyor da böyle «dile getiriyordu» bizi? Onun diliyle, onun şiiriyle kendimizi buluyor coşkuyla, kendimizi söyleyebiliyorduk bilinçle. Varlığımızın gizlerini o

açıklıyordu bize, hem kendimizi anlıyor, hem de «ben bir yol oğluyum, yol sefiliyim» derdirtebiliyordu bir araya dostluk yoluyla gelmiş bunca insana. O gizi, sanırım, şiirde bulmalı. Pir Sultan Abdal bugünün insanını da yansıtılabiliyorsa, onun yalnız bir ozan değil, bir şair olmasındandır. Sabahattin Eyuboğlu Pir Sultan'ın halkın simgesi olduğu gerçeğine değinmiştir. Bu kitaba yazdığı —yazmağa başlayıp da bitiremediği— önsözde «halkı söylemiş, halkı söyletmiş» bir halk şairi olduğunu vurgular. Bu sorun Sabahattin Eyuboğlu ile en yakın dostları arasında öteden beri ateşli bir tartışma konusu idi: Pir Sultan darağacına giderken mi söyledi, söyleyebildi bu sözleri, yoksa o öldükten sonra halk mı söyledi onun adına, onun ağızından? Hiç sinirlenmeyen, tartışmada ölçüyü kaçırmayan, nesnelliği ve dostluk havasını sürdürmeğe bunca özen gösteren Eyuboğlu, Pir Sultan bu şiirleri kendi mi yazdı, halka mı söyletti konusunda öfkelenmekten alamazdı kendini. Bunun yankısını yukardaki satırlarda bile duyabilir okuyucu. Katı bir gerçekçiliğe sarılırdı bu tartışmada Eyuboğlu: darağacına giden adam şiir söyleyemez, şiir düşünmüş, ya da söylemiş olsa bile, kim ağızından bu dizeleri almış da aktarmıştır? Gerçeğe uymaz böylesi bir varsayım. Yıllar önce Pertev Boratav'la, başkalarıyla bu konuda yaptığı tartışmayı anımsardı Sabahattin Eyuboğlu, anlatırdı uzun uzun, sesinde bir yakınmayla, bir sitemle. Niçin bu kadar duyarlıydı bu konuda? Neden Pir Sultan'ı bireycilikten arındırmak ve topluma mal etmek için bu denli çaba harcar, hırçınlaşır, acımasız ve saldırgan olurdu? Halkı herşeyden, herkesten üstün tuttuğu, onu şairlerden de daha çok sevdiği için mi? Bencillikten, bireycilikten tüm arınmış bir adamdı Sabahattin Eyuboğlu, ondan daha gerçek toplumsu bir insan düşünülemezdi. Acaba direnmesi yalnız bundan mı? Ben başka bir çözüm de önereceğim, okurlarım bu çözüme ne değer biçerlerse biçsinler.

Sabahattin Eyuboğlu Pir Sultan Abdal'la özdeşleştirmişti kendi varlığını, ama bilerek, ama bilmeden. Kendi çevresinde bir PİR Sultan Abdal olmuştu Sabahattin Eyuboğlu, onun gibi bir ulu, onun gibi bir bilge, halk usunu onun gibi yaşamış, özümsemiş, içermiş bir aydın kişi. Öte yandan da alçak gönüllülüğüne sınır ve ölçü yoktu Sabahattin Eyuboğlu'nun. Pir Sultan'ı bireyciliğinden soymak, arındırmakla bir çeşit kendini soyuyor, arındırıyor, halkla özdeşleştiriyordu. Kendi çevresinde hep örnek olduğu, örnek davranışta bulunmayı ödev bildiği için toplum içinde kaynamış, toplumla kaynaşmış bir insan olarak görmek, yorumlamakla Pir Sultan'la kendi yorumunu da vermek, kendisinin de böyle yorumlanması gerektiğini belirtmek istiyordu. Netekim tam başardı çevresinde bu görüş ve tutuma göre değerlendirilmeyi, sayılmayı ve sevilmeyi.

Ama Pir Sultan Abdal'ın dramını, dâvasını, çilesini bilmiyor duymuyor muydu Eyuboğlu? Kendi yaşadığı dramı hiçbir zaman en ufak bir belirtiyile açıklamak yönüne gitmemiştir. İçinde neler olup biterdi, kimse bilmez. Oysa çok şeyler olup biter, o rahat, keyifçi görünüşü altında kimsenin ummadığı içolgular dönüşürdü. Ama bunları öyle saklamasını başarırdı ki, en yakın dostları bile ayrımına varmaz, dost meclisine düşkün, rakı sofrasını her şeyden üstün tutan bir keyif adamı sanabilirlerdi Eyuboğlu'nu. Netekim fııldakları ile, mavi yolculukları ile, pazartesi toplantıları ile tam anlaşılmamıştır daha bugüne bugün Sabahattin Eyuboğlu. Varsın anlaşılmasın daha, birgün gerçek benliği içinde ölümsüzleşecektir nasıl olsa, bundan hiç kuşkunuz olmasın.

Pir Sultan Abdal, Sabahattin Eyuboğlu'nun insancalık anlayışını tamı tamına yansıtan bir şairdir. Onun içindir ki Eyuboğlu onun sözleri üstüne inceleme yapmaktansa, onu yaşamayı yeğlemiştir. Çok sevdiği, çok inandığı bir dâvayı savunmaktansa, onu yaşamayı ve yakınlarına yaşatma-

yı yeğlerdi Sabahattin. Pir Sultan'ı da dost türküleriyle yansıtmayı yeğlememiş midir acaba? Koca koca kitaplar yazmanın yararına pek inanmazdı ustamız. kendi yazmaktansa, bize yazdırmaktan daha çok kıvanç duyardı. Pir Sultanla birlikte kendisini de yaşatmıştır bize. Daha ne isterdi o adsız, ünsüz yaşamayı, kendinden çok sevdiği insanlara yalnız ve yalnız özveride bulunmayı her çabanın başında tutan o insanların insanı ulu kişi, o güzelim halk aydını? Ben de bu kitabı onun dostlarına, mavi yolculuğa çıkmış çıkacak bütün çanlarına adıyorum.

O dünyadan gider oldu
Kalanlara selâm olsun!

Azra Erhat

PİR SULTAN ABDAL ÜZERİNE

Atilla Özkırımı

HALKIN DİLİNDEN

Asıl adı Haydar'dır PİR Sultan'ın. Aslı Yemen'dendir. Soyu da Hazreti Ali'nin torunlarından İmam Zeynel-Abidin'e bağlanır. Ailesiyle Yıldız dağı eteklerindeki Banaz köyünde oturmaktadır.

Haydar yedi yaşına geldiğinde, bir gün babası koyunları önüne kattı, otlatmasını istedi ondan. Çocuk, Yıldız dağı eteklerinde sürüyü otlatırken yoruldu. Başını bir taşa dayadı, uyuyakaldı. Düşünde bir ses duydu. Baktı, karşısında ak sakallı bir ihtiyar durur. Bir elinde dolu, bir elinde elma. İhtiyar dolu'yu uzattı önce Haydar'a, al oğlum bunu iç, dedi. Dolu'yu içti Haydar, damarlarına bir ateş yürüdü sanki. İhtiyar önceki elindeki elmayı uzattı sonra. Elmayı alırken ihtiyarın avucunun içinde yeşil bir ben gördü Haydar. Balıkıyıp.duran yeşil bir ben. O saat anladı ki karşısındaki Hünkâr Hacı Bektaş Veli'dir. Hemen sarıldı, elini öptü. PİR, «Oğlum senin adın bundan böyle PİR Sultan olsun» dedi. «Adın dört bir yana yayılsın, sazının üstüne saz, sözünün üstüne söz gelmesin. Âl ü evladın hakkını al-

mada Tanrı yardımcın olsun. Adını ben verdim, yaşını Tanrı versin.» Ve gözden kayboldu.

Akşam oldu, gün sabaha açıldı, Haydar evine dönmedi. Ailesi, konu komşu meraklandı. Araya araya buldular onu. Baktılar, Yıldız dağının eteğindeki çimenlikte kendinden geçmiş uyumakta. Güzel yüzü köpüğe kesmiş. Anladılar Haydar'ın pir elinden dolu içtiğini. Uyandırdılar, eline bir saz verdiler. Can gözü açılan Haydar sazı alıp çalıp söylemeye başladı :

*Pirim bana ismini bağısladı
Deftere yazıldım bir dün içinde
On iki kapılı şehre uğradım
Yedi derya geçtim bir dün içinde*

*Bir saatte yedi iklim dolandım
Saat geçti karar kıldım uyandım
Hikmeti görünce yine bulandım
Biraz çalkalandım cihan içinde*

*O ruh girdi bana Haydar dost dedi
Yaradandan nasibini istedi
Sabahın
Ay olup oturdum bir can içinde*

*Alnıma yazıldı ak ile kara
El defterin ko kendi defterin ara
Kudret ısı hikmetini göstere
Bugün mihman düştük bir can içinde*

*Pir Sultan'ım eydür menzil ıraktır
Gülüp oynamanın sonu firaktır
Şimdi geldik ama gitsek gerektir
Şimdi geziniriz cânân içinde*

Sözü bitince durmadı. Bir daha vurdu sazın teline:

*Uyurken üstüme gelen erenler
Gafil aç gözünü uyan dediler
Serseri kalma bu cihan içinde
Yürü bir mürşide hey can dediler*

*Uyandım gafletten açtım gözümü
Erenler pâyına sürdüm yüzümü
Hak buyurdu ben söyledim sözümü
Gizlice sırlara boyan dediler*

*Bu derd ü belâyı çeken Eyyub'dur
Erenlerin yolu hoş acayıptır
Her yerde açma sırrını ayıptır
Gizlice sırlara boyan dediler*

*Pîr Sultan'ım Haydar gir yola hoş ol
Erenler yoluna dök olma duş ol
Geç dünya malından sen de derviş ol
Dünyada dervişe sultan dediler*

O günden sonra ünü dört bir yana yayıldı Pîr Sultan'ın. Tekkesi nasip almaya gelenlerle doldu taştı.

Sivas'la Hafik arasındaki Sofular köyünden Hızır adlı bir genç de adını duydu Pîr Sultan'ın. Bir zamanlar 'alevi' iken sonraları halkı azan köyünden ayrılıp Banaz'a geldi. İlk Pîr Sultan'ın azabı oldu, sonra da müridi. Yedi yıl kapısında hizmet gördü şeyhinin.

Bir gün Hızır, Pîr Sultan'a dedi ki: «Pîrim, bana himmet eyle de bir makama geçeyim, büyük adam olayım.» Pîr Sultan da, «Ulan Hızır» dedi, «ben dua ederim, sen büyük adam olursun, paşa, vezir olursun, sonra da gelir beni asarsın.»

Yine de duasını esirgemedi. Hızır İstanbul'a gitti. Pîr Sultan'ın himmetiyle ilerledi, paşa oldu, Sivas valiliğine getirildi. Ama ikrarını unuttu. Yoksulu ezmeye, haram yemeye, namus gözetmemeye başladı.

Sivas'ta Hızır Paşa'nın iki kadısı vardı. Birine Kara Kadı, ötekine Sarı Kadı derlerdi. İkisi de rüşvet yer, haklıyı haksız çıkarır, her türlü zulmü ederlerdi.

Pîr Sultan'ın da iki köpeği vardı. Birinin adını Kara Kadı, ötekinin adını da Sarı Kadı koydu. Onları «Gel Kara Kadı, git Sarı Kadı» diye çağırırdı. Bunu duyan düşmanları hemen gidip kadılara haber verdiler; «Pîr Sultan kapısındaki köpeklere sizin adınızı koydu» dediler. Kızıp köpüren kadılar Pîr Sultan'ı Sivas'a getirttiler, mahkemeye çektiler. Pîr Sultan «Evet» dedi, «köpeklerime sizin adlarınızı koydum» dedi. Ve sözünün devamını getirdi: «Lâkin benim köpeklerim sizden daha iyidir. Çünkü siz haram yersiniz, benim köpeklerim yemez.» Kadılar, «Nerden biliyorsun?» diye sordular. «İsterseniz deneyelim» dedi Pîr Sultan. Birkaç hacıyla hoca da geldi. Gizlice bir kap haram, bir kap da helal yemek hazırladılar, her ikisine belli birer işaret koydular. Önerine konan kaplardan haram yemeği seçti kadılar. Ve bir güzel oturup yediler. Sonra köpekleri getirip, iki kabı yeniden hazırlayıp önerine koydular. Köpekler kapları koklayıp helal yemeğe giriştiler. Böylece hacılarla hocalar kadıların haram yediğini öğrendiler. «İyi köpek kötü kadıdan efdaldır» dediler. Pîr Sultan da aldı sazi eline şu demeyi söyledi:

*Koca başlı koca kadı
Sende hiç din iman var mı
Haramı helâli yedi
Sende hiç din iman var mı*

*Fetvâ verir yalan yulan
Domuz gibi dağı dolan
Sirtına vururum palan
Senin gibi hayvan var mı*

*İman eder amel etmez
Hakkın buyruğuna gitmez
Kadılar baş yere yatmaz
Hiç böyle kör şeytan var mı*

*Pir Sultan'ım zâtlarımız
Gerçektir şöhretlerimiz
Haram yemez itlerimiz
Bu sözümde yalan var mı*

Günlerden bir gün, Hızır Paşa koca başlı Kör Müftü'ye buyurdu. Ondan, «Şah adını anmayı yasaklayan, şah diyenlerin dilinin kesilip öldürüleceğini» bildiren bir fetva aldı. Bunu duyan Pir Sultan şu demeyi söyledi:

*Fetvâ vermiş koca başlı Kör Müftü
Şah diyenin dilin keseyim deyü
Satır yaptırmış Allahın lâneti
Ali'yi seveni keseyim deyü*

*Şer kulların örükünü uzatmış
Müminlerin baharını güz etmiş
On ikiler bir arada söz etmiş
Âşıkların yayın yasayım deyü*

*Hakkı seven âşık geçmez mi candan
Korkarım Allahtan korkum yok senden
Ferman almış Hızır Paşa Sultan'dan
Pir Sultan Abdal'ı asayım deyü*

Bununla da yetinmedi Pir Sultan. Fetvaya boyun eğmeyeceğini, nereye gitse Şah'ı öveceğini, onun yolunda ölümü göze aldığını duyurdu şu demeyle :

*Padişah katlime ferman dilese
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan
Cellatlar karşımda satır bilese
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan*

*On yedi yerimden vursalar yara
Cerrahlar derdime kılmasa çare
Kemend-i bend ile çekseler dâra
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan*

*Karadır kaşları benzer kömüre
Münafıklar zarar verir ömüre
İk'ellerim bağlasalar demire
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan*

*Eğer beni katsa kervan göçüne
Götürseler Hindistan'a Maçin'e
Urganım atsalar darağacına
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan*

*Âhiri katlime ferman yazılsa
Çıksam teneşire tabut düzülse
Kefenim biçilse mezar kazılsa
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan*

*Pir Sultan Abdal'ım derim vallahi
Ölsem terk eylemem piri billahi
Huzûr-i mahşerde dilerim Şah'ı
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan*

Münafıklar bunu hemen Hızır Paşa'ya yetiştirdiler. Hızır Paşa da Sivas'a çağırtdı Pır Sultan'ı. Huzuruna çıkan eski pırine hürmette kusur etmedi önce. Nefis yemekler sundu ona. Ama Pır Sultan yemeklere elini sürmedi. Hızır Paşa meraklanıp sebebini sorunca Pır Sultan dedi ki: «Sen zina ettin, haram yedin, yetimlerin âhını aldın. Haram para ile yapılmış yemeklerini ben değil köpeklerim bile yemez.» Sonra da paşanın konağından Banaz'daki köpeklerine seslendi. Köpekler anında geldiler. Pır Sultan yemek tepsisini sürdürdü köpeklerin önüne. Köpekler yemekleri şöyle bir koklayıp çekildiler, dokunmadılar bile.

Hızır Paşa kızdı köpürdü. Ağır hakaret saydı bunu. Pır Sultan'ı Sivas'ın Toprakkalesine hapsettirdi. Ama ne de olsa eski piri, kızgınlığı geçince ona kıymak istemedi, huzuruna çağırtdı. «Eğer içinde şah'ın adı geçmeyen üç deme söylersen, seni bağışlayacağım» dedi.

Pır Sultan sazını eline aldı, başladı söylemeye:

*Hızır Paşa bizi berdâr etmeden
Açılın kapılar şah'a gidelim
Siyaset günleri gelip yetmeden
Açılın kapılar şah'a gidelim*

*Gönül çıkmak ister şah'ın köşküne
Can boyanmak ister Ali müşküne
Pirim Ali On İk'imam aşkına
Açılın kapılar şah'a gidelim*

*Her nereye gitsem yolum dumandır
Bizi böyle kılan ahd-i amandır
Zincir boynum sıktı halim yamandır
Açılın kapılar şah'a gidelim*

*Yaz selleri gibi akar çağlarım
Hançer aldım ciğerciğim dağlarım
Garip kaldım şu arada ağlarım
Açılın kapılar Şah'a gidelim*

*İlgın ilgın eser seher yelleri
Yâre selam eylen Urum erleri
Bize peyik geldi Şah bülbülleri
Açılın kapılar Şah'a gidelim*

*Pîr Sultan'ım eydür mürvetli Şah'ım
Yaram baş verdi sızlar ciğergâhım
Arşa direk direk olmuştur âhım
Açılın kapılar Şah'a gidelim*

Bir soluklandı Pîr Sultan, sonra ikinci demeye geçti:

*Kul olayım kalem tutan eline
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz
Şekerler ezeyim şirin diline
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz*

*Allahı seversen kâtip böyle yaz
Dün ü gün ol Şah'a eylerim niyaz
Umarım yıkılsın şu kanlı Sivas
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz*

*Sivas illerinde zilim çalınır
Çamlı beller bölük bölük bölünür
Ben dosttan ayrıldım bağrım delinir
Kâtip ahvâltmi Şah'a böyle yaz*

*Münafıkın her dediği oluyor
Gül benzimiz sararuban soluyor
Gidi Mervan şâd oluban gülüyor
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz*

Pir Sultan Abdal'ım hey Hızır Paşa
Gör ki neler gelir sağ olan başa
Hasret koydu bizi kavim kardaşa
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz

Durdu, sazına yeniden dokundu Pir Sultan:

*Karşıda görünen ne güzel yayla
Bir dem süremedim giderim böyle
Ala gözlü pîrim sen himmet eyle
Ben de bu yayladan Şah'a giderim*

*Eğer göğeri ben bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Ben de bu yayladan Şah'a giderim*

*Bir bölük turnaya sökün dediler
Yürekteki derdi dökün dediler
Yayladan ötesi yakın dediler
Ben de bu yayladan Şah'a giderim*

*Dost elinden dolu içmiş deliyim
Üstü kan köpüklü meşe seliyim
Ben bir yol oğluyum yol sefiliyim
Ben de bu yayladan Şah'a giderim*

*Alınmış abdestim aldırırlarsa
Kılınmış namazım kıldırırlarsa
Sizde Şah diyeni öldürürlerse
Ben de bu yayladan Şah'a giderim*

*Pir Sultan Abdal'ım dünya durulmaz
Gitti giden ömür geri dönülmez
Gözlerim de Şah yolundan ayrılmaz
Ben de bu yayladan Şah'a giderim*

Pir Sultan'ın üç demede de Şah'ı anıp meydan okuması Hızır Paşa'yı büsbütün kızdırdı. Adamlarına buyurdu: «Atın şunu zindana. Yarın sabah da asın.»

Zindana attılar Pir Sultan'ı. Sivas'ta Keçibulan denen yerde de bir darağacı kurdular. Darağacına götürürlerken çoluğuna çocuğuna şöyle seslendi Pir Sultan:

*Bize de Banaz'da Pir Sultan derler
Bizi kem, kişî de bellemesinler
Paşa hademine tenbih eylesin
Kolum çekip elim bağlamasınlar*

*Hüseyin Gazi Sultan binsin atına
Dayanılmaz çarh-ı felek zatına
Bizden selâm söylen ev külfetine
Çıkıp ele karşı ağlamasınlar*

*Ala gözlüm zülfün kelep eylesin
Döksün mâh yüzüne nikâb eylesin
Ali Baba Haktan dilek dilesin
Bizi dâr dibinde eğlemesinler*

*Ali Baba eğer söze uyarsa
Emir Hûdanındır beyler kıyarsa
Ala gözlü yârtularım duyarsa
Alım çözüp kara bağlamasınlar*

*Surrum işlemedi kaddim büküldü
Beyaz vücudumun bendi söküldü
Önüm sıra kırklar pîrler çekildi
Daha beyler bizi dinlemesinler*

*Pir Sultan Abdal'ım coşkun akarım
Akar akar dost yoluna bakarım
Pirim aldım seyrangâha çıkarım
Daha Yıldız dağın yaylamasınlar*

Bu sırada bir buyruk daha verdi Hızır Paşa. Halkın Pîr Sultan'ı asılırken taşlamasını istedi. Taşlamayanların öldürüleceğini bildirdi. Orada bulunan Pîr Sultan'ın musahibi Ali Baba da bu buyruğa uymak zorunda kaldı. Ama eli pîrine taş atmaya varmadı. Bir gül attı gizlice. Kendisine gül atanı gördü Pîr Sultan, çok üzüldü. Şöyle dile getirdi acısını :

*Şu kanlı zalimin ettiği işler
Garip bülbül gibi zâreler beni
Yağmur gibi yağar başıma taşlar
Dostun bir fiskesi yareler beni*

*Dar günümde dost düşmanım bell'oldu
On derdim var ise şimdi ell'oldu
Ecel fermanı boynuma takıldı
Gerek asa gerek vuralar beni*

*Pîr Sultan Abdal'ım can göğe ağmaz
Haktan emrolmazsa irahmet yağmaz
Şu illerin taşı hiç bana değmez
İlle dostun gülü yareler beni*

Pîr Sultan'ın asılışının ertesi günü ahali kahvede toplaşmış, konuşurlarmış. İçlerinden biri demiş ki: «Hızır Paşa bu gece Pîr Sultan'ı astırdı.» Atılmış bir başkası, «Olamaz» demiş; «çünkü ben bu sabah onu Koçhisar yolunda, Seyfe-beli'nde gördüm.» Bir ötekisi, «Senin yanışın var» diye söze karışmış. «Ben onu Malatya yolunda, Kardeşler-gedliği'nde gördüm.» Bir üçüncü kişi «Yeni-han yolunda, Şahna-gedliği'nde»; bir dördüncü kişi ise «Tavra-boğazı'nda» gördüğünü söyleyince herkes şaşakalmış. Kalkmışlar, hep birlikte darağacının bulunduğu alana gitmişler, bir de ne görsünler:

Darağacında Pîr Sultan'ın hırkası sallanır durur, kendisi kayıplara karışmış.

Meğer darağacından inip yola düzülmüş Pîr Sultan. Asesler de yakalamak için peşine düşmüşler. Kızılırmak köprüsünü geçen Pîr Sultan, bakmış asesler peşinde. «Eğil köprü, eğil» demiş. Köprü eğilmiş, suya gömülmüş. Kızılıрмаğın beri yakasındaki asesler donakalmışlar. Pîr Sultan'ın kerâmetini anlayıp geri dönmüşler.

Oradan doğruca Horasan'a gitti Pîr Sultan. Şahın huzuruna vardı. Sazını eline alıp iki deme söyledi. Bunlardan birisi şudur :

*Diken arasında bir gül açıldı
Bülbülüm bahçende ötmeğe geldim
Bezirgânım yüküm gevher satarım
Ali pazarına dökmeğe geldim*

*Baç'ım vermeyince yüküm açılmaz
Gevherin hasna hile katılmaz
İnkâr toru ile şahin tutulmaz
Bir gerçek tor'una düşmeğe geldim*

*Ben bend'oldum şu meydana atıldım
İkrar verdim ikrarına tutuldum
İptida talipten pîre katıldım
Pîrin eteğini tutmağa geldim*

*Pîr Sultan Abdal'ım yüreğim doğun
İmamlar rengine boyandım bugün
İrehber pişirir talibin çiğın
Âhiri bu imiş pişmeğe geldim*

Sonra da Horasan'dan ayrılıp Erdebil'e gitti Pîr Sultan ve Erdebil'de öldü.

PİR SULTAN'IN GERÇEK YAŞAMI

Çevresinde oluşan menkabelerde efsanevi bir kimlikle çıkıyor karşımıza PİR Sultan. Halk onu böyle anlıyor, anlatıyor. Elimizde bu menkabelerle şiirleri dışında gerçek yaşamını aydınlatacak bilgi yok.

Nitekim Sadettin Nüzhet Ergun'un kitabından başlayarak (1929) PİR Sultan Abdal'ın kimliği; dolayısıyla PİR Sultan, PİR Sultan Abdal, PİR Sultanım Haydar, Abdal PİR Sultan tapşırılmalı şiirlerin aynı şairin olup olmadığı konusu tartışılmalıdır.

Bu konuda öne sürülen tezler kısaca şöyle özetlenebilir :

Sadettin Nüzhet, yayımladığı şiirlerin PİR Sultan Abdal'ın olup olmadığının kesinlikle saptanamayacağı görüşünü öne sürmekle yetinir. (1) Pertev Naili Boratav-Abdülbaki Gölpınarlı da şiirlerin içerik ve biçim özelliklerini ölçü alarak eldeki şiirleri ayırma girişiminde bulunurlar. (2) Cahit Öztelli ise herhangi bir ayırma gitmez. (3)

Ayrıca yine Sadettin Nüzhet, Fuat Köprülü'nün görüşüne (4) uyararak PİR Sultan'ı astıran Hızır Paşa'nın Aziz Mahmut Hüdaî'nin I. Ahmet'e yazdığı bir mektupta adı geçen Hızır Paşa (ölm. 1607) olabileceği düşüncesinden yola çıkar ve PİR Sultan'ın XVI. yüzyılın sonlarıyla XVII. yüzyılın başlarında yaşadığını öne sürer. Boratav'la Gölpınarlı ise bu tarihi elli yıl öncesine götürürler. PİR Sultan'ın şiirlerindeki Şah'ın *Şah Tahmasb*

(1) S. Nüzhet (Ergun), XVII. Asır Saz Şairlerinden PİR Sultan Abdal, 1929.

(2) P.N. Boratav - A. Gölpınarlı, PİR Sultan Abdal, Ank. 1943.

(3) C. Öztelli, PİR Sultan Abdal - Bütün Şiirleri, 5. bas., 1983.

(4) Fuat Köprülü, Bir Kızılbaş Şairi - PİR Sultan Abdal, Hayat, c. 3, sayı 64, 1928.

(ölm. 1576) olduğu varsayımıyla Hızır Paşa'nın da Şam ve Bağdat beylerbeyiliklerinde bulunmuş Hızır Paşa (ölm. 1567) olabileceği görüşünü ileri sürerler. Cahit Öztelli de Pîr Sultan'ı 1590'da ikinci kez Sivas valisi olduğunu söylediği Deli (ya da Divane) Hızır Paşa'nın İstanbul'dan gelen buyruk üzerine astırdığını belirtir. Ama bu Deli Hızır Paşa, Cahit Öztelli'nin belirttiği gibi iki kez Sivas valiliği yapmamıştır, ölümü de 1607 değil, 1597'dir. 1607'de ölen Hızır Paşa başka bir Hızır Paşa'dır.

Tarihsel bilgilerdeki bu düzeltmeyi, bu kitabın ilk basımına (1977) bir önsöz yazan İlhan Başgöz yapmış⁽⁵⁾, daha sonra İbrahim Aslanoğlu⁽⁶⁾, Asım Bezirci⁽⁷⁾ ve Mehmet Bayrak⁽⁸⁾ aynı bilgiyi yinelemişlerdir. İlhan Başgöz'ün verdiği bilgiye göre Hızır Paşa 1587'de İran seferine katılmış, 1590'da Sivas beylerbeyliğine atanmış, 1596'da Gürcistan kralı Simon'u yenmiş, 1597'de mallarının hepsini yiğit kişilere dağıtıp müflis olmuş ve taun (veba) hastalığından ölmüştür.⁽⁹⁾

Ama yine İlhan Başgöz'ün belirttiğince, bu Hızır Paşa'nın Pîr Sultan Abdal'ı astıran Hızır Paşa olup olmadığı kesin değildir. Kesin olan, Pîr Sultan'ı Sivas valiliği yapan bir Hızır Paşa'nın astırdığıdır. Gerek menkabelerin, gerekse şiirlerin söylediği budur. Eğer bu Hızır Paşa, Deli ya da Divâne lakabıyla ünlenmişse, tarih-

(5) İlhan Başgöz, yazdığı önsözü başka bir çalışması dolayısıyla geri alınca bu görevi ben üstlenmek zorunda kaldım. O günden bugüne aynı konuda yeni varsayımlar geliştirebilmesi için de bu görüşleri tartışmak gereği doğdu.

(6) İ. Aslanoğlu, Pîr Sultan Abdallar, 1984.

(7) A. Bezirci, Pîr Sultan - Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Bütün Şiirleri, 1986.

(8) M. Bayrak, Pîr Sultan Abdal, 1986.

(9) Başgöz, a.g.y., s. 44-45.

çiler onu öteki Hızır Paşalardan ayırmak için böyle anıyorlarsa, neden şiirlerde ve menkabelerde Pîr Sultan'ı astıran Hızır Paşa'nın lakabından hiç iz yoktur? Hele menkabelerin Pîr Sultan-Hızır Paşa ilişkisi üzerinde yoğunlaştığı düşünülür, halk arasında sıradan bir kişinin bile lakabıyla anıldığı göz önünde tutulursa, Deli (Divane) Hızır Paşa'nın lakabının hiç anılmaması olgusu üzerinde durmak gerekir. Çünkü bu, ister istemez, başka bir Hızır Paşa'yı akla getirmektedir. Deli ya da Divane lakabı taşımayan bu Hızır Paşa, Boratav'la Gölpınarlı'nın sözünü ettiği, sonradan İbrahim Aslanoğlu'nun kanıtladığına 1547-1550 yıllarında Sivas valisi olan Hızır Paşa'dır. Üstelik her iki Hızır Paşa da Halep valiliği yapmışlardır.

Bu konuda daha da ileri gidip şu bile söylenebilir: İlhan Başgöz'ün dayandığı Selânikî doğruyu söylüyorsa, «mallarının hepsini yiğit kişilere dağıtarak müflis» olan Deli Hızır Paşa'nın, menkabelerde anlatıldığı gibi haram yiyen, namus gözetmeyen Hızır Paşa olduğunu ileri sürmek zordur. Oysa birinci Hızır Paşa için söylenen «mutedil, tama'sız» sözcükleri⁽¹⁰⁾ benzeri bütün biyografi kitaplarında rastlanan sıradan niteleme sözcükleridir.

Üstelik, Pîr Sultan'ın şiirlerinden, onun XVI. yüzyılın ilk yarısında mı, yoksa sonlarında mı yaşadığını kanıtlayacak *kesin bilgiler* de çıkarılamamaktadır. Billenen, Sivas'ın Banaz köyünden olduğu, bir halk ayaklanmasına önderlik ettiği ya da katıldığı için Sivas'ta valilik yapan bir Hızır Paşa tarafından astırıldığıdır. Ötesi bütünüyle varsayımlara dayanmaktadır.

Şimdi bu varsayımları gözden geçirelim.

(10) Sicill-i Osmanî, anan İbrahim Aslanoğlu, a.g.y., s. 45.

PIR SULTAN MI, PİR SULTANLAR MI?

Önce de belirttiğim gibi PİR Sultan, PİR Sultan Abdal, PİR Sultanım Haydar, Abdal PİR Sultan tapşırma şîirlerin aynı şairin olup olmadığı konusu tartışılmalıdır. Sadettin Nüzhet, Boratav-Gölpınarlı ve Cahit Öztelli'nin andığım görüşlerinden sonra, bir değil birkaç PİR Sultan olduğu görüşünü kabullenen İlhan Başgöz, daha farklı bir düşüncededir. Sabahattin Eyuboğlu'nun «PİR Sultan şîirleri» görüşünü kabullenen Başgöz'e göre, yaratıcıları başka başka kişiler olan bu şîirleri «PİR Sultan geleneği» adı altında toplamak ve hepsini, temellerini PİR Sultan'ın attığı bir bütün olarak görmek gerekir. (11)

Ama bu görüşten yola çıkan Başgöz, bütün şîirleri veri olarak kullanıp PİR Sultan'ın yaşamöyküsünü, gerçek kimliğini aydınlatmaya çalışırken düştüğü çelişkiyi farketmemektedir. Eğer «PİR Sultan geleneği» kavramı altında topladığımız şîirlerin yaratıcıları başka başka kişilerse ve bu bütün, günümüze kadar uzanan bir zaman diliminde oluşmuşsa bu şîirlerdeki bilgiler tek bir kişinin yaşamını nasıl açıklayabilir?

Nitekim, bu yolda ilk ciddi karşı görüş İbrahim Aslanoğlu'ndan gelmiştir. Aslanoğlu'na göre (12), eldeki şîirler, kendisinin şimdilik saptayabildiği altı PİR Sultan Abdal'a aittir. Üstelik yapılacak araştırmalar sonucu PİR Sultan Abdallar'ın sayısı gelecekte daha da artabilir. Yine ona göre, Banazlı olup Hızır Paşa'nın astırdığı gerçek PİR Sultan (Abdal), PİR Sultan tapşırma şîirleri söyleyen şairdir.

(11) Mehmet Bayrak da aynı görüştedir.

(12) İ. Aslanoğlu araştırmalarının sonuçlarını bir dizi yazı olarak önce Türk Folkloru'nda yayımlamıştır.

İbrahim Aslanoğlu'nun tezini kabullenen Asım Bezirci, bu görüşü daha da geliştirir. Pîr Sultanlar'a bir yedinciyi ekler. Bununla da yetinmez, kitabına yalnız Pîr Sultan tapşırması 195 şiiri alır. Ama Asım Bezirci, bir noktada İbrahim Aslanoğlu'ndan ayrılmakta, İlhan Başgöz'ün ortaya attığı ve Mehmet Bayrak'ın geliştirdiği bir görüşü kabullenmektedir: Pîr Sultan, 1578'deki Düzmece Şah İsmail ayaklanmasıyla ilişkisi yüzünden asılmıştır.

HANGİ ŞAH İSMAIL?

Oysa bu konuda da varsayımdan öte kesinlemelere gidilememektedir. Pîr Sultan'ın Düzmece Şah İsmail ayaklanmasıyla ilgisine kanıt olarak gösterilen dizeler, aynı zamanda Şah Tahmasb'la da ilgili olabilir. Nitekim hangi Hızır Paşa'nın Sivas valisi olduğu konusu aydınlatılamamışken sözkonusu şiirler bu yolda yorumlanmıştır. Hattâ Deli Hızır Paşa'nın kimliğini (iki Hızır Paşa'yı birbirine karıştırarak da olsa) ilk kez saptayan Cahit Öztelli, «Pîr Sultan'ın idamı sıralarında Sivas'ta sözü edilmeye değer hiçbir ayaklanma olayı olmamıştır» diyerek şairin asılmasını Hızır Paşa'nın «Safavî ve Alevî düşman»lığına bağlamaktadır. «Öztelli'nin Pîr Sultan'ın ölümü için gösterdiği sebebin bir dayanağı» olmadığını söyleyen İlhan Başgöz'ün, Pîr Sultan'la Düzmece Şah İsmail arasında ilişki kurarken örnek gösterdiği şiirler ise Pîr Sultan, Pîr Sultan Abdal, Abdal Pîr Sultan gibi değişik tapşırmasalar taşıyan şiirlerdir. İbrahim Aslanoğlu'nu izleyen Asım Bezirci'nin tezini doğru sayar, gerçek Pîr Sultan'ın salt bu tapşırması şiirleri söyleyen şair olduğunu kabullenirsek, Pîr Sultan-Düzmece Şah İsmail ilişkisini açıklamak zorlaşır. Daha doğrusu, böylesi bir yorumun zorlama olduğu açıklık kazanır.

Nitekim İlhan Başgöz'ün,

*Kapıyı çaldı Kırklar'ın birisi
Birinden mestoldu cümle gerisi
Sarıkaya derler Şah'ın korusu
Konalım gaziler İmam aşkına*

dörtlüğünden yola çıkarak, «Sarıkaya Yıldızeli'ne bağlı, Banaz'la Bedirli'nin arasında bir köydür» diye belirttikten sonra «Pir Sultan'ın oğlu İnce Mehmet'in yazdığı» bir şiirden (13),

*Şah Yıldız Dağında sema' eyledi
Bir ayak üstünde binbir kelam söyledi
İndi Banaz'ı hoş vatan eyledi
Hayli devr ü zaman geçti orada*

dörtlüğünü alması ve «belki de Pir Sultan'ın evinde misafir olan bu Şah, herhalde İran Şahlarından biri olmaz. Bu Şah bizce, 1577'de, Şam taraflarında ortaya çıkan ve Bozok (yozgat) taraflarına kadar gelip, oraları ayaklanmaya çağıran yalancı Şah İsmail'dir» sonucuna ulaşması buna örnektir. Pir Sultan'ın bir ayaklanma girişimi nedeniyle Deli Hızır Paşa tarafından astırıldığı görüşü kabul edilince böylesi varsayımlar kaçınılmaz olmakta, sonraki araştırmacılara bu yorum çekici gelebilmektedir.

Oysa İsmail'in şiirinin bu olaydan birkaç yüzyıl sonra söylendiği açıktır. Şiir, Pir Sultan'ın oğlu olduğunu

(13) Başgöz bu şiiri Boratav - Gölpınarlı incelemesinden aktarıyor (a.g.y., s. 52). Oysa söz konusu kitapta bu şiirin «İnce Mehmet'in müridi İsmail» tarafından söylendiği belirtilir (a.g.y., s. 42). Aynı kaynakları kullanan Asım Bezirci bu yanlışla düşmez.

öne süren İnce Mehmet (Mehemmed) adlı birinin bunu kanıtlayıcı bir senet almasıyla ilgilidir. Menkabede bu senedin Hacı Bektaş dergâhından, şiirde ise Şah'tan alındığı söylenir. Şiirin ilgili dörtlüğü şudur :

*Halifeler bir araya geldiler
Evlât kimdir diye meşveret kıldılar
İnce Mehemmed'i Şah'a saldılar
On iki Şah'tan senet aldı orada*

Ama sözü burada kesmez İsmail. Evlât olmayana senet verilmeyeceğinin bilinmesine karşın yine de birilerinin buna inanmadığından yakınır :

*İsmail'im ötesine ermezler
Evlât olmayana senet vermezler
Senede mühüre itimat kalmazlar
Aradan kaldırmazlar zann ü gümanı*

Bunun anlamı şudur : İnce Mehmet (Mehemmed) Pîr Sultan'ın oğlu değil, yıllar, belki yüzyıllar sonra onun oğlu olduğunu öne süren birisidir. Yoksa halifeler niçin «Evlât kimdir diye meşveret kıl»sınlar? Yıllar sonra ortaya çıkan bu oğulun (?) bir müridinin şiiri ne ölçüde doğru bilgi içerebilir?

Peki, Pîr Sultan'ın *Sarıkaya*'dan söz eden dizeleri denilecek?

Sarıkaya sözcüğü, kullanımı yaygın bir yer adı olduğu için, eğer bir şiirde başka coğrafi ipucu verilmeden kullanılıyorsa, bu *Sarıkaya*'nın hangi *Sarıkaya* olduğunu söyleyebilmek kimi kesin bilgilere dayanmakla mümkündür. Banazlı Pîr Sultan'ın şiirinde geçen «*Sarıkaya korusu*»nun «*Yıldızeli'ne bağlı, Banaz'la Bedirli'nin*» arasındaki köy olması gerekmez. Nitekim, Pîr

Sultan-Düzmece Şah İsmail ilişkisinin doğru olduğunu varsayarsak, *Sarıkaya*'nın, Yozgat iline bağlı *Sarıkaya* ilçesi olması daha akla yakındır. Çünkü bilindiği kadarıyla Şam Bayadı Türkmenlerinden Düzmece Şah İsmail, Malatya yöresinden topladığı yandaşlarıyla Elbistan üzerinden Kırşehir-Bozok (bugün Yozgat) yöresine geçiyor ve hattâ Hacı Bektaş ocağında kurban kesiyor. Türkiye haritasına bir göz atıldığında Yozgat'ın güneyindeki *Sarıkaya*'nın aynı yörede bulunduğu, dahası Hacı Bektaş'a çok uzak olmadığı görülür.

Üstelik Pîr Sultan, şiirinin bütününde, bırakalım açıkça belirtmesini, Şah'la görüşüğünü «imâ» bile etmez. Söylediği, Şah'ın «*Sarıkaya korusu*»nda bulunduğu, «*İmam aşkına*» ona katılmaları gerektiğidir. Bu Şah'ın kimliği Pîr Sultan'ın,

*Kapıyı çaldı Kırklar'ın birisi
Birinden mestoldü cümle gerisi
Sarıkaya derler Şah'ın korusu
Konalım gaziler İmam aşkına*

dörtlüğü ile şu tarihsel bilgi birleştirildiğinde daha açık bir anlam kazanmaktadır: «...Gılân'da bulunan Şeyh Haydar'ın oğlu İsmail, yanındaki sâdik birkaç kişi ile oradan ayrıldı ve müridlerini toplamak için *Erzincan* yöresindeki *Saru-Kaya* yaylağına geldi (905/1500). Şah İsmail *Saru-Kaya*'dan adamlar göndererek müridlerini yanına gelmeğe davet etti. Bu davet üzerine köylü ve göçebe Türkler, görülmemiş bir sevinçle her taraftan bölük bölük onun katına geldiler. (14)

(14) Prof. Dr. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, 3. baskı, s. 152, 1980; geniş bilgi için bk. Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ank. 1976.

Görüldüğü gibi Erzincan yöresinde de bir *Sarıkaya* (o günkü söyleniş biçimiyle *Saru-Kaya*) vardır ve eri önemlisi II. Bayezid döneminde Anadolu'ya geçen Şah İsmail'in *üssü* durumundadır. Şah İsmail Anadolu'daki yandaşlarına *Sarıkaya*'dan çağrı çıkarmıştır. Pîr Sultan'ın söylediği de bu değil midir?

PİR SULTAN'IN ASILDIĞI TARİH

Ama burada karşımıza başka bir sorun çıkıyor. Bu, Pîr Sultan'ın hangi tarihte asıldığı sorunudur. Eğer söz konusu dörtlükteki Şah, gerçek Şah İsmail'se Pîr Sultan 1590'da asılmamış, Boratav-Gölpınarlı'nın belirttiğince, büyük olasılıkla 1555'ten önce asılmıştır. Bu ise Hızır Paşa'nın kimliğini yeniden gündeme getirmektedir.

Yukarıda Deli (Divane) Hızır Paşa'dan söz ederken, onu öteki Hızır Paşalardan ayıran lakabının, gerek Pîr Sultan'ın şiirlerinde, gerekse Pîr Sultan çevresinde oluşan menkabelerde geçmemesinin, Sivas valiliği yapmış bir başka Hızır Paşa'yı akla getirdiğini belirtmiştim. Çünkü Cahit Öztelli ve onun yanlısını düzelten İlhan Başgöz, Deli (Divane) Hızır Paşa'nın, XVI. yüzyılda yaşamış Hızır Paşalar içinde Sivas valiliği yapmış tek Hızır Paşa olması kanıtına dayanmaktaydılar.

Oysa İbrahim Aslanoğlu, Boratav-Gölpınarlı'nın sözünü ettiği, Köstendil (1552), Şam (1554), Bağdat (1560) valiliklerinde bulunmuş Hızır Paşa'nın (ölm. 1567) daha önce Sivas valiliği yaptığını Başbakanlık Arşivi Rüüs ve Mühimme defterlerindeki kayıtlardan çıkarmıştır. Şöyle :

«—954/1547 tarihinde Sivas Valisi Hızır Paşa'dır.

Yine İbrahim Aslanoğlu, Deli Hızır Paşa'yla ilgili kayıtları sıraladıktan sonra Sivas valiliği yapmış iki Hızır Paşa olduğu gerçeğine dayanarak Pîr Sultan'ın «1547-1551 veya 1587-1590» yılları arasında asıldığı görüşüne varmaktadır. (16)

Bana göre, bu konudaki varsayımları tartışırken gösterdiğim gibi, ikinci olasılık çok zayıftır. Pîr Sultan «1547-1551» yılları arasında, dahası Şah Tahmasb'ın Anadolu'ya yürüdüğü 11 Ağustos 1548'den sonraki bir tarihte asılmıştır.

Böylece aradan bunca yıl geçmesine, Pîr Sultan üzerine sayısız kitap çıkarılmasına karşın, Pîr Sultan'ın yaşadığı dönem konusunda Boratav-Gölpınarlı'nın görüşlerinin doğru olduğu anlaşılmaktadır. İki araştırmacı ortak kitaplarında salt Pîr Sultan'ın şiirlerinden yola çıkarak onun Kanunî Süleyman'la (1520-1566) Şah Tahmasb (1524-1576) döneminde yaşadığı sonucuna varmakta, Pîr Sultan'ı anılan birinci Hızır Paşa'nın asırtmış olabileceğini söylemekteydiler.

Ama Cahit Öztelli'nin Deli (Divane) Hızır Paşa bulgusu, önce kendisini, sonra da başka araştırmacıları yanlış yola yöneltmiş; Pîr Sultan'ın bir ayaklanmaya katıldığı için asıldığı düşüncesi ise akıl yürütmelerin Düzmece Şah İsmail ayaklanması üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. İbrahim Aslanoğlu'nun birinci Hızır Paşa'nın Sivas valiliğini ortaya çıkarmasından sonra, bu kez Düzmece Şah İsmail olayı birinci Hızır Paşa'nın Pîr

(15) İ. Aslanoğlu, a.g.y., s. 44-45.

(16) İ. Aslanoğlu, a.g.y., s. 48. Ayrıca Aslanoğlu, Pîr Sultan'ın asılmasını salt alevî oluşuna bağlamakta, olayı toplumsal özünden soyutlamaktadır.

Sultan'ı astırmış olabileceği görüşünü çürütmede kullanılmış; bu olasılığın doğruluk taşıyıp taşımadığı hiç araştırılmamıştır. (17)

Nitekim ilgili kaynaklar azıcık karıştırıldığında, tıpkı Sarıkaya örneğinde olduğu gibi (18), bu konuda da doğrulayıcı bilgiler bulmak mümkündür. İşte bir bilgi: «19 safer 955 (31 Mart 1548)'de Tebriz seferine çıkan Kanunî, Erzurum'a ulaşınca Tahmasp'a bir tehditnâme göndererek onu muhârebeyi kabûle tahrik ettiği gibi, Çoban köprüsünde yakalanan Safevî casuslarının üzerinde, Amasya, Sivas, Tokat kızıl-başlarını Osmanlı ordusunu arkadan vurmağa teşvik için yazılmış mektupların bulunması üzerine de gereken tedbirleri almıştır.» (19)

Ne olabilir bu tedbirler? Çok basit : Asıp kesmek, tutup bir yere tıkmak, aşiretleri dağıtmak. Elbette Kanunî Süleyman babası Yavuz Selim'den farklı davranmayacaktı.

Bu konuya ilerde yine döneceğim. Ama önce, Pîr Sultan'ın yaşamı konusunda öne sürülen öteki düşünceleri de gözden geçirmek istiyorum.

PİR SULTAN'IN YAŞADIĞI YILLAR

Pîr Sultan-Düzmece Şah İsmail ilişkisi nasıl varsayımdan öte gidemiyor, Sarıkaya örneğinde olduğu gibi Pîr Sultan-Şah İsmail ilişkisi gündeme geliyorsa, başka ipuçları da Pîr Sultan'ın XVI. yüzyılın ilk yarısında ya-

(17) İbrahim Aslanoğlu bilgileri sıralamak, olabirliklere dik-kati çekmekle yetinmiştir.

(18) Bu bilgiye daha önce «Alevilik - Bektaşilik ve Edebiyatı» (1985) adlı kitabımın girişinde de değinmiştim.

(19) İslam Ansiklopedisi, Tahmasp I maddesi, c. 11, s. 643.

şadığını (eğer yüz on-yüz yirmi yaşlarında idam edilmişse) göstermektedir.

Söz gelimi, Asım Bezirci'nin «Pir Sultan bir başka şiirinde Düzmece Şah İsmail ile halifelerini 'Urum'a gelen 'Kırklar'a benzetir» diyerek örnek verdiği,

*Kırklar Urum'a geçti sen duydun mu
Tanrı'nın Aslanı geldi bildin mi
Pınar yanında kendini buldun mu
Kırklar'a serçeşmesin pîrim Ali
Cümlemizden ulusun Kızıl Deli*

dizelerinde (20) bu ilişkiyi gösterecek somut bir işaret yokken, aynı şiirde şu dizelere rastlanmaktadır :

*Geldi Kazova'sın duman bürüdü
Kara kâfirlerin yağı eridi
Allah Allah deyüp Kırklar yürüdü
Kırklar'a serçeşmesin pîrim Ali
Cümlemizden ulusun Kızıl Deli (21)*

Hemen görülebileceği gibi bir yer adı geçmektedir burada : *Kazova*. Kazova'ya gelen kimdir? Kızıl Deli mi?

Eldeki bilgilere göre Kızıl Deli (ya da Delü) lâkabıyla ünlünen Seyyid Ali Sultan, alevî-bektaşî geleneğinin evliyâ saydığı Horasan erlerindedir. XIV. yüzyıl sonlarıyla XV. yüzyıl başlarında yaşadığı, Yıldırım Bayezid döneminde Horasan'dan Anadolu'ya geldiği, Seyyid Rüstem Gazî adındaki bir alperenle Rumeli'nin fethine katıldığı bilinmektedir. (22) Dimetoka'daki tek-

(20) Asım Bezirci, a.g.y., s. 57.

(21) Asım Bezirci, a.g.y., s. 174.

(22) Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, s. 12, 1983.

kesi de beктаşıllerce kutsal sayılan dört halife makamından biridir. Pîr Sultan'ın kavuştak dizelerinde Kızıl Deli adı yinelendiğine göre, Kazova'ya gelenin o olduğu düşünülebilir. Nitekim alıntıladığım dizelerden hemen sonra,

*Kırklar Rum elinde mekân tuttular
Makamlar açtılar çırağ yaktılar
Bütün kâfirleri dîne çektiler*

diyor Pîr Sultan. Bu ise Kızıl Deli menakıbını doğruluyor.

Ama elimizde *Kazova*'dan söz eden ve Kızıl Deli adı geçmeyen başka bir şiir daha var. *Pîr Sultan Abdal* tapşırması bu şiir bir ayaklanma çağrısı. İlgili dörtlük şu :

*Mümin olan bir penaha çekilsin
Münafık başına taşlar dökülsün
Sancak gelsin Kazova'ya dikilsin
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi*

Neresi bu *Kazova*? Tokat'la Turhal arasında, Yeşilirmak vadisi boyunca uzanan bir düzlük. Üstelik XVI. yüzyılın başlarındaki bir olayda da geçiyor: «Şah İsmail halifesi Anadolu'lu Nur Ali, Sivas, Tokat, Amasya ve Çorum kızılbaşlarını ayaklandırır (1512, A.Ö.). Amasya'daki Osmanlı Şehzadesi Murat (Yavuz Selim'in kardeşi Şehzade Ahmet'in oğlu. A.Ö.) kızılbaş olur, törenle taç giyer. Tokat kenti âyânı Şah İsmail adına hutbe okutur. Şehzade Murat, 10 bin kızılbaş ile Kazova'da Nur Halife ile birleşir.» (23)

Tarihlerde Nur Ali, Nur Halife adlarıyla geçen bu

(23) Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, c. 5, s. 2245, 1982.

kişi, Şah İsmail'in 1500'de *Sarıkaya*'da çevresine toplanan Türkmenlerden Rumlu oymağına mensuptur. Verilen bilgilere göre, Koyulhisar'a gelen Nur Ali, Faik Bey komutasındaki kuvvetleri bozup Tokat'a girmiş, ardından anılan yörelerdeki Türkmenleri ayaklandırmıştır. Olayların gelişiminden Nur Ali'nin bir süre bu yöreye egemen olduğu da anlaşılıyor. Çünkü Nur Ali, Şehzade Ahmet'in lalası Yularkıstı Sinan Paşa'yı da yenmeyi başarıyor. (24) Ayrıca Antalya yöresinde başkaldırıp Sivas'a kadar yürüyen Şahkulu'nun (Temmuz 1511) önderliğindeki ayaklanma da yeni bastırılmıştır ve iki eylem arasındaki zaman farkı azdır. (25)

Kazova adıyla sonraki yıllarda da karşılaşırız. İsmail Hami Danişmend'in verdiği bilgiye göre, Bozok'ta başkaldıran (20 Ağustos 1526) Baba Zünnün, Karaman Beylerbeyi İskender Paşazade Hürrem Paşa komutasındaki orduyu Kayseri yöresindeki Kurşunlu boğazında yendikten sonra «Tokad tarafına yürüyüp Artıkova ve Kazova cihetlerini istila etmiştir.» (26)

Şimdi sorabiliriz: Pîr Sultan ya da Pîr Sultan Abdal bu iki ayaklanmadan hangisini anlatmak istemektedir?

(24) İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 2. baskı, c. II, s. 229, 1964.

(25) Şahabeddin Tekindağ, Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, c. 1, sayı 3.

(26) İ. H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. 2, s. 23, 1971. Bu yıllarda birbirini izleyen Türkmen ayaklanmalarına ilişkin bilgiler çelişkilidir. İ. H. Danişmend'e göre Baba Zünnun ayaklanmasının tarihi 1527 değil, 1526'dır. Oysa Faruk Sümer'e göre 1526'da ayaklanan «Atmaca adlı bir kızılbaş»tır. Hürrem Paşa'yı yenen de odur. 1527'de ayaklanan ise Dulkadirli Zünnun Beğ'in oğludur. (F. Sümer, Safevi Devleti'nin kuruluşu..., s. 76-77).

İşte bu noktada gelip varsayımlara dayanıyoruz. Çünkü elimizde yer adı dışında başkaca bilgi yok. Yalnız bir gerçek çıkıyor ortaya. Pîr Sultan'ın Türkmen ayaklanmalarının yoğun olduğu bir dönemde yaşadığı gerçeği. Üstelik bu ayaklanmalar hep gelip Sivas'ta düğümleniyor. (27) Nitekim Baba Zünnûn'dan sonra ayaklanan Kalender Çelebi de Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa'yı Sivas'ın kuzeyindeki Karaçayır'da yenmeyi başarıyor (8 Haziran 1527). (28)

Bu durumda Pîr Sultan'ın asılması olayını 1588 ya da 1590'a götürerek bundan on iki yıl önceki Düzmece Şah İsmail ayaklanmasına (1578) bağlamak anlamsızlaşıyor. Hele 1589'da Bingöl'ün kuzeyindeki Kığı'da patlayan ayaklanmanın da bunda etkisi olabileceğini ileri sürmek.

Nitekim, Mustafa Akdağ'ın Celali İsyanları'nda-

(27) 1518'de Bozoklu Celâl çevresine topladığı alevî Türkmenlerle Tokat'a geçmiş, Kızılırmak-Yeşilirmak arasındaki bölgede büyük bir ayaklanma başlatmıştı (M. Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, s. 118.). Sonraki yıllarda ayaklananlar için kullanılan Celali sıfatı onun adından gelir. Nitekim 1519'da yine Bozok'ta ayaklanan Şah Veli'nin Celali sözcüğüyle nitelenmesi, onun Celâl'in müridi olabileceğini düşündürmektedir. Şah Veli de Sivas Beylerbeyi Şadi Paşa'yı Zile yöresinde bozguna uğrattıktan sonra Kızılırmak üzerindeki Şahruh Beğ köprüsü yakınlarında Osmanlı kuvvetlerine yenilmiştir (Faruk Sümer, Safevî Devletinin..., s. 73).

(28) Faruk Sümer'e göre Kalender Çelebi Behram Paşa'yı Kazova'da yenmiştir. Kalender'le Behram Paşa ikinci kez Tokat yöresindeki Cincife adlı yerde karşılaşılır. Behram Paşa savaşta ölür. Kalender Çelebi, İran yolunun Hüsrev Paşa tarafından kesildiğini öğrenince Bağdat'a yönelir ve Kayseri-Elbistan arasındaki Sarız'a gider (F. Sümer, a.g.y., s. 77)

ki (29) bir dipnota dayanarak PİR Sultan-Düzmece Şah İsmail ilişkisini açıklamaya çalışan İlhan Başgöz'le onun varsayımını benimseyen Asım Bezirci ve Mehmet Bayrak, somut bir kanıt olarak yalnızca «Şam» sözcüğüne dayanmaktadır. Tez şudur: Şam Bayadı Türkmenlerinden Şah İsmail, Şam'da ortaya çıkmış, Güneydoğu'dan Malatya'ya Türkmenleri ayaklandırmış, Kırşehir ve Bozok'a (Yozgat) kadar gelmiştir. (30) PİR Sultan'ın şiirlerinde güney illerinden, özellikle de Şam'dan söz etmesi bu ayaklanmayla bağlantısını gösterir :

*Kızılırmak gibi bendinden boşan
Hama'dan Mardin'den Sivas'a döşen
Düldül eyelendi Zülfikâr kuşan
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi (31)*

Oysa bu konuda çok önemli bir nokta gözden kaçırılmaktadır. Düzmece Şah İsmail ayaklanması gerçekten Şam'da mı patlak vermiştir? Düzmece Şah İsmail'in Şam'da ortaya çıkıp oradan Anadolu'ya yürüdüğü hangi bilgiye dayanılarak öne sürülmektedir?

Mustafa Akdağ'ın anılan dipnotundaki yanlış bir bilgidir bunun nedeni. Akdağ, «...1577 senesinde *Suriye tarafındaki Şam Diyade* adındaki Türkmen aşiretinden bir şahıs»ın Şah İsmail olduğu savıyla «güney doğu Türkmenleri arasında büyük bir taraftar topluluğu ile Malatya tarafının aşiretlerini» ayaklandırdığını söyler.

(29) Yeni basımı «Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası» adıyla, s. 295, 1975.

(30) Mehmet Bayrak Düzmece Şah İsmail'in eylemini daha ayrıntılı biçimde araştırır.

(31) Bu dördlük PİR Sultan Abdal'ın Kazova'dan söz ettiği şiirin ikinci dördlüğüdür. Asım Bezirci, P.S.A.'ı başka bir şair saydığı için bu dördlüğü kanıt göstermez.

(322. sayfada Akdağ aşiret adını Şam Bayadı olarak verir, ayaklanma tarihini de 1578).

İlhan Başgöz bu bilgiyi «1577'de Şam taraflarında ortaya çıkan» yalancı Şah İsmail olarak değerlendirir. (32) Vardığı sonucu özetlerken de «1578'de Şam taraflarında patlayan bir Yalancı Şah İsmail ayaklanması» diyerek tarih yanlışını farkında olmaksızın yineler.

Mehmet Bayrak, yukarda alıntılanan dizelerin «doğrudan Şam-Hama'dan başlayıp Sivas'ta noktalanın Şah İsmail eylemini» çağrıştırdığı düşüncesindedir. (33) Ona göre, «Osmanlı resmi belgelerinde ve Akdağ'da vurgulandığı gibi, Düzmece Şah, Şam Bayadı Türkmenlerindedir ve o bölgeden başlayarak Anadolu'ya doğru ilerlemiş, çalışmalarını Orta Anadolu'da Yozgat, Karaman, Kırşehir, Adıyaman, Malatya, Tokat ve Sivas çevresinde yoğunlaştırmıştır.» (34)

Asım Bezirci, «1577'de Suriye'de Şam yöresindeki Türkmenlerin Bayadı (diyade) aşiretinde başlayan hareket» sözleriyle aynı değerlendirmeye katılır; ama başka biri olduğuna inandığı PİR Sultan Abdal'ın şiirlerini kanıt olarak kullanamadığı için kesin konuşmaz, Mehmet Bayrak'la İlhan Başgöz'ü kaynak gösterip, «PİR Sultan'ın da Yalancı Şah İsmail'in eylemini benimsediği sanılıyor»der. (35)

Bütün bu değerlendirmelerde Düzmece Şah İsmail'in Şam Bayadı Türkmenlerinden olması dışında, onun Şam'da ayaklanıp Anadolu'ya yürüdüğünü gösteren bir

(32) İ. Başgöz, a.g.y., s. 53.

(33) M. Bayrak, a.g.y., s. 119.

(34) Mehmet Bayrak'ın andığı «Osmanlı belgelerinde» böyle bir bilgiye rastlanmaz. Tersine Bayrak'ın Ahmet Refik'ten alıntılıdığı belgede Düzmece Şah İsmail'in Malatya'da ortaya çıktığı belirtilir (a.g.y., s. 117).

(35) A. Bezirci, a.g.y., s. 56.

kanıt yoktur. (36) Akdağ'ın Şam Bayadı Türkmenlerini adlarına bakarak «Suriye taraflarında» bir aşiret sayması, düştüğü bu yanlış, Düzmece Şah İsmail'in Şam'da ortaya çıkıp Anadolu'ya yürüdüğü biçiminde yorumlanmıştır.

Oysa Şam Bayadı adı Şam'a yerleşmiş bulunan Bayatlar için değil, Kuzey Suriye'den gelip *Anadolu'ya yerleşen Bayatlar* için kullanılmaktadır. Nitekim, «Dulkadirli İli'ne dahil bulunan *Bayatlar*, defterlerde, umumiyetle *Şam Bayadı* suretinde anılırlar. Bu mühim Bayat kolunun meşgul olduğumuz devirlerde (XVI. yüzyıl, A.Ö.), Maraş mıntakasında ancak küçük bir oymağı bulunmaktadır. Kabilenin asıl büyük şubeleri ise Dulkadirli İli'nin Bozok (Yozgat, A.Ö.) ve Yeni İl (Sivas, A.Ö.) gibi yayılma sahalarında yurt tutmuşlardır. (37) Faruk Sümer bir başka kitabında da şu bilgileri verir: «Timur'un Yozgat ve ona komşu bölgelerdeki *Kara Tatarlar*'ın mühim bir kısmını *Türkistan*'a götürmesi üzerine *Kuzey Suriye*'deki bu *Bayatlar*'ın bir bölümü de *Dulkadirli* oymakları ile birlikte *Boz-Ok*'ta yurd tuttu. *Bayatlar*'ın bu kolu *Şam Bayadı* adı ile tanınmıştır.» (38) Yine Faruk Sümer, Bozok'taki Şam Bayadılarının kışı Suriye'de geçirdiklerini söyledikten sonra şu açıklamayı yapar: «Fakat XVI. yüzyılın ikinci yarısında *Şam-Bayatları*'nın kışın *Surtiye*'ye gitmekten vazgeçtikleri anlaşılıyor.» (39)

Bu bilgilerden çıkaracağımız sonuç, Düzmece Şah İsmail ayaklanmasının «Şam taraflarında» başlamış ola-

(36) Düzmece Şah İsmail için bk. Faruk Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşu..., s. 132-135.

(37) Faruk Sümer, *Bayatlar*, İÜ Edb. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. IV, sayı 4, s. 378, 1952.

(38) Oğuzlar, s. 225.

(39) a.g.y., s. 231.

mayacağıdır. Belki onun, Maraş'ta bulunan «küçük» Şam Bayadı oymağından çıktığını söyleyebiliriz. Bu ise, Pîr Sultan'ın «Şam»lı şiirlerinin Düzmece Şah İsmail ayaklanmasıyla ilgili olduğu anlamına gelmez. Tersine «Şam»lı şiirler öteki ipuçlarıyla birleştiğinde yine Şah İsmail'e bağlanabilir. (40)

Nitekim Pîr Sultan'ın bir şiirindeki şu dörtlükler,

*Karşı karşı karlı dağlar
İndi Şah'a secd'eyledi
Mülk iyesi ulu beyler
İndi Şah'a secd'eyledi*

(40) Ayrıca bugün elimizde bulunan Pîr Sultan şiirlerini başka başka şairlerin söylediğini kabullenir, bunları önce tapşırmalarına, sonra da içlerinde geçen kimi özel adlara dayanarak ayırırsak başka varsayımlar da geliştirebiliriz. Söz gelimi, «Şam»lı şiirlerin hemen hepsi Pîr Sultan Abdal tapşırmasıyla söylenmiş. Aslının Yemen'de olduğunu söyleyen de o. Üstelik bu şiirlerden yaşamıyla ilgili ipuçları da çıkarılabiliyor. Bir şiirinde,

**Aman hey erenler mürvet sizindir
Üksüzüm yetimim amana geldim
Garibim bi-kesim himmet sizindir
Ağlayı ağlayı Selman'a geldim (İA 221)**

bir başkasında,

.....

**Yöğrük oldum üç yaşında satıldım
Kimseler de bilmez benim taylığım (İA 218)**

bir ötekisinde ise,

.....

**İneyim gideyim Şam'dan aşağı
Nerde kaldı ana ata ilimiz (İA 324)**

demesi, en azından, Şam yöresinden çok küçük yaşta geldiğini, öksüz ve yetim olduğunu gösteriyor. Bu durumda Pîr Sultan Abdal'ın Şam Bayadıları'ndan geldiğini düşünemez miyiz?

*Benim istediğim asıl
Canım kurban Şah'a beşir
Şehcivan'da Hasan Mansur
İndi Şah'a secd'eyledi*

bir bakıma Şah İsmail'in Safevî Devleti'ni kuruluşunun özeti gibidir. 905/1500 kışını Ercûvan'da geçiren Şah'ın koruyucuları *Anadolulu* ve *Şamlu* müritleridir. İsmail müritlerine kardan bir kale yaptırır, müritlerini talim ettirerek kışı geçirir, bahar gelince de Erdebil'i ziyaretten sonra Erivan'ın güneyinden Kağızman-Erzurum yoluyla Tercan'ın güneyindeki Saru Kaya yaylağına ulaşır, Anadolu'daki müritlerini çevresine toplanmaya çağırır. Rumlu Nur Halife, Piri Beğ, Dev Ali (Div Sultan), Ustacalu Mirza Beğ oğlu Muhammed Beğ, Şamlu Abdi Beğ, Dulkadırlı Dede Abdal gibi «mülk iyesi ulu beyler» ona bağlanan beylerden birkaçıdır. (41)

Üstelik Şah İsmail'in Safevî Devleti'ni kurduğu yıllarda *Saru Kaya* adıyla bir kez daha karşılaşırız. Akkoyunlu Elvend Bey'in Erzincan'da asker topladığını öğrenen Şah İsmail, onun Anadolu yolunu kapatmasını önlemek için 1502'de Erzincan seferine çıkar. Elvend'in «Tercan'ın güneyindeki *Saru Kaya*'da olduğunu haber alınca süratle üzerine» yürür, Elvend kaçır. Şah İsmail'in bu seferi, onun *Sarıkaya*'dan Dulkadıroğlu Alâüddevle Bey'in ülkesine asker göndermek istemesi biçiminde de yorumlanmaktadır. Ama Şah İsmail Alâüddevle ile hesaplaşmayı sonraya bırakarak Akkoyunlu Sultan Murat'ın üzerine yürüyüp Hemedan yakınında Alma Kulağı denilen yerde onu bozguna uğrattır (21 Haziran 1503). Bu zafer Şah İsmail'e Acem

(41) Faruk Sümer, Safevî Devletinin Kuruluşu..... s. 17-19, 43 ve sonrası.

Irak'ını, Fars ve Kirman'ı kazandırmakla kalmaz, kimi Akkoyunlu beyleri de «İsmail'e itaat ederek Kızılbaş ta-cını» giyerler. Bu beyler arasında Afşarlardan Mansur Bey adına da rastlanmaktadır. (42)

Yine Şah İsmail'in 913/1508'de Dulkadirli Alâüd-devle'nin üzerine yürüdüğünde Erzurum- Erzincan yolunu seçtiği, Osmanlı sınırını geçerek Tokat yörelerine geldiği bilinmektedir. (43) Hattâ o sırada Amasya valisi olan Şehzade Ahmet, durumu babası II. Bayezid'e bildirince önlem olarak Yahya Paşa komutasında Ankara yöresine kuvvet sevk edilmiş; bunun üzerine Şah İsmail, Sarız (Kayseri) yoluyla Elbistan'a yürümüş, dönüştü Harput ve Diyarbakir'i de egemenliği altına almıştı. Şah İsmail'in 915/1509-1510'da da Bağdat'ı zaptettiğini, İmam Cafer-i Sâdık'ın oğlu Yedinci İmam Musa Kâzım'ın mezarının üstüne büyük bir türbe yaptırdığını biliyoruz. (44)

Bu bilgilerin ışığında, Pîr Sultan'ın şiirlerinde neden güney illerinden söz ettiği daha iyi anlaşılıyor. Hele onun,

*Güzel Şah'ım çok yerlerden görünür
Aslı nedir neye verdin Bağdad'ı
Akıl edemedim senin sırrına
Aslı nedir neye verdin Bağdad'ı (CÖ, s. 31)*

dizeleriyle dile getirdiği sitem, olayları yakından izlediğini gösteriyor. Çünkü Bağdad Osmanlılarca zaptedilmemiş, Osmanlılara verilmiştir. Lala İbrahim Paşa Bağdad önlere geldiğine (1534) Bağdad Valisi Şerefed-

(42) a.g.y., s. 23-24.

(43) İ. Hakkı Uzunçarşılı, c. II, s. 228.

(44) İslam Ansiklopedisi, Şah İsmail maddesi, c. 11, s. 276.

din oğlu Muhammed Han, *Şah Tahmasb'ın emri üzerine* kenti bırakıp Basra yöresine kaçmış, Osmanlı ordusu hiç bir direnmeyle karşılaşmadan Bağdat'a girmiştir. (45)

Görüldüğü gibi bütün bu olgular, Pîr Sultan'ın yaşamı konusunda ileri sürülebilecek kimi varsayımları doğrulayıcı birer kanıt niteliği taşımaktadır. Yeniden özetlersek, *Şah İsmail Türkmen yandaşlarını Sarıkaya'* da toplanmaya çağırduğında *Pîr Sultan'ın* bir şiiriyle bu çağrıyı yinelemesi *o yıllarda hayatta olduğunu* göstermekte, *Kazova* örneği ise bu olguyu pekiştirmektedir. Şiirlerinden 70 yaşının üzerinde yaşadığını çıkardığımız Pîr Sultan 1470-1480 yılları arasında bir tarihte doğmuş olmalıdır. Buna göre Osmanlı padişahlarından II. Bayezid, Yavuz Selim ve Kanuni Süleyman'la Safevî şahlarından Şah İsmail ve Şah Tahmasb dönemlerinde yaşamıştır.

Şah Tahmasb'ın saltanatının 1524-1576 yıllarını kapsamaması ve Pîr Sultan'ın bir şiirinde

*Meydana çıkar görünü görünü
Kimse bilmez evliyanın sırrını
Koca Haydar Şah-ı Cihan torunu
Ali nesli güzel imam geliyor (PNB-AB s. 61)*

diyerek onu açık seçik tanımlaması, o dönemde yaşamış olmanın ötesinde, yine tarihsel bir olayla bağlantılıdır. Nitekim şiirin ilk dördünlüğündeki,

*Yürüyüş eyledi Urum üstüne
Ali nesli güzel imam geliyor
İnip temenna eylerim destine
Ali nesli güzel imam geliyor*

(45) F. Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşu....., s. 64.

dizeleriyle Şah Tahmasb'ın Anadolu seferlerinin kastedildiği hemen bütün araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Aslında konu da burada düğümlenmektedir. Çünkü Kanunî'nin İran seferinin ardından 11 Ağustos 1548'de Hoy'a gelen Şah Tahmasb karşı saldırıya geçmiş, Kars, Hınıs, Muş, Tercan üzerinden Erzincan'a kadar gelmiştir. (46) Pîr Sultan da Tahmasb'ın bu seferinin ardından asılmış olmalıdır. Kanunî'nin İran seferi sırasında Amasya-Tokat-Sivas yöresindeki alevilere karşı alınan önlemler, Tahmasb'ın Anadolu seferi ve birinci Hızır Paşa'nın 1547-1550 yıllarına rastlayan Sivas valiliği, gözden geçirdiğim öteki olgularla birleştirildiğinde bu sonuca ulaşılmaktadır.

PİR SULTAN NİÇİN ASILDI?

Yalnız konu burada kapanmamakta başka sorular da gelmektedir akla. Pîr Sultan'ın hemen hepsi Sivas ve yöresinde düğümlenen Türkmen ayaklanmalarıyla ilişkisi ne ölçüdedir? Katılmış mıdır bu ayaklanmalara? Yoksa bir inancın savunucusu olarak bu ayaklanmaları desteklemiş, dolayısıyla şiirleriyle eylemlerin yaygınlık kazanmasını mı üstlenmiştir? Şiirlerinden ihbar edildiği ve yandaşlarınca yalnız bırakıldığı anlaşıldığına göre, suçu nedir? Gerçekleşmeyen bir ayaklanmanın önderi olduğu için mi, yoksa alevî-bektaşî inanışın etkili bir temsilcisi olarak görüldüğü için mi asılmıştır?

Bana öyle geliyor ki, Pîr Sultan gibi bir şair, hele Şah İsmail'le, Şah Tahmasb'la ilişkisi olmuşsa, bırakın bir yalancı şahın peşine takılmayı, bir yandan

(46) İslam Ansiklopedisi, Tasmasp I maddesi, c. 11, s. 644.

*Sefasına cefasına dayandım
Bu cefaya dayanmayan gelmeştir
Rengine hem boyasına boyandım
Bu boyaya boyanmayan gelmeştir*

.....

*Kırklar bu meydanda gezer dediler
Evliyanı yola dizer dediler
Destini destinden üzer dediler
Nefsaniyetine uyan gelmesin*

*Pîr Sultan'ım eydür dünya fânidir
Kırkların sohbeti aşk mekânıdır
Kusura kalmayan kerem kânıdır
Gönülde karası olan gelmesin (1A 63)*

derken, öte yandan amaçsız, başıbozuk bir ayaklanmanın içinde yer alamaz. Hiç kimsenin dikkatini çekmeyen şu dörtlüğüyle,

*Hacı Bektaş oğlun günahkâr gördüm
Aradım isyanım özümde buldum
Yüzümün karasını elime aldım
Aman Şah'ım mürüvvet deyü geldim (AB 182)*

neyi anlatmak istemektedir acaba? Ya da şu dörtlüğünde :

*Pîr Sultan Abdal'ım bu bir nûr idi
Akılları ermez gizli sır idi
Bizim bildiğimiz Ali bir idi
Şimdi her yerde bir Al'eylediler (1A 272)*

Burada eleştirilen «Hacı Bektaş oğlu», acaba Kalendar Çelebi midir? Ali adına ortaya çıkanlar kimler-

dir? Pîr Sultan adlarını vermiyor, ama bir şeye karşı çıktığı açık. Bir şeyden yana olduğu da. Âdil, haktan ve halktan yana bir düzen isteğidir bu.

Oysa o dönemin tarihçilerinden başlayarak Anadolu'daki alevî Türkmenlerin Osmanlı yönetimine karşı olmaları ve Şah İsmail'e bağlılıkları bir ihanet olarak değerlendirilmiş, bu yanlış değerlendirme, kimi günümüz tarihçileri tersini kanıtlamış olsalar da, yaygın bir kanı biçiminde süregelmiştir.

Burada önemli bir noktanın açıklanması gerekmektedir. O da Osmanlılar dönemindeki alevî ayaklanmalarının bir fesat hareketi ya da mezhep çatışması olmadığı gerçeğidir. 1511-1527 yılları arasında alevî Türkmenlerin önderlik ettiği ayaklanmalar temelde toplumsal-ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktaydı.

Bu ayaklanmalarda şii propagandasının etkili olduğu doğrudur. (47) İran'da Safevi Devleti'ni kuran Şah İsmail Anadolu alevîlerinin inançlarından yararlanmak istemiş, Anadolu'ya gönderdiği halifeleri yoluyla yoğun bir propagandaya girişmiştir. Yine de Anadolu alevîlerinin umutlarını Şah'a bağladıklarını, ama onun siyasal amaçlarına bütünüyle destek olmadıklarını söylemek gerekir. Yani Anadolu alevîleri dış düşmanla birleşmemişler, aynı inançta oldukları Şah'ın haksızlıklara son vereceğine inanmışlardır. (48) Bu ikisi ayrı şeylerdir.

(47) XVI. yüzyıldaki ayaklanmaların nedenlerinin gözden geçirildiği bu bölümü, «Alevîlik-Bektaşîlik ve Edebiyatı» adlı kitabımdan konumuzla ilgili açıklayıcı dipnotlar ekleyerek aktarıyorum.

(48) Pîr Sultan bir şiirinle bunu şöyle anlatır: «Hak'tan inayet olursa/Şah Urum'a gele bir gün/Gazâda bu Zülfi-kar'ı/Kâfirlere çala bir gün//Hep devşire gele iller/Şah'a köle ola kullar/Urum'da ağlayan sefiller/Şâd ola da güle bir gün//(...) Devire beyi paşayı/Zapteyleye dört köşeyi/Husrev ede temaşayı/Âlî divan kura bir gün» (CÖ 60)

Ama nedense bu konu üzerinde yeterince durulmamış, eldeki bilgiler nesnel bir tutumla değerlendirilerek sağlıklı sonuçlara ulaşılmamıştır. Özellikle alevî-bektaşî halk edebiyatını konu alan çalışmalarda, «İran'a bağlılık» alevî-bektaşî şiirinin ana temalarından biri olarak gösterilmiş ve bu olgu salt Safevî propagandasına bağlanmıştır. Oysa tarihsel bir olguyu toplumsal-ekonomik, kültürel ve ideolojik boyutlarından soyutlamak bizi yanlış sonuçlara götürür. Yanıtı aranması gereken soru, alevî Türkmenlerin «İran'a bağlılık»larının hangi koşullarda, nasıl geliştiği sorusudur.

Nitekim Anadolu alevîlerinin Safevîlerle ilişkisi daha eskiye dayanmaktaydı. Şeyh Safiyüddin-i Erdebili'nin (1252-1334) kurduğu (49) safevî tarikatı, torunu Hoca Ali'nin şeyhliği döneminde (1392-1429) şiileşmişti ve Hoca Ali, Timur üzerindeki etkisinden de yararlanarak Anadolu'daki şiî-bâtını topluluklarla ilişki kurmuştu. Erdebil'i bütünüyle Hoca Ali'ye veren Timur, Anadolu dönüşü tutsak olarak getirdiği Türkmenleri Hoca Ali'nin isteğiyle bağışlamış, Erdebil'e yerleştirilen bu Türkmenler şeyhin sadık müritleri olmuşlardı. Sonraki yıllarda Hoca Ali'nin torunu Şeyh Cüneyt, Erdebil postnişinîl amcası Şeyh Cafer'le arası açılınca Karakoyunlular yönetimindeki ülkesinden ayrıлып Anadolu'ya sığınmış, Anadolu'da umduğundan çok ilgi görmüş, topladığı silahlı Türkmenlerle Trabzon'u kuşatarak Trabzon Rum Devleti'ni ortadan kaldırmayı denemişti (1456). Akkoyunlu Uzun Hasan'ın kızkardeşiyle evlenip Azerbaycan'da eyleme geçen Cüneyt'in, Şirvan şahıyla yaptığı savaşta ölümünden (1460) kısa bir süre sonra doğan oğlu

(49) Safiyüddin-i Erdebili'nin adı Pir Sultan'ın bir şiirinde de geçer: «Ey Yezit neden yeldin kastıma/Erdebil'de Şah Safi'den buyruğum/İlettin Urum'a çoban eyledin/Sırtımdaki âlet midir çağlıyım» (İA 217).

Haydar, dayısı Uzun Hasan'ın Karakoyunlu egemenliğine son vermesiyle Erdebil'deki şeyhlik postuna geçti ve onun kızıyla da evlenerek gücünü pekiştirdi. (50) Ama o da siyasal amaçlarında başarılı olamadı ve Şirvan şahıyla yaptığı savaşta öldü (1488). Safevî Devleti'ni kurmayı yıllar sonra Haydar'ın oğlu Şah İsmail başardı (1502).

Şiirlerinde kullandığı Hatayî mahlasıyla da tanıdığımız Şah İsmail bu başarısını, Anadolu'daki alevî Türkmenlere borçludur. Nitekim harekete geçtiğinde ilk işi Erzincan yöresindeki Saru-Kaya (51) yaylağına gelmek (1500) ve dedesi Şeyh Cüneyt'le babası Şeyh Haydar'ın anasını yaşatan müritlerini çevresine toplamak olmuştur. İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı Safevîler maddesinde Prof. Tahsin Yazıcı, Şah İsmail'in Safevî Devleti'ni kuruluşunu şöyle anlatır: «Ak-Kokunlu devletinde başgösteren saltanat kavgalarından faydalanmasını bilen İsmail, ötedenberi ailesine bağlılıkları bilinen ve çoğu Anadolu'da sâkin olan (Altını ben çizdim, A.Ö.) Ustaçlı, Şamlı, Rumlu, Musullu, Hindli, Tekeli, Bayburtlu, Çapanlı, Kara-Dağlı, Karamanlı, Dulkadirli, Varsak, Avşar ve Kaçar gibi, türk oymaklarını etrafına topladıktan, Arran ile Şirvân ülkesinin bir kısmını aldıktan sonra, Azerbaycan üzerine yürüdü ve Ak-Koyunlulardan Elvend Bey'i Diyarbekir'e kaçmağa mecbur ederek, Tebriz'e döndü ve saltanat tâcını giydi.» (52)

Safevî Devleti'nin Türklerce kurulması, üstelik bunların çoğunluğunun Anadolulu alevî ya da bâtını eğil-

(50) Müritlerine on iki dilimli kızıl tacı giydiren Haydar'dır. Farsça surh-ser'in karşılığı olan kızıl-baş sözü burdan gelir.

(51) Yukarıda bu konuya değinilmişti.

(52) İslâm Ansiklopedisi, c. 10, s. 54.

lımlı Türkmen toplulukları oluşu, bu aşiretlerin yerleşim bölgeleri bilindiğinde, Anadolu alevilerinin İran'a bağlılıkları konusunda ilginç ipuçları getirmektedir. Şöyle: «Kızıl-baş ulusunu teşkil eden ilk kademedeki oymaklar şunlardır: Ustacalı-UstaHacılı- (Safevî eserlerinde Ustaclu), Rumlu, Tekeli, Zulkadr, Şamlu, Afşar, Kaçar. Bunlardan Ustacalular Sivas-Amasya bölgesinden gitmişti. Rumlular'ın, Tokat-Amasya, Çorum, Koyulhisar, Bayburt ve İspir köylerinden mürekkeb bir teşekkül olduğu görülüyor. Tekeli, adını Teke sancağı denilen Antalya bölgesinden almıştır. Tekeliler arasında Mentеше (Muğla bölgesi) köylülerinden de bir bölük vardı. Zulkadr, Maraş, Elbistan, Yozgat bölgesindeki Dulkadırlı ulusuna mensup bir boydu. Şamlu, yazın Sivas'ın güney taraflarında ve Uzun-Yayla'da oturan, kışın Haleb bölgesinde yaşayan Türkmenler'in Beğdili, Harbendelu, İnallu gibi oymaklarının kollarından meydana gelmiştir. Devletin kuruluşunda ve ilk devirlerde asıl mühim rolleri bu oymaklar oynamışlardır.» (53)

Bu bilgilerden çıkarılacak sonuç şudur: XVI. yüzyıldaki alevî ayaklanmalarının da, hattâ XIII. yüzyıldaki Babalılar hareketinin, yukarda anılan bölgelerde patlak verdiği düşünülürse, Anadolu alevileri bir siyasal egemenlik kavgası vermekteydiler ve bu kavga görünürde dinsel inançlar uğruna yürütölmekteydi. Başka bir deyişle, Anadolu alevî Türkmen toplulukları bir siyasal egemenlik kavgasında kullanılıyorlardı. İşin ilginç yanı egemenliği altında oldukları Osmanlıya, dolayısıyla devlete başkaldırırken ona ihanet etmedikleriydi. Onları Şah İsmail'e iten yalnız inanç birliği değildi çünkü. Şah İsmail'in dayandığı güç, yakın çevresindekiler ken-

(53) Faruk Sümer, Oğuzlar, s. 153.

di soydaşlarıydı, kendi aşiretlerinin bireyleriydi. (54) Üstelik, Osmanlı yönetimi onları dışlıyor, neredeyse silah zoruyla ayaklanmaya itiyordu. Bu nedenle Anadolu'ya gönderdiği halifeleri yoluyla onlarla ilişkisini sürdüren, yöneticilerini Türkmen beyleri arasından seçen, benzeri dinsel inançları paylaştıkları Şah İsmail'i kurtarıcı olarak görmeleri doğaldı.

Ayrıca Anadolu alevileri, Şah'a duydukları sevginin ölçüsü ne olursa olsun, haksızlığa uğramadıkça ayaklanmamışlardır. Nitekim Anadolu'daki ilk Türkmen ayaklanması olan Babalılar hareketinin nedenleri üzerinde duran Faruk Sümer, sonraki dönemlerde Osmanlı padişahlarının tutumunu da ortaya koyan şu saptamayı yapmaktadır: «Bu ayaklanmanın gerçek sebebi, Türkmenlerin iktisaden sıkıntı içinde bulunmaları ve onlara yalnız istismar edilen unsur gözü ile bakılmasıdır. Bu telakki Osmanlı devrinde de devam etmiş ve bu devletin de başına birçok galleler açmıştır. Bu hânedanlar siyasi faaliyetlerinin ilk zamanlarında eldaşları Türkmenler'den güzelce faydalanıyorlar, sonra kullardan müteşekkil hassa ordusuna sahip olunca onları hizmetlerinden ayırıyorlardı. Ancak müşkül bir duruma düştükleri zaman yeniden Türk oymaklarından istifade

(54) Çaldıran savaşında «... ekserisi Ustacalu, Afşar, Varsak, Dulkadirli, Rumlu (Anadolulu), Şamlu, Kaçar ve Karamanlu Türkmenlerden mürekkep 80.000 kişilik bir süvari kuvvetinin başında bulunan Şah İsmail'in (Şahabeddin Tekindağ, Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi, İÜEF Tarih Dergisi, c. 17, sayı 22, s. 66, 1968) Safevî Devleti'nin «... gerek dayandığı zümre, gerek devlet teşkilatı ve kültür bakımlarından kendisinden önce aynı ülkedeki Türk devletlerinden farksız olduğu ve hattâ belki onların bazılarında daha fazla Türklük vasıflarını taşıdığıdır.» (Faruk Sümer, Safevî Devleti....., s. 6)

deyi düşünüyorlar, hattâ bazen onları «*evlâd-ı fatihân*» gibi sözleri ile okşuyorlardı.» (55) Yine Faruk Sümer, Şahkulu ayaklanması bastırıldıktan sonra İran'a giden yandaşı Tekeliler'in, Şah İsmail'e «Bayezid Han pîr olup i'tilâl-i mizâcî ihtilâl-i mülke müeddi olup, tedbir-i umûrdan el çekmiştir. Tetavul-i vüzerâ ile çok mezâlim cereyan etti. Zulümlerine tahammül edemeyüp bu sureti ihtiyâr ettik» dediklerini Tacü't-Tevarih'ten aktarır. (56) Sülünöğlü (Söklen boy beği Musa) ile Baba Zün-nun'u ayaklanmaya iten de vergi yazımındaki bir haksızlıktır. Kalender Çelebi ise dirlikleri ellerinden alınmış Dulkadirli Türkmen sipahilerini çevresine toplamıştır. Bu olaylardan şu sonucu çıkarır Faruk Sümer: «Bu ayaklanmalar, mezhebi mahiyette gibi görünüyorsa da, yukarıdaki hadiselerden de anlaşılacağı gibi, gerçekte iktisadî sebebler ile ilgilidir. Devşirme ocağı o kadar gelişmişti ki Anadolu'daki en küçük askerî hizmetler bu ocağın mensuplarının eline geçmeğe başlamıştı. Sünnî olsun, şîi olsun Türk'e artık yalnız çiftçilik yapmak işi düşüyordu.» (57)

Aslında «çiftçilik yapmak işi» de düşmüyor, toprak köleliği isteniyordu onlardan. Timar sistemi içinde «*etrâk-i bi-idrâk*» (idraksız Türkler)'in yeri reyalıktı. Özellikle de alevî, bîatinî eğilimli Türkmenlerin. Şah İsmail'in Safevî Devleti'ni kurduğu yıllarda giden gitmişti za-

(55) Faruk Sümer, Oğuzlar, s. 158.

(56) F. Sümer, a.g.y., s. 171; ayrıca bk. Şahabeddin Tekindağ, Yavuz'un İran Seferi, İ.Ü. Edb. Fak. Tarih Dergisi, c. XVII, s. 22, sayfa 51, 1968. Pîr Sultan'ın «Çok uzak illerden özendin geldin/Şu tozlu yollara bezendin geldin/Urum'dan ne günah kazandın geldin/Niye geldin derler Urum sofusu» (İA 308) dörtlüğünün bulunduğu şiiir bu olayla ilgili olabilir mi?

(57) F. Sümer, a.g.y., s. 172.

ten. Kalanlar kendi beyliklerinin yönetiminde, yurt edindikleri bölgelerde Osmanlıya bağlılıklarını sürdürüyorlardı. Ama dirlikleri ellerinden alınınca ne yapacaklardı? (58) Sövilüp dövülüp horlandıkça susup oturacaklar mıydı? (59) Bu soruların yanıtı, birbiriyle ilgili gördüğü alevi ayaklanmalarının nedenlerini sayarken kendini tutamayıp ağır bir dille Osmanlı yönetimini eleştiren tarihçi İsmail Hami Danişmend'in şu sözleriyle açıklık kazanmaktadır: «O sırada Anadolu Türklüğü Şiilik propagandaları ve tarikat faaliyetleri gibi dinî sebeplerden başka idarî ve siyasi birtakım sebepler yüzünden de İstanbul hükümetine karşı cephe almaya son derece müsait bir vaziyettedir: Fatih devrinden beri Devşirmele-
rin elinde bulunan koznopolit İstanbul hükümeti, vaktiyle Karaman-oğullarının, sonra Şiilerin ve ondan sonra Dulgadır Beylerinin tenkil ve te'dibi gibi birtakım vesilelerle Türklerin başına muhtelif milletlerden devşi-

(58) Mustafa Akdağ, Kanunî Süleyman'ın tahta çıkar çıkmaz, para darlığına çözüm bulmak için «arazi tahriri»ni yenilediğini, bundan tımarlı sipahilerin ve raiyyetin zarar gördüğünü belirterek, bu hükümet işleminin Anadolu'da kızılca kıyameti koparttığını söyler (Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, s. 118, 1975).

(59) Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorluğu'nda iskân amacıyla sürgüne gönderilenlerin çoğunun âdi suçlar işleyenler arasından seçildiğini belirtmektedir. Kızılbaşlık da bu suçlar arasındadır (Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, İktisat Fak. Mec., c. XI, No. 1-4, s. 558, 1949-1950). Yine Ö.L. Barkan, bir başka araştırmasında 946/1539 tarihli bir «nüfus ve vergi tahriri» defterinden Erzurum ve yöre illerinin «Kızılbaş fetreti zamanından beri kırk elli yıl miktarı halî ve harap» kaldığını gösteren kayıtları aktarır (Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, Türkiyat Mec., c. X, s. 18, 1953).

rılmış ve birer müslüman ismi takınmış birtakım vatan-sız serserileri serdâr olarak musallat edip binlerce aile-leri matem içinde bıraktırmış, servetler müsadere edil-miş, ocaklar yıkılmış, şehirler ve köyler yıkılıp yakılmış, tımarlar zaptedilmiş ve hattâ tehcirler bile yapılarak anavatan feci bir müstemleke muamelesi görmüştür. Azamet devrinin en parlak zamanlarında bile Osmanlı idaresinin müstakbel inhitât asırlarını hazırlayan en zayıf tarafı işte budur. Dinî şekillerde ortaya çıkan Ana-dolu isyanları her şeyden evvel işte bu millî felâketlerin pek tabii birtakım aksül'amelleri demektir.» (60)

Bu açıdan bakıldığında alevî, bâtinî eğilimli ayak-lanmaları örgütleyenlerin adalet istemeleri anlaşılır ol-maktadır. Ama Osmanlı yönetimi, adaletsizliğin üstüne gitmesi gerekirken adalet isteyenleri ezmeyi yeğlemiş, Safevî Devleti'nin gittikçe güçlenmesiyle dinsel bir inanç yolu olmaktan çıkıp ideoloji niteliği kazanan şîiliğin kar-sısına sünnilîği dikmiştir. Nitekim Safevî tehlikesini or-tadan kaldırmayı amaçlayan Yavuz Selim'in ilk işi «şî'i-liğin ehl-i sünnet mezheblerince red edilmiş olduğunu halka telkîn etmek vazifesini devrin ulemâsına» (61) vermek olmuştur. Saru Görez sanıyla ünlü Müftü Ham-za Nurettin'in, kızılbaş taifesini «kâfir ve mülhid» sayıp öldürülmelerinin «vâcib ve farz» olduğunu bildiren, hat-tâ öldürülen «ricâllerin» (ileri gelenler) mallarının, ka-dınlarının ve çocuklarının öldürenlere «kısmet» olmas-ını dileyen fetvası bu yolda ibret verici bir örnektir. Yi-ne Yavuz Selim bununla da yetinmemiş, Anadolu'ya adamlar göndererek kızılbaşların yediden yetmişe bir

(60) İ. H. Danişmend, izahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. 2, s. 122, 1971.

(61) Şahabettin Tekindağ, a.g. yazı, s. 53.

deftere yazılmasını istemiş, bu yazımdan sonra çeşitli bölgelerde yaşayan kırk bin alevî öldürülmüştür. (62)

Gereğesi ne olursa olsun bu kıyım, Osmanlı yönetimiyle alevî Türkmenlerin arasını büsbütün açmış, alevî düşmanlığının inanç düzeyinde devlet eliyle körüklenmesi ve sünni-alevî ayrımının devlet politikası olarak benimsenmesi toplumu ikiye bölmüştür. Kızılbaş, kızılbaşlık sözlerinin alevî inançları benimseyenleri kötülüyor, onları dinsizlik, zındıklık, hattâ ahlâk düşkünlüğüyle suçlayıcı birer sıfat gibi kullanılması da bu dönemde yaygınlık kazanmıştır.

Bu çatışmada etkin görevi ise Şeyhülislâmlık kurumu üstlenmiştir. Kemalpaşazade'nin (ölm. 1533) yalnız aleviliğe değil bütün şii-batını eğilimlere reddiye sayılabilecek risalesiyle (63) verdiği fetvalardan sonra Şeyhülislâm Ebussuud'un bu konuda aldığı tavır ibret vericidir. Fenarizade Muhyiddin'in ardından 1545'de Şeyhülislâm olan Ebussuud, Yunus Emre'nin ilâhisiyle zikredenlerin «katilleri mubahtır» fetvasını verecek (64)

(62) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 2. bas., c. 2, s. 257, 1964. Ayrıca Pîr Sultan'ın bir şiirindeki «Hünkâr sağır olmuş ünümü duymaz/Masumlar boğdurur padişahım var» dizeleri bu olayı çağrıştırmaktadır.

(63) İbn Kemal adıyla da anılan Kemalpaşazade Yavuz Selim'in isteği üzerine yazdığı risalesinde doğrudan ehl-i şia'yı ve Şah İsmail'i hedef almış, ona karşı açılacak savaşın cihad sayılacağını, şii'lerin öldürülmesinin câiz olduğunu ileri sürmüştür (Şahabeddin Tekindağ, a.g.y., s. 55). Pîr Sultan'ın bir önceki dipnotta andığı şiirinin bir dörtlüğü de şudur: «Gönül verdim ikrar verdim Haydar'a/Geçmem beni etseler pare pare/Irafızı diye çektiler dâra/Acep benim bunda ne günahım var.» (İA 268).

(64) M. Ertuğrul Düздаğ, Şeyhülislâm Ebussuud Efenâ Fetvaları, s. 87, 1983.

kadar katı bir şii-batını düşmanıdır. Önce de belirttiğini gibi Osmanlı, padişahı, beyi-paşası, kadısıyla sıkıştırmış, ayaklanmaya zorlamıştır alevî Türkmenleri. Sonra da ayaklananları din ve devlet düşmanı suçlamasıyla ezmiştir. (65)

Pîr Sultan bu haksızlığa başkaldıran şairdir. Başkaldıran ve belli bir inancı paylaşanları başkaldırmaya çağıran bir şair. Şiirlerinde toprağı elinden alınan, aşireti dağıtılan Türkmenin acısını,

*Bu yıl bu dağ'ların karı erimez
Eser bâd-ı sabâ yel bozuk bozuk
Türkmen kalkıp yaylasına yürümez
Yıkılmış aşiret il bozuk bozuk (SE s. 98)*

dizeleriyle dile getirmekle kalmaz,

*Şeriat göğe çekildi
Yüz suyu yere döküldü
Âlem zulm ile yakıldı
Kıyametten işaret var (AB 71)*

diyerek adaletsizliği eleştirir. Bıçak kemiğe dayanınca da tutulacak yolu gösterir :

*Muhammed Mehdi'nin Hak sancağını
Çekelim bakalım nic'olur olsun
Teber çekip münkirlerin kanını
Dökelim bakalım nic'olur olsun*

(65) Mustafa Akdağ, bu suçlamayı, «Osmanlı ve Enderunlu iktidarının övücüleri» olan Osmanlı yazarlarının içtenlikten uzak ve gerçeği örtbas edici görüşleri olarak niteler (a.g.y., s. 120 ve dipnot 2).

*Mahluk Deccal oldu insan haşarı
Asla bilen yoktur hayırı şeri
Teber çekip şu mağradan dışarı
Çıkalım bakalım nic'olur olsun*

*Pîr Sultan'a Hûdâ yardım etmez mi
Müminler bağında bülbül ötmez mi
Bunca yattığımız gayrı yetmez mi
Kalkalım bakalım nic'olur olsun (AB 132)*

Ama asıl önemli olan Pîr Sultan'ın bir inancın sözcüsü, yayıcısı görevini üstlenmiş olmasıdır. Kendisini ve aynı inancı paylaşanları kızılbaşlıkla suçlayanları yanıtlarken dininin Muhammed dini, mürşidinin Ali olduğunu söyler (SE s. 150). Ona göre «Yol içinde yol sorarsan yol Muhammed Ali'nindir». Başını çekinmeden verebilir «Ali'nin yoluna». Çünkü Ali «bu mülkün sahibi»dir, «İslamın sancağın çeken»dir, bir inancın simgesidir Pîr Sultan için. Bir şiirinde şu dizelerle açıklar inancını :

*Eğnimize kırmızılar giyeriz
Halimizce her mânadan duyarız
İmam Cafer mezhebine uyarız
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz*

*Baharda açılır gonca gülümüz
Ol dergâha doğru gider yolumuz
On İki İmam'ı okur dilimiz
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz (AB 70)*

Üstelik hiç bir güç döndüremez onu yolundan :

*Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kement işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan*

(SE s. 117).

Bu yol «*hakk*» yoludur en geniş anlamıyla. Tanrının adlarından biridir *hakk*. Sözlük anlamı ise doğruluk'tur, gerçek'tir, adalet'tir. Bâtıl'ın karşıtıdır üstelik. *Hakk* bizim dışımızda değil, içimizdedir. Özümüzdür. İnsandır, insanın gönlüdür *hakk*'ın durağı.

Böylece Pîr Sultan'ın şüirlerinde *hakk* sevgisiyle insan sevgisi bütünleşir, bir olur. Tıpkı Yunus'ta, Kaygusuz'da olduğu gibi.

Yalnız bir ayrın vardır arada. İnsan sevgisi Pîr Sultan'da adalete dayalı bir düzen isteğiyle birleşir ve bir inancı paylaşma çağrısına dönüşür. Başkaldırısının temelinde inancı yatar, başkaldırısına inancı yön verir. Bu inançla meydan okur Hızır Paşa'ya:

*Hızır Paşa gibi zalim var ise
Ne yapayım benim de bir âhım var
Senin tuğlu padişahın var ise
Benim arkam kalem bir Allahım var*
(SE s. 137)

XXX

*Yürü bire Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin padişahın
O da bir gün devirilir (AB 179)*

Sonra Ali'yi çağırır. Derdine derman eyleyen, kamu dertlilere derman olan odur çünkü:

*Gözleyi gözleyi gözüm dört oldu
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi
Koruluk kalmadı kara yurd oldu
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi (SE s. 80)*

Peki, nasıl gelebilir Ali? Mümkün müdür bu? Elbette. Ali On İki İmam'dır, İmam Cafer-i Sâdık'tır, Hacı Bektaş'tır, Şah'tır, Mehdi'dir. Hattâ kendisidir:

*Pir Sultan'ım Şu dünyaya
Dolu geldim dolu benim
Bilmeyenler bilsin beni
Ben Ali'yim Ali benim (1A 132)*

Bu düŐünüŐtür Pir Sultan'ı daraĝacına götüren. Onu yüzyıllardır yaşatan da budur. Dilindeki Şah, gönlündeki Őahtır. KurtuluŐun singesidir. Ona onun dili, onun inancıyla seslenen Şah İsmail'dir, onun halifesidir, oĝludur ya da Osmanlıya başkaldıran bir Türkmen babasıdır, hepsinin ötesinde Ali'dir. AsılmıŐsa, Osmanlı yönetiminin dayandıĝı dinsel-kültürel-siyasal  ĝretiye karşı bir düŐünüŐ biĝiminin ve inancın savunucusu, eylemci-si olduĝu için asılmıştır. Dilini tutamadıĝı, inancı uĝruna ölümü g ze aldıĝı, boyun eĝmediĝi, «*Hakk'ı pek sevdiĝi*» için. Tıpkı Hallac-ı Mansur, Nesimi gibi. Hızır Paşa'ya meydan  kuduĝu, yukarda bir d rtl ĝ n  andıĝım Şiirinde çok güzel anlatır bunu:

*Şah'ı sevmek suç mu bana
Kem bildirdin beni Han'a
Can için yalvarmam sana
Şehinşah bana darılır*

*Hafid-i peygamberim has
Gel Yezid Hüseyin'im kes
Mansur'um beni d r  as
Ben ölünce il durulur*

*Ben Musa'yım sen Firavun
İkrarsız Şeytan-ı lâin
  nc   lmem bu hain
Pir Sultan ölür dirilir*

Ama Pîr Sultan'da inanç, Mansur'la Nesimî'nin tersine soyutlamadan sıyrılmış, hayatla, yaşananla bütünleşmiş, bir anlamda ideolojik özülle siyasal nitelikli bir çatışmanın temelini oluşturmuştur. Bu yanıyla Pîr Sultan'ın şiirleri tek bir ayaklanmanın değil, hemen hepsi aynı nedenlerden kaynaklanan toplumsal bir başkaldırının anlatımıdır; içinde yaşadığı dönemin ve toplumsal-siyasal ortamın edebiyattaki yansımasıdır, karşılığıdır. Ezilenin ezene yanıtıdır. Direnmesi, boyun eğmeyip karşı koymasındır. Bilinen söyleyişle, çağının tanığıdır Pîr Sultan. Bir öncüdür. Susturulmuşsa, bunun için susturulmuştur. (66) Bu tanıklık onu ölümsüzleştirmiş, şiirleriyle yüzyılları aşarak yaşarlığını sürdürmüştür.

PİR SULTAN BİR GELENEKTİR

Bunun en somut, en canlı örneği Pîr Sultan şiirleridir. Onun adı çevresinde oluşan öykülerin, şiirlerinin yarattığı etkinin yüzyılları aşarak günümüzde de canlılığını koruması, halkın duyuş ve düşünüşünü, özlemlerini, insani olanı şiirleştirebilmesinden gelir. Gerek yaşadığı dönemde, gerekse sonraki yüzyıllarda izleyicilerinin çıkması, aynı adı kullanan şairlerin onun bıraktığı şiir mirasını zenginleştirerek sürdürmesi ve bir Pîr Sultan geleneğinin oluşması bunun, bu halkla bütünleşmenin sonucudur. Bu nedenle Pîr Sultan gibi bir inancın, bir dünyaya bakış biçiminin önderi, simgesi haline gelmiş bir şairi, adı çevresinde oluşan gelenekten soyutlamak olanaksızlaşır.

Hem sonra bir ayrıma gidilecekse ölçü ne olacaktır?

(66) «Gidi Yezid bize Kızılbaş demiş/Meğer Şah'ı sevmiş dese yoludur/Yetmiş iki millet sevmezler şahı/Biz severiz Şah-ı Merdan Ali'dir» (SE s. 150).

Yazılı kaynak olarak bir şiir defteri niteliği taşıyan cönkler, çoğunun 18. hattâ 19. yüzyıl ürünü olduğu düşünülürse, güvenilir değildir. Halk şiiri geleneğinin sürdüğü yörelerde yaşayan derlemeler de çağdaş kaynaklardır. Üstelik hem cönklerde, hem de sözlü derlemelerde halk şiirinin, bir anlamda kamulaştırma diyebileceğimiz geleneksel yanı ağır basmakta, bireysel yaratı kolektif yaratıya dönüşmektedir.

Örnekse, Sadettin Nüzhet,

*Çıktım gök yüzüne sökün eyledim
Şam'da Kul Yusuf'u görmeye geldim
İndim ayağına niyâz eyledim
Eşiğine yüzüm sürmeye geldim*

dörtlüğünün bulunduğu bir şiiri yayımlarken, bu şiirin birçok mecmuada Hatayî adına kayıtlı olduğunu belirtmek gereğini duymakta ⁽⁶⁷⁾, aynı konuya değinen Abdülbaki Gölpınarlı, «Bizce bu nefeste Pîr Sultan üslûp ve edası hiç yok» diyerek kesip atmaktadır. ⁽⁶⁸⁾ Oysa bu şiirin bir başka çeşitlemesini de aktaran İlhan Başgöz'e göre «şiirin Pîr Sultan'a yakışmayan hiçbir tarafı yok»tur. Üstelik yine Başgöz'e göre bu şiir Pîr Sultan'ın Şam'a gittiğini göstermekte, dolayısıyla onun Yalancı Şah İsmail'le ilişkisinin kanıtı olmaktadır. ⁽⁶⁹⁾ Bu görüşlerden hangisinin doğru olabileceğini düşünürken Âşık Hüseyin adına kayıtlı bir şiirde,

(67) Pîr Sultan Abdal, s. 9 ve 45.

(68) PNB-AB, a.g.y., s. 32.

(69) a.g.y., s. 48-51. Bu şiirin Başgöz'ün andığı çeşitlemesini yayımlayan Cahit Öztelli bir dipnot düşerek şiiri İbrahim Aslanoğlu'nun derlediğini belirtir (a.g.y., s. 135). İ. Aslanoğlu ise bu şiiri, Dadaloğlu'nun olduğu gerekçeyle (a.g.y., s. 495) kitabına almaz.

*Çıktık Horasan'dan eyledik sökün
Şam'da Kul Yusuf'u görmeye geldim
Vardım Beytullah' tavaf eyledim
Eşiğine yüzüm sürmeye geldim*

dörtlüğüyle karşılaşılınca iş karışmaktadır. (70)

Yine örnekse, Pîr Sultan şiirlerinin derlendiği kaynaklar arasında çokça adı geçen Aşık Ali İzzet Özkan'a göre, «Hakikatta Pîr Sultan şiir yazmamıştır. Onun şiirlerini başkaları yazmıştır. Kızı, yahut Onu sevenler Pîr Sultan asıldıktan sonra yazmıştır bunları. O bir şeyhtir, bir devrimcidir.» Derlediği Pîr Sultan şiirleri için de şunları söylemektedir Ali İzzet: «Başkalarını şiirlerinin Pîr Sultan'a geçtiğini ben çok bilirim. Benim 'Pîr Sultan'ındır' diye derleyip yayınladığım şiirlerin içinde de Pîr Sultan'ın olmayan çok şiir vardır. Bunu bilerek yapmadım, adamın edâsına, asılmasına uygun şiirlere Pîr Sultan'ındır dedim.» (71)

Gerçekten, Pîr Sultan'ın kişiliği, ancak Pîr Sultan şiirleri bütün olarak alındığında belirginlik kazanmaktadır. Üstelik aynı olgu yalnız Pîr Sultan konusunda değil, Yunus Emre, Karacaoğlan gibi şairler konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Hattâ Kul Himmet, Hasan Dede, Genç Abdal, Nesimi için de söz konusudur bu. Dahası, «Hacı Bektaş-ı Veli'ye 'Pîr Sultan' da dendiği

(70) Naci Kum, Türkmen Barakları, Türk Etnografya Dergisi, sayı VI, s. 63, 1963. Benzeri bir durum Sarıkaya yer adının geçtiği şiir için de söz konusudur. Hatayî'nin (Şah İsmail) ilgili dörtlüğü şöyle: «Kapuyu kakdı kırkların birisi/Birisinden mest olubdur varısı/Sarı kaya pâdişahın korusu/Konalım İmamı Hüseyin aşkına» (Sadettin Nüzhet Ergun, Hatayî Divanı, s. 45, 1956).

(71) Ali İzzet, Kırkambar, 1974; anan İlhan Başgöz, Aşık Ali İzzet Özkan, s. 44, 1979.

için Pîr Sultan'ın bazı şiirleri» kimi mecmualarda Hacı Bektaş adına geçirilmiştir.» (72)

Halk şiiri varsa bunun için vardır. O şiirlerden hiç-biri, şairinin söylediği biçimde, bireysel yaratı ürünü olarak kalmamıştır günümüze. Şairince yazılmamış, söylenmiş; halkın dilinde, gönlünde beslenip ağızdan ağıza yansıyor ve çoğu kez değişerek günümüze ulaşmıştır. Bunun içindir ki bugün de yaşayan Pîr Sultan değil, Pîr Sultan Abdallar'ın oluşturduğu bütündür. Üstelik bu, en belirgin özelliği sözlü olan ve ağızdan ağıza geçerek yaşarlığını sürdüren halk şiirinin temel niteliği göz önüne alındığında bilimsel açıdan bir tutarsızlık da sayılamaz.

Pîr Sultan'ın şiirleri konusunda en eski kaynak, Şah Tahmasb döneminde yazıldığı bilinen «*Menâkıbü'l-Esrar Behçetü'l-Ahrar*» adlı yapıttır. «*İmam Cafer Buyruğu*», «*Büyük Buyruk*» adlarıyla da tanınan bu yapıtın 1017/1608 tarihli nüshasında (73) Pîr Sultan'ın üç şiiri yer almaktadır. Şiirlerden ikisi Pîr Sultan, biri Pîr Sultan Abdal adına kayıtlıdır. (74) Pîr Sultan şiirinin

(72) PNB-AB, a.g.y., s. 20-21.

(73) Alevî töre ve törenlerinin anlatıldığı *Menâkıb'ın Bisati* adlı birince yazıldığı öne sürülmektedir. Kitapta ayrıca Hatayî'den 20 nefes, 1 mani ve aruzla yazılmış 8 şiir, Kul Himmet'ten 4 nefes ile Kul Mazlum, Şah Âdil, Kul Âdil adlı şairlerden birer nefes bulunmaktadır. (Abdülbaki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, s. 178, 1979).

(74) Pîr Sultan ve Pîr Sultan Abdal'ı iki ayrı şair sayan İ. Aslanoğlu ile A. Bezirci, ikincinin birincinin müridi ya da çok yakını olduğu görüşündedirler. Bu, bana pek doğru görünmüyor. Ayrıca ikinci Pîr Sultan Abdal'ın bir şiirindeki «*Altmış ile yetmişin arasında/Üzümü irfana koşamam m'ola*» dizeleri, onun Hicri 960 (1552) ile 970 (1562) yılları arasında havatta olduğunun da kanıtı sayılamaz. Daha doğrusu, 60 ile 70'in tarihi değil, yaş bil-

bütün özelliklerini taşıyan bu üç şiirden «*Serseri girme meydana*» dizesiyle başlayan Pîr Sultan Abdal Tapşır-malı nefes Sabahattin Eyuboğlu'nun seçmeleri arasındadır (SE s. 141). Öteki nefesleri de burada vermek istiyorum :

*Gelsin ikrarına beli diyenler
İniltim derdim Muhammed Ali'dir
İsmin anınca salavat verenler
Meşrebim virdim Muhammed Ali'dir*

*Gör'e Mansur kabul eyledi dârı
Alemde nesne bulmadı serseri
Her kande bakarsam mürşidi pîri
Gözümle gördüm Muhammed Ali'dir*

*Kimse bahane bulmadı naklime
Haktan gayrı nesne gelmez aklıma
Düşünceğiz bu gurbet iklimine
Mekânım yurdum Muhammed Ali'dir*

dirdiği kanısındayım. Bu dizelerin sahibi Pîr Sultan Abdal'ın başka bir şair olduğu görüşü, gerçek Pîr Sultan'ın 1590'da asıldığı görüşüyle birlikte alınınca inandırıcılık taşımıyor. Birbirine çok yakın, belki akraba ya da mürşid-mürid durumunda iki şair, yıllarca (en az elli yıl) birlikte, öz-biçim-söyleyiş olarak hemen hemen aynı nitelikte şiirler söylüyorlar; ikisinin de ünü çok yaygın; ama nedense, kendi şiirlerinde, menkabe ve söylentilerde ya da herhangi bir kaynakta bunu sezdirebilecek en küçük bir ipucu yok. Bana göre Pîr Sultan'la Pîr Sultan Abdal aynı kişi. Pîr Sultan'ın 1548-1550 yılları arasında bir tarihte asıldığı düşünülürse 60 ile 70 sayılarının yaşı belirttiği açık. Bu, Pîr Sultan'ın asılmasından sonra Pîr Sultan ya da Pîr Sultan Abdal adlarıyla başkalarının şiir söylemediği anlamına da gelmez.

Gezeyim âlemde bir yâr bulayım
Bu akan çeşmimin yaşın söyleyim
Arıttım pâk ettim gönlüm sarayın
İçeri girdim Muhammed Ali'dir

Dosttan haber geldi inili inil
Unul yürekteki yaralar unul
Pîr Sultan der melûl olma ey gönül
Kalmışa yardım Muhammed Ali'dir

XXX

Gönül gel karardan aşma
Sözüm sana meveddettir
Gafillen bacadan düşme
Evvel kapu şeriattır

Şeriattan edep öğren
İlimle üstad olur oğlan
Al bu pendi belin bağlan
Kimi farz kimi sünnettir

Eğer bu sırta erersen
Dolan kapudan girersen
Tarikat farzın sorarsan
Yedi farz üçü sünnettir

Geltn girelim bu bâbı
Açılsın âşık kitabı
Eğer anlarsan hesabı
Andan sonra tarikattır

Tarikat bir oddur yakar
Kimi ham kimi has çıkar
Her âşık bir çakmak çakar
Çırağın yakan üstaddır

*Tarikatta kâmil olan
İlmi ile âmîl olan
Bu yolda mükemmel olan
Evvel mertebe hizmettir*

*Hizmet erenler yoludur
Cümle ilmin evvelidir
Ahdimiz «kalû belî»dir
Bundan dönen kişi mattır*

*Kend'özümüze gelelim
Tarikat nedir bilelim
Yoklukta sefil olalım
İbtida yüz iradettir*

*İbtida tâlib olunca
Düşmana galib olunca
Dört can bir kalıp olunca
Menzili bi-nihayettir*

*Hakikat genc-i nihândır
Marifet gevher-i kândır
Yedi yüz yetmiş mizandır
Ötesi ilm-i hikmettir*

*Müreb'olan Ali gerek
Dört kapuda eli gerek
Musâhibin hali gerek
Zira Ali Muhammed'dir*

*Pîr Sultan der «kalû belî»
Dedik yâ Murtaza Ali
Kim kadeh içer kim dolu
Bu bize acep derttir*

Pir Sultan Şiirlerinin özünü bu inanç oluŐturur. Alevi-bektaşi geleneğin Nesimi, Hatayi, Fuzuli, Kul Himmet, Yemini, Virani ile birlikte Pir Sultan Abdal'ı yedi büyük Şairden biri saymasının nedeni de budur.

Ama onu salt belli bir inancın Şairi olarak gormek de yanlıŐtır. Pir Sultan Abdal, yalnız alevi-bektaşi edebiyatının değil, Tirk halk Şiirinin de en büyük Őairlerindendir. Halk dili ve halk edebiyatıyla beslenen kusursuz söyleyiŐi, insan sevgisiyle dolu dünya gorumuŐu ve lirizmiyle, inancı ne olursa olsun herkesin gornlunde, dilinde yaşayan bir halk ozanıdır. Sözlü edebiyatın birikiminden yararlanıp duru bir dil kullanarak kendine özgü bir Şiir yaratmıŐtır. Şiiri, yaŐanan hayatı kucaklar, insan sevgisiyle yücelir ve insan duyarlığının, insanın iç dünyasının ortak yanlarını yansıtır. Onda bir tari-kata bağlı Şairin öğreticiliğini, bir sazŐairinin uçarılığını ve doğa sevgisini, derviflik neŐesini, kısacası kusursuz bir Őiirsel bileŐimi buluruz.

Küçükyalı, 2 Aralık 1986

PIR SULTAN

Anadolu halkının bağrında açmış bir kızıl güldür Pir Sultan. Kişiliği, özü, sözü halkla öyle içten içe kaynaşmış ki, nerede kendisinin, nerede halkın dile geldiğini kestiremezsiniz. Halk öldürölen sevgilisini kendi soluğuyla diriltmiş, diline diller, sazına sazlar katıp yaşatmış, ölüsüne dirisinden daha güçlü, daha etkili bir varlık kazandırmış, sönmüş bir canı bin bir canla yeniden tutuşturmuş.

şiirleri sağlıklarında yazıya geçmemiş eski halk şairlerimizden hiç birinin hiçbir şiiri için kendi ağzından çıktığı kesinlikle söylenemez. Ölümünden çok sonra halkın ağzından derlenmiş şiirlerde hangi sözlerin hangi sözlerle katıldığını kestirebilmek için, şairin kimliği, kişiliği üstüne su götürmez belgeler, tanıklar çok kez halkın ağzından derlenmiş şiirlerdeki ipuçlarından çıkarılmaktadır. Halk benimsediği bir şaire onun söylemeyeceği, söyleyemeyeceği sözleri kolay kolay söyletmez, söyletmez, orası doğru; ama benimsediği şair susturulmuş, sesini duyuramaz olmuşsa, onun ağzından, onun gönlünce ve söyleyiş biçimiyle sözler yarattığı da su götürmez bir gerçektir. Pir Sultan'ın darağacına giderken söylediklerini onun ağzından halkın söylemiş olması akla daha yakındır: Ne kendisi o şiirleri saza uyduracak durumdadır, ne de Hızır Paşa o şiirlerin halka ulaşmasını sağlayacak adamdır.

«Söyleyene bakma söyletene bak» demekle bizim halkımız halk şairlerimizin sırrını çözmüştür. Halk şairi gerçekten halkın şairi ise neyi kendisinin, neyi halkın söylediğini hiçbir bilgin ayırtedemez.

Şu iki dize üstünde düşünelim isterseniz:

Ben Musa'yım sen Firavun
İkrarsız şeytan-ı lâin
Üçüncü ölmem bu hâin
Pir Sultan ölür dirilir.

Kendisini astırmış olan Hızır Paşa'ya bu sözleri Pir Sultan darağacına gider ayak mı yazıp ya da söyleyip halka ulaştırmanın bir yolunu bulmuştur? Kolay kolay inanılır bir şey değil bu. Oysa bu sözleri, Pir Sultan'ı Hızır Paşa'ya inat, yüreğinde diriltten halkın söylemiş olması akla ve halk şiiirimizin geleneklerine daha uygun. Ama kendi söylemeyip söyletmiş de olsa bu sözler yine de Pir Sultan'ın sayılır, çünkü onun kişiliği, düşüncesi ve söyleyişiyle dile gelmişlerdir, Pir Sultan'ı diriltmişlerdir.

Bize de gel oldu kanlı Sivas'ta
Hızır Paşa bizi astı bulunmaz.

Sivas'a kanlı denmesi Pir Sultan'ın orada asılmasından ötürü olduğuna göre bu dizeleri de nasıl kendisi söylemiş olabilir?

Şu kanı zalimin ettiği işler
Yağmur gibi yağar başıma taşlar

Şu illerin taşı hiç bana değmez
İlle dostun gülü yaralar beni.

Bunları da Pir Sultan söylemiş olamaz. Nasıl söylesin ki, darağacına giderken taşa tutulma ve taştan çok bir dostun attığı gülden yaralanma, Pir Sultan'dan çok önce başka inanç kurbanlarına da yakıştırılmış bir efsanedir. Taşlanırken, asılırken dostlarının iki yüzlü davranışlarından yakınmayı Pir Sultan ister istemez halka bırakmış ve halk da cellatların söylemeğe vakit bırakmadıklarını onun sazına, sözüne, ölçüsüne biçisine uygun olarak söylemiştir. Halk için bu hiç de zor olmamıştır, çünkü Pir Sultan, Yunus Emre'nin yolundan giderek sazına sözüne, ölçüsüne biçisine saygılı bir şair olmuş, halktan kopmadan aydınlaşmanın sırrına ermiştir.

Pir Sultan'ım ah etti de gülmedi
Aradı derdine derman bulmadı
Hak uğruna serin verdi dönmedi
Ferhat şu dağları delelden beri.

Ayrıca son dizede Pir Sultan'ın, halkın daha eskî bir sevgilisi olan ve halkın dilinde destanlaşan Ferhat'la yaklaştırılması zenginçe anlamlıdır. Aşk uğruna dağları delip halka su getiren Ferhat, tıpkı Pir Sultan gibi, halkın aracılığıyla dillere destan olmuştur.

Pir Sultan, Anadolu halkından kopmuş, köyün, köylünün dilinden anlamaz olmuş, Arabın zezem suyunu halkın alın terinden daha kutsal sayacak kadar yozlaşmış, çıkmaz yollara sapmış, çıkarıcıların çamuruna saplanmış olan Osmanlı Sarayına karşı bir başkaldırmaydı. Saray Pir Sultan'ı astırıp, halkın kanıyla beslenen yobazları tutmasaydı, astığı astık, kestiği kestik bir imparatorluk kuramazdı ama, daha uyanık, daha insanca bir devlet olma yolunu bulabilir, halkından daha az kültürlü olmak ayıbından kurtulabilirdi.

Bizim halkımız da Yunus Emre'den beri başına geçen

devlet adamlarından daha uyanık olduğunu gösteregelmiştir. Uyanmaya engel olan yobazlığı hep Saray beslemiş, oysa halk bütün şairleriyle yobazlara karşı amansız bir savaş açmıştır. Saray'ın İstanbul ortasında kurduğu medreselerden bir tek, ama bir tek yüzümüzü ağartacak insan yetişmemiş, oysa halkın dağ başlarında, devletten yardım görmek şöyle dursun, devletin Hızır Paşa'ları eliyle asılmayı göze alarak yaşattıkları tekkelerde, yoksulluğu ateşe ve ışığa çeviren ocaklarda, çağdaş insanlığa seslenen Pir Sultanlar yetişmiştir.

Pir Sultan Abdalım şunda
Çok keramet var insanda

Bu sözü, ister halkın yetiştirdiği Pir Sultan, ister Pir Sultan'ın yetiştirdiği halk söylemiş olsun, hangi Medrese hocası, hangi Saray şairi söyleyebilirdi? İnsanı, insanlığı horgören bir devlete baş kaldırıyordu Anadolu halkı Pir Sultanıyla; suçsuz insanları bile asıp kesen Saray'a:

Bir suç için ademoğlu asılmaz

diye sesleniyor; sevgisizliğin asık yüzlü, acı dilli sözcülerine:

Ademoğlu bir acaip nesnedir
Muhabbetli tatlı dile çevrilir

diyerek sevgi dersi veriyor;

İnsan olan gelir nura çevrilir

diyerek de karanlığa çevrik yobazları insanlığa çağırıyor.
Halk Pir Sultan'ın ağzından kenuşur da kızının ağzın-

dan niçin konuşmasın? Sanem'in babasına yaktığı sanılan o güzelim ağıt kim bilir hangi adstz halk şairinindir:

Pir Sultan kızıydım ben de Banaz'da

dizesinde «kızıydım» sözü ağıtı bir başkasının söylediğini belirtiyor daha çok. O başkası ağıtı yine «Pir Sultan'ım» seslenişiyle bitiriyor. Bu da açıkça gösteriyor ki bir şiirin Pir Sultan adıyla bitmesi ona maledilmesini gerektirmez. Ama bu adla biten bütün şiirler bir kişiliğin halkla kaynaşmasından doğduğu için yine de onun sayılabilir. Onlara Pir Sultan'ın şiirleri diyemezsek de Pir Sultan şiirleri diyebiliriz. Böylesi kaynaşmalar bizim halk şiirimizde o kadar çok olmuş ki, yazılı eser bırakmamış şairlerimizin adları birer soy adı, tür adı niteliği kazanmıştır. Köroğlu'nun şiirleri yerine Köroğlu şiirleri demek gerçeğe daha yakın bir çözüm yolu olacağı benziyor.

Ben Köroğluyum, dağda gezerim

sözünü Köroğlu söylemiş mi, söylememiş midir? Şair kendisi için «bir Köroğlu» diyebilir mi diyemez mi? «Dağda gezerim» ve helâ ondan sonra gelen

Uçan kuşlardan da hile sezerim

sözleri kendisinden çok, bir Köroğlu masalı adsız halk şairinin ağzına yakışmıyor mu? Bunlar üstüne boşuna tartışmaktansa Köroğlu'nun söylediklerini ve söylettiklerini kapsayan, şiirin sahipliğini onunla halk arasında bölüştüren bir sunuş yolu aramalıyız.

Pir Sultan şairlerinin başlıca özelliklerinden biri, bu şiirlerde çok değişik konu, duygu ve söyleyişlerin bir araya gelmesidir. Başkaldırma, boyun eğme, ölümü hiçe sayma,

ölümden, ayrılıktan yakınma, hayvan ve ağaç sevgisi, yaylasına, yurduna, çoluk çocuğuna bağlılık, sarı tamburaya sevgi, çıkarıcı din adamlarına yergi, insanlığa çağrı, dünyayı sevme, dünyayı küçümseme, gurbet acısı. sıla sevinci, koçaklama, taşlama, ağıtlama, sızlanma, kılıç kışanma, bülbülle dertleşip Hızır Paşa'yla cenkleşme, yeşil yapraklara ozenip kara toprakları benimseme, din uğruna şehitlik, bir gözleri sürmeliye kölelik, daha neler neler var Pir Sultan şiirlerinde. Halk söyletmiş hepsini sevgili Pirine, o da benimsemiş hepsini seve seve. Bir bakıyorsunuz devrimci bir insan seli oluyor Pir Sultan:

Özü öze bağlayalım
Sular gibi çağlayalım
Bir yürüyüş eyleyelim
Tevekkeltü taalallah!

Bir de bakıyorsunuz aynı Pir Sultan:

Bir bülbülcük konmuş dağlar başına

diyor.

Pir elinden dolu içmiş deliyim
Üstü kan köpüklü meşe seliyim

diyen Pir Sultan hemen ardından:

Ben bir yol oğluyum yol sefiliyim

diyor.

«Koca başlı kadı»ya kızıp:

Fetva verir yalan yulan
Domuz gibi dağda dolan

Sirtına vururum palan
Senin gibi hayvan var mı

diyen de Pir Sultan;

Koyun olduk ses anladık
Sürüye saydılar bizi

diyen de o.

Gelin yiyelim içelim
Bu güzellik geçer bir gün

dediği de olur;

Gelin canlar bir olalım
Münkire kılıç çalalım

dediği de.

Al yanaktan kırmızı gül dererken
Felek beni nazlı yârdan ayırdı

diyen de o:

Muhammed Ali'nin alnında balkır
Nurum var neylerim dünya malını

diyen de o.

Pir Sultan Abdal'ım fakir biçare

diye de bitirdiği olur sözü;

diyerek de.

Kımi şiirlerinde bir saklambaç oyunu hafifliği var:

Sen bir yanıl elma olsun
Dalımda bitmeye gelsen
Ben bir gümüş çövmen olsam
Çeksem indirsem ne dersin.

Kimi şiirlerindeyse sevinçten ağır basan derin bir hüzün:

Şu meydanda serilidir postumuz
Çok şükür Mevlâya gördük dostumuz
Bir gün kara toprak bürür üstümüz
Çürütür hey benli dilber çürütür.

Koyundan kuzudan söz ederken Pir Sultan Anadolu köylüsünün tâ kendisidir:

Koyun gelir kuzusundan adı yok
Sıra sıra küleklerin südü yok
Kuzusuz yaylanın hiçbir tadı yok
Gel koyun meleme vazgel kuzundan.

Hele öküze saygısını ve sevgisini söylerken, Anadolu'nun en eski inançlarını insancalığa çevirerek dile getirir gibidir:

Öküzün damını alçacık yapın
Yaş koman altına kuruluk sepin
Koşumdan koşuma gözlerin öpün
İreçberler hoşça görün öküzü.

Pir Sultan'ın, öküz üstüne dünyada söylenmiş şiirlerin belki en güzeli olan bu şiiri üstünde durup düşünmeğe değer. İster kendi söylemiş, ister halk kendisine söyletmiş olsun, bu şiir Anadolu toprağının özel bir ürünüdür. Öküzün tarih öncesinden kalma kutsallığı Pir Sultan'da ne rahat bir insancalığa dönüşüyor. Bir Tanrı olmaktan çıkıp insanca sevilen, gözlerinden öpülen bir arkadaş oluveriyor öküz.

Koyun, kuzu bütün Anadolu halk şairlerinde vardır, ama Pir Sultan'da, bir çobanla sürüsü arasındaki sıcak yakınlıkta, kurbanlık kader ortaklığıyla dile getirilirler. Hiçbir kurban için koçların ağladığı görülmemiştir bizim halk şiirimizde; ama Pir Sultan, belki çocukluğunda çobanlık etmiş Pir Sultan, ölümüne koçların da ağladığı bir insan-ogludur:

**Koyun gelir kuzuları meleşir
Koçlar ağlar ağlar Pir Sultan deyî.**

Pir Sultan'ın şiirlerinde hayvanlar, bitkiler, dağlar, sular olsun gerçeklik kazanırlar. Bülbül, dağ başında bir çalığa konan bülbülcük olur Pir Sultan'da. Irmak Kızıl Irmak, dağ Yıldız Dağı, deniz Akdenizdir.

Bir Ortaçağ şiirine doğa ne kadar girebilirse, Pir Sultan'ın şiirine de o kadar, belki çağdaşlarından biraz daha çok girmiş, girebilmiştir. Çiçekler ve arılar, güller ve bülbüller Pir Sultan şiirlerinde kokularını, renklerini yitirmeden simgeleşirler.

Pir Sultan'ın Padişah'a karşı Şah'tan yana olması, kendi imparatoruna karşı bir yabancı imparatoru tutmak değildir. Anadolu köylüsünün dili ve fakir fukaranın özgürlük özlemeye koşuşan, satılmış softaların karşısına dikilen Pir Sultan'ımız, insanın insana kulluğunun hiç bir türlüsüne boyun eğecek yaradılıştan değildir. Onu Sa-

ray'a ve bütün saraylara karşı halkın savunucusu saymadan kişiliğine ve şiirlerine yaklaşmak mümkün olmadıktan başka, asılması olayı da kolay açıklanamaz.

Pir Sultan, Şeyh Bedrettin gibi, ondan daha da fazla, yurduna, yurdunun taşına toprağına, ezilen halkına ölesiye bağlıdır, çağında, Arap ve Acem hegemonyasına karşı olduğu en azından şiirlerinin diliyle bellidir.

Rahmetli Ahmet Hamdi Tanpınar, gerçek bir sanatçı olarak ister istemez Pir Sultan'ın kimi nefeslerine hayrandı; ama için için bir Osmanlı efendisi olarak bir gün bana: «Ben de Osmanlı Padişahı olsam Pir Sultan'ı affedemedim,» demişti. Padişah devletini korumak zorundadır, demek istiyordu. Unutuyordu ki Pîr Sultan halkın, kendinden kopmuş bir Saray'a karşı direnişiydi. Affedilemez suçu işleyen Pir Sultan değil Padişahın ta kendisiydi. Halka ihanet etmiş bir Padişah, Padişaha ihanet etmiş bir şairden daha az mı suçludur? İnsanlık, insanlık bakımından ise, nerde İstanbul'daki sağır Sultan, nerde Pir Sultan! Nerde güzelim İstanbul şehrinde Saray surları içine kapandı, nerde Banaz köyünden dünyaya açılan insan!

Osmanlı padişahı halktan kopdukça koparken, halk elbet kendinden kopmayan devrimcilere sarıldıkça sarılacaktı. Öylesi padişaha başkaldıracak yiğitler çıkmasa halk öylesi yiğitleri hayal ve söz gücüne kendisi yaratırdı. Gerçek kimliklerini bilmediğimiz nice eşkiyanın Anadolu'da ermiş kişiler sayılıvermeleri bundandır. Ezilenler ezenlere baş kaldırmak, kaldırmazlarsa bu özlemlerini bir masalla olsun dile getirmek zorundadırlar. Pir Sultan kim olursa olsun ezilmiş insanların sultanı oluvermiştir. Parmakla sayılamayan, kırmakla tükenmeyen, dışından bakmakla halleri bilinmeyen halkın kendisidir aslında: Başkaldırmalarını halk hayal etmiştir belki de. Söyleyene bakma, söyletene bak, der bir atasözümüz.

Sabahattin Eyuboğlu

ŞİRLER

Viran bahçelerde bülbül öter mi
Gönül eğlencesi gül olmayınca
Merhemsiz yaralar unar biter mi
Bir gerçek velîden el olmayınca

Nefse uyan Hakka uymuş değildir
Gaziler namazın kılmış değildir
Bu gezen abdallar derviş değildir
Arkasında hırka şal olmayınca

Tabib olmayınca yaram sarılmaz
Mürşid olmayınca pîre varılmaz
Yüz bin asker olsa yezid kovulmaz
Eli Zülfikarlı Al(i) olmayınca

Bu aşk meydanında bir divan olur
O meydana düşen nevcivan olur
İtikatsız tâlib boş kovan olur
Vızılar arısı bal olmayınca

Değme arif bunu böyle bilemez
Bilir ama yine arif olamaz
Her mürşid ölüyü diri kılamaz
Hünkâr Hacı Bektaş Vel(i) olmayınca

**İki melek gelir sual sorarlar
Döker hircunu da gevher ararlar
Bir kılın üstünde köprü kurarlar
Geçemezsin Hakka kul olmayınca**

**Pir Sultan'ım baştan dalga aşırır
Bu aşkın dolusu aşka düşürür
Her bildiğin rehber çiğ mi pişirir
Yanıp ateşlere kül oimayınca**

Çeke çeke ben bu dertten ölürüm
Seversen Ali'yi değme yarama
Ali'nin yoluna serim veririm
Seversen Ali'yi değme yarama

Ali'nin yarası yâr yarasıdır
Buna merhem olmaz dil yarasıdır
Ali'yi sevmeyen Hakkın nesidir
Seversen Ali'yi değme yarama

Bu yurt senin değil konar göçersin
Ali'nin dolusun bir gün içersin
Körpe kuzulardan nasıl geçersin
Seversen Ali'yi değme yarama

İlgıt ılgıt oldu akıyor kanım
Kem geldi didâra taliim benim
Benim derdim bana yeter hey canım
Seversen Ali'yi değme yarama

Pir Sultan Abdal'ım deftere yazar
Hilebaz yâr ile olur mü pazar
Pir merhem çalmışsa yaralar azar
Seversen Ali'yi değme yarama

Beni görüp yönün öte döndürme
Yine gitmez meylim sendedir sende
Yıkıp hilâl kaşlarını indirme
Günah sende değil bendedir bende

Şeker vardır dudağında dilinde
Arzumanım kaldı gönca gülünde
Sen bir padişahsın hükmün elinde
Senin ile dâvam sendedir sende

Sensiz çıkıp yaylaları yaylamam
Engeller içinde sırrın söylemem
Çok günah işledim inkâr eylemem
İk'ellerim kızıl kandadır kanda

Nice beyler ile gezdim yoruldum
Kan bulanık aktım aktım duruldum
Sencileyin çok güzele sarıldım
Dahi senin sevgin candadır canda

Pir Sultan Abdal'ım böyle deyiptir
Âşıklar güzeli sevegeiptir
Bir güzel sevmeyle kanlı m'oluptur
Kellem terkidedir yandadır yanda

Önüme bir çığır geldi
Bir ucu var şar içinde
Bakkallar dükkânın açmış
Ne istersen var içinde

Gir dükkâna pazar eyle
Hışmın yenip hazer eyle
Aya güne nazar eyle
Ay Muhammed nur içinde

Ay Ali'dir gün Muhammed
Okunan seksen bin âyet
Balıklar deryaya hasret
Çarhı dönen göl içinde

Göl içinde çarhı döner
Susuzluktan bağı yonar
Müminler secdeye iner
Seyir var seyr'içinde

Kudretten verdi o balı
Bahanesi oldu arı
Dinle imdi âh ü zârı
Arı inler bal içinde

Pir Sultan'ım ey gaziler
Alnımızda ak yazılar
Tâlib de pîrin arzular
Bülbül öter gül içinde

Gelin canlar bir olalım
Münkire kılıç çalalım
Hüseyin'in kanın alalım
Tevekkeltü taâlallah

Özü öze bağlayalım
Sular gibi çağlayalım
Bir yürüyüş eyleyelim
Tevekkeltü taâlallah

Açalım kızıl sancağı
Geçsin Yezid'lerin çağı
Elimizde aşk bıçağı
Tevekkeltü taâlallah

Pir Sultan'ım geldi cûşa
Münkirlerin aklı şaşsa
Takdir olan gelir başa
Tevekkeltü taâlallah

Ne güzelce muradıma ererken
Felek beni nazlı yârdan ayırdı
Al yanaktan kırmızı gül dererken
Felek beni nazlı yârdan ayırdı

Demir kafeslerdir benim durağım
Yanar iken yanmaz oldu çırağım
Gün-be-gün artıyor derdim firâkım
Felek beni nazlı yârdan ayırdı

Yaz gelince yazı yaban yurd olur
Ak sürüye kara koyun kurd olur
Sevip sevip ayrılması derd olur
Felek beni nazlı yârdan ayırdı

Yaz gelince atlar çıkar çayıra
Kadir Mevlâm sevdiğini kayıra
Meğer beni senden ölüm ayıra
Felek beni nazlı yârdan ayırdı

Pir Sultan Abdal'ım dağları aşam
Aşam aşam ırmaklara karışam
Hiç başına gelen var mı danışam
Felek beni nazlı yârdan ayırdı

Koca başlı koca kadı
Sende hiç din iman var mı
Haramı helâlı yedi
Sende hiç din iman var mı

Fetvâ verir yalan yulan
Domuz gibi dağa dolan
Sirtına vururum palan
Senin gibi hayvan var mı

İman eder amel etmez
Hakkın buyruğuna gitmez
Kadılar yaş yere yatmaz
Hiç böyle bir Şeytan var mı

Pir Sultan'ım zatlarınız
Gerçektir Őöhretleriniz
Haram yemez itleriniz
Bu sözümde ziyan var mı

Kahpe felek saña n'ettim n'eyledim
Aksine döndürdün çarh-ı devrânı
Hani n'oldu esk'adalet eskî gün
Perişan eyledin cümle cihanı

Dayanılmaz âşıkların derdine
Akıl yetmez ezberine virdine
Nakes konmak ister cömert yurduna
Tilki kovdu ülkesinden arslanı

Anca bu yaraya dayandı Eyyub
Hudânın cefâsın safâya sayıp
Cahiller kâmile sen bilmem. deyip
Anın için kaybettiler irfanı

Pir Sultan'ım niye geldin cihâna
Kusur senin imiş etme behâne
Evvel kullar valvarırdı sultana
Şimdi minnetç'ettin kula sultanı

Ne yatarsın bülbül kalk figan eyle
Şakıyup ötmenin günleri geldi
Yeşil yaprak arasında gül kaldı
Söyleyip kokmanın günleri geldi

Benim şâhım gelir dürlü naz ile
Kalbimiz dolmuştur nükte söz ile
Gülgûnî bâdeyi cura saz ile
Doldurup içmenin günleri geldi

Benim şâhım gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Kızıl Veli Sultan Urum ellidir
Niyâza varmanın günleri geldi

Pir Sultan'ım eydür bu dünya fâni
Boz bulanık akar Tuna'nın seli
Yanına almıştır nazlı dilberi
Doldurup içmenin günleri geldi

Evvel baştan bu dünyaya
Tanrının arslanı geldi
Yüz döndürmez yüz bin erden
Kuşağına dolu geldi

Ali'dir gaziler başı
Hızır Nebî'dir yoldaşı
Ali mânendi bir kişi
Sultan Seyyid Gazi geldi

Yusuf'u kuyuy'attılar
Hem aldılar hem sattılar
Kurlara bühtân ettiler
Mısırın sultanı geldi

Halil Kâbe'yi yapınca
İslâm dinine tapınca
Gökten Muhammed kopunca
Nûr âleme dola geldi

Aşk elinden oldum hasta
Var derdine derman iste
Dahi küçücük neveste
İsmail Kurbanı geldi

Pir Sultan'ım nesne bilmez
Âb-ı hayat içen ölmez
Kâfir müslümanı yenmez
Ezelden basıla geldi

Gözleyi gözleyi gözüm dört oldu
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi
Korular kalmadı kara yurd oldu
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Sancak gele Kazova'ya dikile
Münâfık başına taşlar dökile
Mümin olanlar da Hakka çekile
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Kızılırmak gibi bendinden boşan
Hama'dan Mardin'den Sivas'a döşen
Düldül eğlendi Zülfikar kuşan
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Sene tekmiil olduğunu bildiler
Yezid munâfık gömleğin giydiler
Kasdeyleyüb imamlara kıydılar
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

\

Abdal Pir Sultan'ım bu sözüm haktır
Vallâhi sözümün hatâsı yoktur
Şimdiki sofunun yezidi çoktur
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Oturmuş Arapça Kur'ân okursun
Gel bunun mânâsın ver indi sofi
Ehl-i dil olmuşsun irfân içinde
Gel bunun mânâsın ver indi sofi

Bu bir ağır yüktür yüklesin getir
Ârif ol bu sırrın mânâsın yetür
Anası kız oğlu koynunda yatur
Gel bunun mânâsın ver indi sofi

Muhammed Ali'dir dârından yüca
Müminler yağruldu döküldü sāca
Anası kız oğlu oğlan bir koca
Gel bunun mânâsın ver indi sofi

Erenlerin kıldan ince yolu var
Dört kâpının iki çatal dili var
Bir kuş gördüm ayağında nalı var
Gel bunun mânâsın ver indi sofi

Pir Sultan Abdal'ım hey şems ü kamer
Yezid'in boynunda tîr ile teber
Bir kısrak gördüm koyunun emer
Gel bunun mânâsın ver indi sofi

Hak nasib eylese dergâha varşam
Daim divanında dursam yâ Ali
Eğilsem pâyine niyaz eylesem
Yüzüm toprağına sürsem yâ Ali

Yüzüm toprağına sürdüğüm zaman
Zerrece gelmezdi gönlüme güman
Ali'm Düldülüne bindiği zaman
Önünce Kanber olsam yâ Ali

Kanber gibi hizmetine yeldirsen
Bir dem ağladırsan bir dem güldürsen
Çeküp Zülfikâr'ı beni öldürsen
Elim eteğinden çekmem yâ Ali

Hiç çekem mi eteğinden elimi
Hak katında kabul ettim ölümü
Doğru sürün Hak erenler yolunu
Mümince kulların sevsem yâ Ali

Mümin olan neresinden bellidir
Hakkı söyler nefesinden bellidir
Erenlerin yolu gonca gülüdür
Tomurcuk güllerin dersem yâ Ali

Pir Sultan'ım selâmını getürse
Hak cemini hakîkate yetürse
Dizini dizime verse otursa
Doyunca didârın görsem yâ Ali

Ben gayrı nesne bilmezem
Allah bir Muhammed Ali
Özümü gayra salmazam
Allah bir Muhammed Ali

Bir mum yanar bir şişede
Bülbül eğlenmez meşede
Yedi iklim dört köşede
Allah bir Muhammed Ali

İki kuş gördüm yuvada
Döner muallâk havada
Dağda deryada ovada
Allah bir Muhammed Ali

Yaktıcağım bir çırağdır
Bindiceğim bir buraktır
Yerden göğe bir direktir
Allah bir Muhammed Ali

Pir Sultan'ım bu bir sırdır
Sırrını saklayan erdir
Ay da sırdır gün de sırdır
Allah bir Muhammed Ali

Bu dünyanın evvelini sorarsan
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali
Sen bu yolun sahibini ararsan
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Tahtını terk etti İbrahim Edhem
Süleyman Nebî'ye verildi hâtem
Her kulun alınına yazıldı sitem
Kişinin çektiği yoludur yoli

Erenler öldürür yoldan şaşanı
İhlâs ile kaldırırlar düşeni.
Tarîkatta her kişinin nişanı
Erenler katında bellidir belli

Erenler elinden dolu içildi
Ol saatte kıl ü kalden geçildi
Firdevs-i a'lâda güller açıldı
Cennet-i a'lânın gülidir güli

Pîr Sultan Abdal'ım ummana daldı
Yenemedi kendin engine saldı
Hâkipâyinize yüz süregeldi
Erenlerin kemter kuludur kuli

Arzuladım size geldim
Hünkâr Hacı Bektaş Veli
Eşiğine yüzüm sürdüm
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Pîr elinden dolu içtim
Doğdum elinize düştüm
Ak cenneti gördüm geçtim
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Rehber aradım aradan
Cümle âlemi yaradan
Beş taşlı şâhid getüren
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Güvercin donunda durur
Cümle eksikler yitürür
Beş taşlı şâhid getirür
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Aşıkların sema' döner
Kırk budakta şem'a yanar
Dolusun içenler kanar
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Bahçende gördüm gülünü
Erenler sürsün demini
İmam Rıza'nın torunu
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Balım Sultan er köçeği
Keser kılıcın bıçağı
Erenlerin bal çiçeği
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Pir Sultan'ım gerçek veli
Erenlerden çekmez eli
On iki imamın yolu
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Gaafil kaldır Şu gönlünden gümanı
Bu mülkün sahibi Ali değil mi
YaratmıŐtır onsekizbin âlemi
Rızıkların veren Ali değil mi

Gelin vazgeçelim böyle gümandan
Vallahi çıkarız dinden imandan
Şefaât umarız on ik(i) imamdan
Anların atası Ali değil mi

Yaratıldı Mülcem ol oldu düşman
Kasdetti Ali'ye oldu peŐıman
Kangı kitabda gördün Ömer Osman
Kur'ânda okunan Ali değil mi

Binbir adı vardır bir adı Hızır
Her nerde çağırksam orada hazır
Ali padiŐahtır Muhammed vezir
Bu fermanı yazan Ali değil mi

Pir Sultan Abdal'ım ben bir fukarâ
Aceb bulunur mu derdime çâra
Yüzü kara nasıl varam huzûra
Divanda oturan Ali değil mi

Güzel âşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi
Bu bir rıza lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi

Yemeyenler kalır naçar
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi

Bu dervişlik bir dilektir
Bilene büyük devlettir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi

Çıkalım meydan yerine
Erelim Ali sırrına
Cân ü başı Hak yoluna
Koyamazsın demedim mi

Âşıklar harabât olur
Hak yanında kıymetli olur
Muhabbet baldan tatli olur
Doyamazsın demedim mi

Pîr Sultan Abdal şâhımız
Hakka ulaşır râhımız
Onik'imam katarımız
Uyamazsın demedim mi

Bir güzelin âşıkıyım ağalar
Anın için taşa tutar el beni
Gündüz hayalimde gece düşümde
Kumdan kuma savuruyor yel beni

Reyhanını devşir devşir dest(e) eyle
Ben deliyim öğüt verip pest eyle
Düşmanınım el yanında dost eyle
Bir gececik mihman eyle al beni

Ak gül olsam al yanağa sokulsam
Gülab olsam ak yüzüne saçılsam
Kölen olsam pazarlarda satılsam
Kölem deyü ak sinene sar beni

Pir Sultan Abdal'ım gamzeli oktur
Hezaran sinende yaralar çoktur
Benim senden özge sevdiğim yoktur
İnanmazsan ol Allaha sor beni

Deli gönül inil inil inleme
Kadir Mev!âm hasretime sal beni
Viranlıkta görsen baykuş sanırsın
Bir hüma kuşuyum sen de bil beni

Ulu bezirgânım kumaş satarım
Gök yüzünde uçan kuşu tutarım
Eksikliğim çoktur ben de bilirim
Eksiklikle kabul eyle gel beni

Ak pınarın boz bulanık seliyim
Ol sebepten aklım yoktur deliyim
Nâci derle! dört güruhun biriyim
Ararsan Hak divanında bul beni

Gider idim ben de kendi işime
Aşkın doluları yağdı başıma
Ağu kattı benim tatlı aşıma
Ummanlara gark eyledi sel beni

Pir Sultan'ım ırak yoldan gelirsin
Gevherin kıymetin nasıl bilirsin
Eksikliğim çoktur sen de bilirsin
Eksiklikle kabul eyle gel beni

Şu karşiki yaylada göç katar katar
Bir güzel sevdası serimde tüter
Bu ayrılık bana ölümden beter
Geçti dost kervanı eğleme beni

Şu benim sevdiğim başta oturur
Bir güzelin derdi beni bitirir
Bu ayrılık bana zulüm getirir
Geçti dost kervanı eğleme beni

Ben gidersem Sunam bana ağlama
Ciğerini aşk öduna dağlama
Benden başkasına meyil bağlama
Geçti dost kervanı eğleme beni

Gider isem bu il sana yurt olsun
Munafıklar aramıza kurt olsun
Ben ölürsem yüreğine dert olsun
Geçti dost kervanı eğleme beni

Pir Sultan Abdal'ım dağlar aşalım
Aşalım da dost iline düşelim
Çok nimetin yedim helallaşalım
Geçti dost kervanı eğleme beni

Şu kanlı zâlimin ettiği işler
Garip bülbül gibi zâreler beni
Yağmur gibi yağar başıma taşlar
Dostun bir fiskesi paralar beni

Dar günümde dost düşmanım belloldu
On derdim var ise şimdi elloldu
Ecel fermanı boynuma takıldı
Gerek asa gerek vuralar beni

Pir Sultan Abdal'ım can göğ^üe ağmaz
Hak'tan emrolmazsa ırahmet yağmaz
Şu illerin taşı hiç bana değmez
İlle dostun gülü yaralar beni

Alçakta yüksekte yatan erenler
Mürvetiniz yok mu aldı dert beni
Başım alıp hangi yere gideyim
Gittiğim yerlerde buldu dert beni

Oturup benimle ibadet kıldı
Yalan söyledi de yüzüme güldü
Yalın kılıç olup üstüme geldi
Çaldı bölük bölük böldü dert beni

Üstümüzden gelen boran kış gibi
Yavru şahin pençesinde kuş gibi
Seher çağı bir korkulu düş gibi
Çağırta çağırta aldı dert beni

Abdal Pir Sultan'ım gönlüm hastadır
Kimseye diyemem gönlüm yastadır
Bilmem deli oldu bilmem ustadır
Şöyle bir sevdaya saldı dert beni

Yükseklerden alçaklara indim ben
Felek şol kanadım kıraldan beri
Aklım aldı divaneye döndüm ben
Kudret oku elim vuraldan beri

Şu dünyaya gelen bir bir gitmede
Hiç eksilmez derdim her gün artmada
Turdağı tutuşmuş yanıp tütmede
Hakkın didârını görelden beri

Mûsâ söyler idi bin bir kelâmı
Kudret eli ile çaldı kalemi
Öküze yükletti cümle âlemi
Dünyanın temelin kuraldan beri

Pîr Sultan'ım ah etti de gülmedi
Arağı derdine derman bulmadı
Hak uğruna serin verdi dönmedi
Ferhad şu dağları delelden beri

Sinem üstü ateş oldu od oldu
Yaktı muhannetin acı sözleri
Hızır Paşa'nın ettiği derd oldu
Yaktı muhannetin acı sözleri

Seni şekvâ edem Urum beyine
Bakmıyon mu şu sînemin dağına
Hançer oldu yüreğimin bağına
Kaktı muhannetin acı sözleri

Engel gelir arkamızda dolaşır
Yusam olmaz kara olmuş bulaşır
Top top olmuş mâh yüzünde dolaşır
Takar muhannetin acı sözleri

Muhannet elinden hâlim pek şaşkın
Deli gönül gâh bulanık gâh coşkun
Gönlümün sarayın kalbimin köşkün
Yıktı muhannetin acı sözleri

Pir Sultan Abdal'ım vâdem yeterse
Sâhim gelir salacamdan tutarsa
Karış karış üstümde ot biterse
Çıkar muhannetin acı sözleri

Derdim çoktur hangisine yanayım
Yine tazelendi yürek yarası
Ben bu derde kande derman bulayım
Meğer Şah elinden ola çaresi

Efendim efendim benim efendim
Benim bu derdime derman efendim

Türlü donlar giyer gülden nâziktir
Bülbül cevreyleme güle yazıktır
Çok hasretlik çektim bağrım eziktir
Güle güle gelir canlar pâresi

Benim uzun boylu servi çınarım
Yüreğime bir od düştü yanarım
Kiblem sensin yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır kaşlarının arası

Didar ile muhabbete doyulmaz
Muhabbetten kaçan insan sayılmaz
Münkir üflemele çırağ söyünmez
Tutuşunca yanar aşkın çırası

Pir Sultan'ım katı yüksek uçarsın
Selâmsız sabahsız gelir geçersin
Dilber muhabbetten niçin kaçarsın
Böyle midir ilimizin töresi

Uyur idik uyardılar
Diriye saydılar bizi
Koyun olduk ses anladık
Sürüye saydılar bizi

Halimizi hal eyledik
Yolumuzu yol eyledik
Her çiçekten bal eyledik
Arıya saydılar bizi

Hak divanına dizildik
Aşk defterine yazıldık
Bal olduk şerbet ezildik
Doluya saydılar bizi

Pir Sultan Abdal'ım şunda
Çok keramet var insanda
O cihanda bu cihanda
Ali'ye saydılar bizi

Bu yıl bu dağların karı erimez
Eser bâd-ı sabâ yel bozuk bozuk
Türkmen kalkıp yaylasına yürümez
Yıkılmış aşîret il bozuk bozuk

Kızılırmak gibi çağladım aktım
El vurdum göğsümün bendini yıktım
Gül yüzlü cerenin bağına çıktım
Girdim bahçesine gül bozuk bozuk

Elim tutmaz güllerini dermeğe
Dilim tutmaz hasta hâlin sormağa
Dört cevabın ma'nâsını vermeğe
Sazım düzen tutmaz tel bozuk bozuk

Pir Sultan'ım yaradıldım kul diye
Zâlim Paşa elinden mi öl diye
Dostum beni ısmarlamış gel diye
Gideceğim ammâ yol bozuk bozuk

Gam elinden benim zülfü siyahım
Peykân değdi sinem yaralandı gel
Suna başın için ağlatma beni
Bugün sevda candan aralandı gel

Gamdan hisar oldum mekânım yurdum
İşitmez âvazım dinlemez virdir.
Bir değil beş değil on değil derdim
Düğümler baş verdi sıralandı gel

Hasretine vasıl olam mı böyle
Mecnun'a da bâkî kalır mı Leylâ
Öümlü dünyadır gel helâl eyle
Yüklendi barhânem kiralandı gel

Ne çekerse dertli sinem dağ olmaz
Günler gelir geçer ömür çoğalmaz
Neşterlidir yaralarım unulmaz
Göğerti çevresi karalandı gel

Pir Sultan Abdal'ım haftada ayda
Günler gelir geçer bulunmaz fayda
Gönül Hak arzular canım hayhayda
Toprağım üstüme kürelendi gel

Ağlatmayın beni derdim büyüktür
Âşıklar meydana coşmada gel gel
Benim ciğerciğim delik deliktir
Kaynayıp kaynayıp taşmadan gel gel

Felek bir bilezik taktı koluma
Ben halimi arz edemem yârime
Engür şerbetini sundu elime
Sâkıyâ bu demi içmeden gel gel

Gel bizim bahçeye edelim seyran
Bülbül âşık olmuş bir güle hayran
Seni benden bir gün ayırır devran
Ayrılık hâline düşmeden gel gel

Şunda üç beş günlük müddetin kaldı
Emânet sahibi geldi de aldı
Metâ'ımız aldı yükümüz tuttu
Ömrümün kervanı göçmeden gel gel

Pir Sultan'ım Haydar gel bazı bazı
Gayrı çekmez oldum cevri ile nazı
Havalandı uçtu gönlümün bazı
Bilece konalım uçmadan gel gel

Çevrilüp çevrilüp üstü yanımda
Ötme turnam ötme gönül hoş değil
Benim derdim yeter bir de sen katma
Ötme turnam ötme gönül hoş değil

Bir sağlık yeğ imiş dünya malından
Nice vazgeleyim zülfü telinden
Ayrı düştüm ol şâhımın ilinden
Ötme turnam ötme gönül hoş değil

Bakmaz mısın şu ırmağın cûşuna
İn havadan otur gönlüm köşküne
Seni beni yaradanın aşkına
Ötme turnam ötme gönül hoş değil

Pir Sultan'ım eydür kesme amânı
Erenlere bağlamışam gümanı
Seversen An'yi şah-ı İmamı
Ötme turnam ötme gönül hoş değil

İşitip avazım ben de varayım
Eğlen uçup gitme konadur bülbül
Senin aşkın benim kalbim evini
Vücudun şehrinde donadır bülbül

Bülbülün donları sarı gazelden
Gözünün sürmesi yeğdir ezelden
Bülbül güle âşık olmuş ezelden
Hârda mı gülden mi yanadır bülbül

Sultan eder irahmeti kuluna
Tabib gerek derde derman buluna
Benlik ile konma gülün dalına
Hâr vardır pençeni kanadır bülbül

Pir Sultan dilinden gevherler saçar
Her kişi boyunca libasın biçer
Geçer bu güzellik eyyamı geçer
Bu dünyanın sonu fenâdır bülbül

Sabahtan cemalin seyran eyledim
Gönüller perişan elinden sunam
Nice bekleyeyim gurbet illerde
Hiç bilir yok mudur halinden sunam

Tıyg-ı gamzelerin müşk ü bû kokmaz
Yâr ala gözlerin hışm ile bakmaz
Cemâlin görene cennet gerekmez
Güneş midir doğdu yüzünlen sunam

Kemhalar giyinip zünnar bağlanmaz
Eser seher yeli teli ırganmaz
Sen gidelden deli gönül eğlenmez
Bir bergüzar versen telinden sunam

Sen seher yelisin gider gelmezsin
Gelirsen de bana bâki kalmazsın
Seni uçuranlar murad almasın
Seni kim uçurdu gölünden sunam

Pir Sultan Abdal der cemâlin güzel
Aradım bulmadım bir haber yazar
Şimdi senin ismin cenneti gezer
Kalma bizim için yolundan sunam

Şu yalan dünyaya geldim giderim
Gönül senden özge yâr bulamadım
Yaralandım al kanlara bulandım
Elimin kanını yur bulamadım

Güzel olan neylet altın akçeyi
Ârif olan düzer türlü bohçayı
Vücutunda seyr eyledim bahçeyi
Dosta el değmedik nâr bulamadım

Güzellerin zülfü destedir deste
Erenler Hak için oturmuş posta
Bir zaman sağ gezdim bir zaman hasta
Hasta halin nedir der bulamadım

Felek kırdı benim kolum kanadım
Baykuş gibi viranlarda tünedim
Bugün üç güzelin nabzın sınadım
Can fedâ yoluna der bulamadım

Felek benim kurulu yayım yastı
Her köşe başında yolumu kesti
Keskin kadeh ile dolumdan içti
Yandı yüreciğim kar bulamadım

Pir Sultan Abdal'ım dağlar ben olsam
Üstü mor sümbüllü bağlar ben olsam
Âlem çiçek olsa arı ben olsam
Dost dilinden tatlı bal bulamadım

Döndün mü ki benden yüzü dönesi
Ben seni Ali'nin yoluna saldıım
İkrarı boynuna kemend olası
Ben seni Ali'nin yoluna saldıım

Yürü bire yürü yüze gülücü
Bizi görüb yâd illeri sevicı
Boynuna uğrasın şâhın kılıcı
Ben seni Ali'nin yoluna saldıım

Pir Sultan Abdal'ım derdlere derman
Ayrılık elinden halim pek yaman
Şefaât etmeğe on iki imam
Ben seni Ali'nin yoluna saldıım

Sordum sarı çiğdeme
Sen nerede kışlarsın
Ne sorarsın be derviş
Yer altında kışlarım

Sordum sarı çiğdeme
Yer altında ne yersin
Ne sorarsın be derviş
Kudret lokması yerim

Sordum sarı çiğdeme
Senin benzin ne sarı
Ne sorarsın be derviş
Hak korkusu çekerim

Sordum sarı çiğdeme
Ana baban var mıdır
Ne sorarsın be derviş
Anam yer babam yağmur

Sordum sarı çiğdeme
Asâcığı elinde
Hak kelâmı dilinde
Çiğdemde dervişlik var

Pir Sultan'ım erlerle
Yüzü dolu nurlarla
Ak sakallı pîrlerle
Çiğdemde dervişlik var

Bir bülbülcük konmuş dağlar başına
Sal Allahım sal sılama varayım
şahin yuva yapar kendi başına
Sal Allahım sal sılama varayım

Bizim evlerimiz dağdan ötedir
Hasım kavim bize ana atadır
Yd illerde kalmak kula hatadır
Sal Allahım sal sılama varayım

Ekili yaylalar nasıl basayım
zerine birkaç kurban keseyim
Bu iş Hak'tan geldi kime kseyim
Sal Allahım sal sılama varayım

Atlarımız yemin yedi silindi
İki kardaş karşı karşı salındı
Ciğerciğim delik delik delindi
Sal Allahım sal sılama varayım

Pir Sultn Abdal'ım bâki değildir
Tuz ekmek her şık hakkı değildir
Bu dünya kimseye bâki değildir
Sal Allahım sal sılama varayım

Kur'ân yazılırken arş ı Rahman'da
Kudret kâtibinin elinde idim
Güller açılırken kevn ü mekânda
Bülbül idim gonca gülünde idim

Evel Cebrail'in ilk kelâmında
Kırklar meclisinde aşk meydanında
Muhammed Ali'nin sır kelâmında
Nihan söyleşirken dilinde idim

Kırklar arş üstüne kurdular cemi
Muhabbet halk olub sürdüler demi
Balçıktan yarattı Allah Ademi
Ben ol vakit anın belinde idim

Yunus'un deryaya daldığı zaman
Kırk gündüz kırk gece kaldığı zaman
Ali Zülfikar'ı çaldığı zaman
Hayber kalesinde kolunda idim

Pir Sultan'ım içtim aşkın dolusun
Makadir bilmeze vermem yarısın
Bir kuşa seksen bin şehrin darısın
Ta'yin verilirken yanında idim

Çıkıp gök yüzünde sükün eyleyen
Şam'da Kul Yusuf'u görmeye geldim
Eğildim turâba yüzümü sürdüm
Hakkın divânına durmaya geldim

Nurdan kuşak kuşattılar belime
Hâk Muhammed Ali geldi dilime
İnem gidem imamların yoluna
Yusuf'tan bir haber almaya geldim

Hani benim hırka ile postlarım
Men tutimi bir kafeste beslerim
Yüküm lâ'l ü gevher müşt(er)i isterim
Alan kardeşlere satmaya geldim

Yapusu var usul ile yapulu
Hocası var kapusunda tapulu
Bir şar gördüm üçyüz altmış kapulu
Kimin açup kimin örtmeye geldim

Pir Sultan Abdal'ım dünyadan göçtü
İdris Peygamber de donunu biçti
Suyu suya köpr(ü) eyledi kim geçti
Yusuf'tan bir haber almaya geldim

Emek çektim bir ev yaptım erenler
Yine bu güzele bildiremedim
Bahar geldi iek bitti ot bitti
Toprak güldü taşı gldremedim

Önüne rehber almıştır kadıyı
Gelir kitabın okuyu okuyu
Burhan ile buldum yetmiş ikiyi
İkisin bir kaba sığdıramadım

Yüreğimde belli belli yaralar
şeytan kalbim almış gzn küreler
Hakka niyaz eylemeye r eyler
Eğilip bir secde kıldıramadım

H demine bir ikrarı gdenin
Tu yüzüne ikrarından dnenin
Pir Sultan'ım mnafıkın ndnın
Gönül aynasını sildiremedim

Bir nefescik söyleyeyim
Dinlemezsen neyleyeyim
Aşk deryasın boylayayım
Ummâna dalmağa geldim

Aşk harmanında savruldu
Hem elendim hem yağruldu
Kazana girdim kavruldu
Meydana yenmeğe geldim

Ben Hakkın ednâ kuluyum
Kem damarlardan beriyim
Ayn-ı cem'in bülbülüym
Meydana ötmeğe geldim

Ben Hak ile oldum aşna
Kalmadı gönlümde nesne
Pervaneyim ateşine
Şem'ine yanmağa geldim

Pîr Sultan'ım yer yüzünde
Var mıdır noksan sözümde
Eksiğim kendi özümde
Dârına durmağa geldim

Hızır Paşa bizi berdâr etmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Siyaset günleri gelip yetmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim

Gönül çıkmak ister Şah'ın köşküne
Can boyanmak ister Ali müşküne
Pîrim Ali On İk'İmam aşkına
Açılın kapılar Şah'a gidelim

Her nereye gitsem yolum dumandır
Bizi böyle kılan ahd ü amandır
Zincir boynum sıktı hayli zamandır
Açılın kapılar Şah'a gidelim

İlgın ılgın eser seher yelleri
Yâre selâm eylen Urum erleri
Bize peyik geldi Şah bülbülleri
Açılın kapılar Şah'a gidelim

Çıkarım bakarım kale başına
Mümin müslümanlar gider işine
Bir ben mi düşmüşüm can telâşına
Açılın kapılar Şah'a gidelim

Yaz seli gibiyim akar çağlarım
Hançer alıp ciğerciğim dağlarım
Garib kaldım şu arada ağlarım
Açılın kapılar Şah'a gidelim

Pir Sultan'im eyder mürvetli Şahım
Yaram baş verdi sızlar ciğergâhım
Arşa direk direk olmuş âhım
Açılın kapılar Şah'a gidelim

Karşıda görünen ne güzel yayla
Bir dem süremedim giderim böyle
Ala gözlü pîrim sen himmet eyle
Ben de bu yayladan Şah'a (Dost'a) giderim

Eğer göğrüben bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Ben de bu yayladan Şah'a (Dost'a) giderim

Bir bölük turnaya sökün dediler
Yürekteki derdi dökün dediler
Yayladan ötesi yakın dediler
Ben de bu yayladan Şah'a (Dost'a) giderim

Dost elinden dolu içmiş deliyim
Üstü kan köpüklü meşe seliyim
Ben bir yol oğluyum yol sefiliyim
Ben de bu yayladan Şah'a (Dost'a) giderim

Alınmış abdestim aldırırlarsa
Kılnmış namazım kıldırırlarsa
Sizde Şah deyeni öldürürlerse
Ben de bu yayladan Şah'a (Dost'a) giderim

Pir Sultan Abdal'ım dünya durulmaz
Gitti giden ömür geri dönülmez
Gözlerim yolundan Şahın ayrılmaz
Ben de bu yayladan Şah'a (Dost'a) giderim

Gel benim sarı tanburam
Sen ne için inilersin
İçim oyuk derdim büyük
Ben anınçin inilerim

Koluma taktılar teli
Söyletirler bin bir dili
Oldum ayn-ı cem bülbülü
Ben anınçin inilerim

Koluma taktılar perde
Uğrattılar bin bir derde
Kim konar kim göçer burda
Ben anınçin inilerim

Göğsüme tahta döşerler
Durmayıp beni okşarlar
Vurdukça bağrım deşerler
Ben anınçin inilerim

Gel benim sarı tanburam
Dizler üstünde yatıram
Yine kırıldı hâtıram
Ben anınçin inilerim

Sarı tanburadır adım
Göklere ağar feryadım
Pîr Sultanımdır üstadım
Ben anınçin inilerim

Bana gül diyorlar neme güleyim
Ağlamak şanıma düştü neyleyim
İlin gülü açmış al ile yeşil
Şu benim güllerim soldu neyleyim

Karadan çaldırdım nerre bazımı
Arşa çıkardılar âh ü süzümü
Elimden aldirdım yavru kuzumu
Firkatı bağrımı deldi neyleyim

Haberin alayım seher yelinden
Ördek kalkar m'ola kendi gölünden
Korkum ayrılıktan fikrim ölümden
Geldi çattı buldu beni neyleyim

Ulu sular gibi çeşmim çağlayan
Mahrum kalmaz özün Hakka bağlayan
Yâr yitirmiş yana yana ağlayan
Âkıbet başıma geldi neyleyim

Pir Sultan Abdal'im kırklar yediler
Bu yolu erkânı anda kodular
Allah verdiği almaz dediler
Bana verdiği aldı neyleyim

Ben de şu dünyaya geldim geledi
Emânetten bir don giymişe döndüm
Sahibi çıktı da elimden aldı
Koru yerde koyup yaymışa döndüm

O yâr geldi geçti geri bakmadı
Hendekler kazdırdım sular akmadı
Çok yuva bekledim cücük çıkmadı
Boş yuva beklemiş yoz kuşa döndüm

Pir Sultan Abdal'ım bu dünya fâni
Baştan başa kim sürdü bu devranı
Yârin bir çift sözü üşüttü beni
Yüce dağ başında buymuşa döndüm

Koyun beni Hak aşkına yanayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan
Yolumdan dönüp mahrum mu kalayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Benim pîrim gayet ulu kişidir
Yediler ulusu Kırklar eşidir
On İki İmam'ın server başıdır
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kemend işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Ulu mahşer olur divan kurulur
Suçlu suçsuz gelir anda derilir
Piri olmayanlar anda bilinir
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Pir Sultan'ım arşa çıkar ünümüz
O da bizim ulumuzdur pirimiz
Hakka teslim olsun garip canımız
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Sabah olur koyun kuşluğa gelir
Her koyun arar da kuzusun bulur
Ağca koyun meler arada kalır
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Benim kuzum kuzuların beyidir
Ağca koyun yüreğimin yağdır
Anın gideceği Yıldız dağıdır
Gel kôyun meleme vazgel kuzundan

Koyun meler kuzusunun adı yok
Şîrâ sıra küleklerin südü yok
Kuzusuz yaylanın hiçbir tadı yok
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Koyunun başına bodcak takayım
Yönüm dönüp o koyuna bakayım
Kuzun nerde ise kuzun bulayım
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Koyun sen şurada kuz(u)lamadın mı
Sağını solunu gözlemedin mi
Aç kurt gelir deyu gizlemedin mi
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Dereye aşağı gider kurd izi
Kurt ağzında gördüm bir körpe kuzu
Seversen Mevlâ'yı ağlatma bizi
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Seni yayan oban bir delikanlı
İbrişim bıyıklı hem ince belli
Sağında solunda püskürtme benli
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Seni yayan oban yetip bitmesin
Bahçesinde İle sümbül bitmesin
Seni incitenler Hakka yetmesin
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Pir Sultan Abdalım koyunum noldu
Koyunun feryadı ciğerim deldi
Yoks(a) a kurt mu geldi kuzunu aldı
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Gurbet ilde yâd illerin derdini
Çekeyim de eğleneyim bir zaman
Yaralı sîneme bal ile tuzu
Ekeyim de eğleneyim bir zaman

Sahile gönderdim gönül kuşunu
Sayırıp gidiyor dağlar başını
Mihri gibi gözlerimin yaşını
Dökeyim de eğleneyim bir zaman

Pîr Sultan Abdal'ım Seyyid Nesimî
Şu âleme destân ettin sesimi
Uğrun uğrun sevdiğimin yasını
Çekeyim de eğleneyim bir zaman

Yas u mâtem günü derdim yeniler
Yârin sesi kulağında çınılar
Sordum ki dağlara niçin iniler
Dedi çekticeğim karın elinden

Alnıma yazılmış kara yazılar
İtikattır tâiib pîrin arzular
Sordum ki çamlara neden sızılar
Dedi çekticeğim pürün elinden

Varup Hakkın dîvanına durursun
Pervan olup aşk od'una yanarsın
Sordum değırmene ne hoş dönnersin
Dedi çekticeğim perîn elinden

Varıp bir pîr ile pazar edersin
Oturup da ikrârını güdersin
Sordum garip bülbül niçin ötersin
Dedi çekticeğim hârın elinden.

Serçeşmeden gelir suyun durusu
Nasîbimiz vecir pîrin birisi
Dedim Pir Sultan'im benzin sarısı
Dedi çekticeğim yârin elinden

Gelmiş iken bir habercik sorayım
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın
Gerçek erenlere yüzler süreyim
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Alçağında al kırmızı taşın var
Yükseğinde turnaların sesi var
Ben de bilmem ne talihsiz başım var
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Benim şahım al kırmızı bürünür
Dost yüzün görmeyen düşman bilinir
Yücesinden Şâh'ın ili görünür
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

El ettiler turnalarla kazlara
Dağlar yeşillendi döndü yazlara
Çiğdemler takınsın söyle kızlara
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Şah'ın bahçesinde gonca gül biter
Anda garip garip bülbüller öter
Bunda ayrılık var ölümden beter
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Ben de bildim şu dağların şâhısın
Gerçek erenlerin nazargâhısın
Abdal Pir Sultan'ın seyrangâhısın
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Ben de Őu dűnyaya geldim sakinim
Kalsın benim dâvam divana kalsın
Muhammed Ali'dir benim vekilim
Kalsın benim dâvam divana kalsın

Yorulan yorulsun ben yorulmazam
Derviş makamından ben ayrılmazam
Dünya kadısından ben sorulmazam
Kalsın benim dâvam divana kalsın

Ben de vekil ettim Bâri Hüdâ'mı
O da kulu gibi zulüm ede mi
Orda söyletirler bir bir adamı
Kalsın benim dâvam divana kalsın

Mümin müslim dűşűrűr de cem olur
Anda sınık yaralara em olur
Kara taş erir de sâfi dem olur
Kalsın benim dâvam divana kalsın

Pir Sultan Abdal'ım dűnya kovandır
Giden âdil beyler gelen ihvandır
Muhammed divanı ulu divandır
Kalsın benim dâvam divana kalsın

Gel benim derdime bir derman eyle
Älemler derdine derman olansın
Özümün hükmüne bir ferman eyle
Älemler hükmüne ferman olansın

Bir ismim Haydar'dır bir ismim Ali
Hak Murtaza dedi sana ya Veli
Cihanım ahırđ hem de evveli
Velâyet mülküne sultan olansın

Pir Sultan Abdal'ım meydanda merđim
Her nere baktımsa yârimi gördüm
Seherde tesbihim evradım virdim
Garip gönüllere mihman olansın

Ali Ali deyi ne inilersin
inilersin dolap derdin ne senin
Sen de benim gibi yârdan m'ayırdın
inilersin dolap derdin ne senin

Dolap iniledi düştü ırmağa
Muhammed'in hub cemâlin görmeğe
Hasan Hüseyin'e bir su vermeğe
inilersin dolap derdin ne senin

Kim kesti getirdi seni yerinden
Dağlar taşlar âh eyledi zârından
Sen de mi ayrıldın nazlı yârından
inilersin dolap derdin ne senin

Yoksa yâd ellerin eli mi değdi
Yoksa irakîbin dili mi değdi
Yâz bahar ayının seli mi değdi
Dolap inilersin derdin ne senin

Pir Sultan Abdal'ım aşka dayandı
Hasret nârı ile ciğerim yandı
Yoksa Hüseyin'den haber mi geldi
inilersin dolap derdin ne senin

Safâsına cefâsına dayandım
Bu cefâyâ dayanmayan gelmesin
Rengine hem boyasına boyandım
Bu boyaya boyanmayan gelmesin

Rengine boyandım meyinden içtim
Nice canlar ile dîdar görüşüm
Muhabbet eyleyip candan seviştim
Muhabbeti küfür sayan gelmesin

Muhabbet eyleyip yokla pîrini
Yusun senin nâmuş ile ârını
Var bir gerçek ile kıl pazarını
Kıldığın pazardan ziyan gelmesin

Kırklar bu meydanda gezer dediler
Evliyayı yola dîzer dediler
Destini destinden üzer dediler
Nefsâniyetine uyan gelmesin

Pir Sultan'ım eydür dünya fânidir
Kırkların sohbeti aşk mekânıdır
Kusûra kalmayan kerem kânıdır
Gönülde karası olan gelmesin

Yürü bire yalan dünya
Yalan dünya değil misin
Hasan ile Hüseyin'i
Alan dünya değil misin

Ali bindi Düldül ata
Can dayanmaz bu fırkata
Boz kurt ile kıyamete
Kalan dünya değil misin

Tanrı'nın arslanın alıp
Düldül'ü dağlara salıp
Yedi kere ıssız kalıp
Dolan dünya değil misin

Bak şu kışa bak şu güze
Ciğer kebab oldu köze
Muhammed'i bir top beze
Saran dünya değil misin

Pir Sultan'ım ne yatarsın
Kurmuş çarhını dönersin
Ne konarsın ne göçersin
Kalan dünya değil misin

Bülbül olsam varsam gelsem
Hakkın divanına dursam
Ben bir yanıl alma olsam
Dalında bitsem ne dersin

Sen bir yanıl alma olsan
Dalımda bitmeye gelsen
Ben bir gümüş çövmen olsam
Çeksem indirsem ne dersin

Sen bir gümüş çövmen olsan
Çekip indirmeye gelsen
Ben bir avuç çavdar olsam
Yere saçılısam ne dersin

Sen bir avuç çavdar olsan
Yere saçılmaya gelsen
Ben bir güzel keklik olsam
Bir bir toplasam ne dersin

Sen bir güzel keklik olsan
Bir bir toplamaya gelsen
Ben bir yavru şahin olsam
Kapsam kaldırsam ne dersin

Sen bir yavru şahin olsan
Kapıp kaldırmaya gelsen
Ben bir ulu sepken olsam
Kanadın kırmaya gelsem

Sen bir ulu sepken olsan
Kanadım kırmaya gelsen
Ben bir deli poyraz olsam
Tepsem dağıtsam ne dersin

Sen bir deli poyraz olsan
Tepip dağıtmaya gelsen
Ben bir ulu hasta olsam
Yoluna yatsam ne dersin

Sen bir ulu hasta olsan
Yoluma yatmaya gelsen
Ben bir Azrail olsam
Canını alsam ne dersin

Sen de bir Azrail olsan
Canımı almaya gelsen
Ben bir cennetlik kul olsam
Cennete girsem ne dersin

Sen bir cennetlik kul olsan
Cennete girmeye gelsen
Pir Sultan üstadın bulsan
Bilece girsek ne dersin

Nazlı yâre selâm saldım almamış
Almazsa gam değil almayı versin
Nazlı yâr da bana selâm salmamış
Salmazsa gam değil salmayıversin

İstemem kaşların kare ise de
Ciğerden yüreğim pâre ise de
Merhemi derdime çâre ise de
Çalmazsa gam değil çalmayıversin

Yıktı vîran etti gönül tahtımız
Tâ ezelden kara imiş bahtımız
Böyle miydi ikrarımız ahdimiz
Gönül hayâline gelmeyiversin

Doksana vardı da yüz geçti ise
Aradan ahd aman söz etti ise
Pir Sultan Abdal'dan vaz geçti ise
Bergüzar saldığım elmayı versin.

Dedesi Hüseyin'i verdi hocaya
Elif be demeden çıktı heceye
Günden bin kâfir kırardı geceye;
Su içmeyip şehid olan Hüseyin

Hüseyin'in de yapılıdır odası
Dâim Hak'tan gelir onun gıdâsı
Dal boyunda nazar kılmış dedesi
Su içmeyip şehid olan Hüseyin

Hüseyin'i de götürdüler asmaya
Yezidler ulaştı başın kesmeye
Ali oğlu değil ki mürvet basmaya
Su içmeyip şehid olan Hüseyin

Pir Sultan Abdal'ım ellerim bağlı
Yezid'in elinden ciğerim dağlı
Muhammed torunu Ali'nin oğlu
Su içmeyip şehid olan Hüseyin

Gelin yiyelim içelim
Bu güzellik geçer bir gün
Âlem yâran yâran olmuş
Ali'm sırrın açar bir gün

Yiyip yediren bir âdem
Eksik etmez bâri Hudam
Gök ekini misâl âdem
Anı eken biçer bir gün

Yeyip yedirmesi hoştur
Dayan kahpe yürek taşır
Can dedikleri bir kuştur
Kuş kafesten uçar bir gün

Ağaçlarda yeşil yaprak
Bastığımız kara toprak
Yer altında kefen yırtmak
Boyumuzdan geçer bir gün

Pir Sultan'ım düşümüzde
Uzak değil karşımızda
Baykuş mezar taşımızda
Dertli dertli öter bir gün

Yel esti mi aşka gelir sallanır
Mart ayında yeşillenir ağaçlar
Kıpkırmızı donlar giyer allanır
Hû dost çağırır sallanır ağaçlar

Çiçek açar domur domur dal verir
Kimi uzar birbirine el verir
Kimi meyva verir kimi gül verir
Kuşlar üstünde dillendir ağaçlar

Yaz baharda bahçe ile bağ ile
Kaba çamın gürlemesi dal ile
Koç yiğidin eğlenmesi yâr ile
Muhabbet eder eğlenir ağaçlar

Pir Sultan Abdal'ım Hatâyî şâhım
Âdem için ne halk etmiş Allah'ım
Güz gelince salar yaprağın dalın
Vakti geldi mi sulanır ağaçlar

İndim Koç Babaya tavâf eyledim
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar
Mubârek cemâlin seyran eyledim
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar

Biri beyaz idi biri kırmızı
Onlar da seçerdi baharı yazı
Aynen Zülfikar'a benzer boynuzu
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar

Alnının ortası yazılı Kur'an
Hiç mahrum mu kalır cemâlin gören
Yarın mahşer günü şefaât uman
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar

Yağmur yağar çizelenir izleri
Elham sûresine benzer gözleri
Ay ile gün gibi parlar yüzleri
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar

Pir Sultan'ım biz çekelim yasları
Dört kitapta beyan oldu sesleri
Âşıklar da söyler bu nefesleri
Bugün yaylımdadır geliyor koçlar

Bize de Banaz'da Pir Sultan derler
Bizi kem kişi de bellemesinler
Paşa hademine tenbih eylesesin
Kolum çekip elim bağlamasınlar

Hüseyin Gazi Sultan binsin atına
Dayanılmaz çarh-ı felek zâtına
Çıkıp ile karşı ağlamasınlar
Bizden selâm söylen ev külfetine

Ala gözlüm zülfün kelep eylesin
Döksün mâh yüzüne nikab eylesin
Ali Baba Hak'dan dilek dilesin
Bizi dar dibinde eğlemesinler

Ali Baba eğer söze uyarsa
Emir Hudâ'nındır Beyler kıyarsa
Ala gözlü yavrularım duyarsa
Alın çözüp kara bağlamasınlar

Sururum işlemedi kaddim büküldü
Beyaz vücudumun bendi söküldü
Önüm sıra kırklar pîrler çekildi
Daha Beyler bizi dillemesinler

Pir Sultan Abdal'ım coşkun akarım
Akar akar dost yoluna bakarım
Pîrim aldım seyrangâha çıkarım
Daha Yıldız Dağın yaylamasınlar

Birlik makamında bir güzel gördüm
Leblerinin şekeri var kandi var
Âşıkı çok imiş aradım sordum
Nice bencileyin derdmendl var

Cemâli geliyor hayalde düşte
Canım âsumanda kandilde arşta
Uzakta yakında yeminde plşte
Her nereye baksam Ali'm kendi var

Gâh bahçeye girer gülden görünür
Gâh mâna söyleşir dilden görünür
Gâh gönül evinde mihman görünür
Âşıkına türlü türlü fendi var

Şükür olsun bu sevdaya ulaştım
Muhabbet bağıni gezdim dolaştım
On iki İmam'ın cemine düştüm
Şimdi boynumuzda aşk kemendl var

Pir Sultan'ım sever böyle dilberi
Bu cümle cihanın yektâ gevheri
Kahrın lûtfun çeker isen gel beri
Sevdiğimin nerde bir menendi var

Hızır Paşanın zulumu var ise
Ne yapayım benim`de bir âhım var
Senin tuğlu padişahın var ise
Benim arkam kal'em bir Allah'ım var

Şol icrâ tanrısı yatmaz uyumaz
Kimsenin hakkını kimsede komaz
Hünkâr sağır olmuş ününü duymaz
Ma'sumlar boğdurur pâdişahım var

Gönül verdim ikrar verdim Hayder'e
Geçmem beni etseler pâre pâre
İrâfızî deye çektiler dâre
Acab benim bunda ne günahım var

Pir Sultan Abdal'ım yedullahımız
Bâtına hükm. eder pâdişahımız
Sahib çıkar miskin kul Allahımız
Şefaât edecek güzel şahım var

Ol benim Şah'ımı
Görmeğe kim gider
Zevk-i sefasını
Sürmeğe kim gider

Asâsı elinde
Kemerı belinde
Hocası önünde
Ölmeğe kim gider

Şehidin kanını
Yumazlar tenini
Hak için canını
Vermeğe kim gider

İncidir dişleri
Kalemdir kaşları
Hak için başları
Sermeğe kim gider

Şah'ımın özünü
Severim sözünü
Gün gibi yüzünü
Görmeğe kim gider

Pir Sultan illeri
Uzaktır yolları
Bahçede gülleri
Dermeğe kim gider

Hak Muhammed Ali Hayder
Kılavuzdur çekip gider
Velâyet ma'deni Cebbar
Dost zülfüne takup gider

Şu âleme ün eylemiş
Kaşların keman eylemiş
Güzelliğın şan eylemiş
Nicelerin yakıp gider

Bülbül oldum dost bağında
Öterim yolun sağında
Bir tıfıl hubluk çağında
Sarhoş sarhoş bakıp gider

Âlem hüsnüne bakışır
Gerdanda benler tokuşur
Ancak yeşil don yakışır
Ebrûların döküp gider

Sineme vurdum kanca
Mâh-ı tâban gülü gonca
Uzun boylu beli ince
Kaşlarını yıkıp gider

Pir Sultan'ım söyler dilden
Her ne dersen gelir elden
Al rengini almış gülden
Burca burca kokup gider

Şu karşıki karlı dağı gördün mü
Rüzgârın bulmuş eriyüb gider
Akan sularından ibret aldın mı
Yüzünü yerlere sürüyüp gider

Sürünün önünce giden avcılar
Sıcak sıcak günde yakar güneşler
Evel ezel yemiş veren ağaçlar
Anlar da kalmamış kuruyub gider

Kadirsin Allah'ım sen de kadirsin
Üstümüze dört direkli çadırsın
Çağırdığımız yerde hâzır nâzırsın
Cümlemiz üstüne yürüyüp gider

Bizim deryamız derindir boylanmaz
Bin nasihat etsen biri dinlenmez
Gidi merkeb hiçbir yere bağlanmaz
Başında yuların sürüyüb gider

Pîr Sultan'ım söyler sözü özünden
Aşıkın sakınır iki gözünden
Olur olmaz münkirlerin sözünden
Eksilmez gölümüz kuruyub gider

Serseri girme meydana
Âşıktan ahval isterler
Kallaşlık ile urma dem
Tasdik ehli kaal isterler

Uyan bu gaflet hâbından
İsbat isterler bâtıdan
Her âşıkâ. sohbetinden
Erkân ile yol isterler

Erenler oynar utulmaz
Bu yola hile katılmaz
Bunda harmühre satılmaz
Ya gevher ya lâ'î isterler

Kılı kırk pâre ederler
Birin yol tutup giderler
Dile n' itibar ederler
Hâl içinde hâl isterler

Pir Sultan Abdal neylersin
Müşkil hall edüb söylersin
Arısın çiçek yaylarsın
Yarın senden bal isterler

Bizlere bu dolu Ali'den geldi
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver
Balım Sultan Kızıldeli'den geldi
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

Payım gelir imamların payından
On iki imam nesli Ali soyundan
Kırkların içtiği üzüm suyundan
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

Beline kuşanmış nurdan bir kemer
Aşkın dolusunu içenler kanar
Herkes sevdiğinden bir dolu umar
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

Pir Sultan'ım hamı hâsı seçerim
Ağ okurum aşk kitabın açarım
Pir elinden ağı gelse içerim
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

**Hazret-i Ali'nin devri yürüye
Ali kim olduğu bilinmelidir
Alay alay gelen' gaziler ile
Imamların öcü alınmalıdır**

**Kendin teslim eyle bir serçeşmeye
Er oldur ki yarın senden şaşmaya
Bir munâfık bin gazîye düşmeye
Din aşkına kılıç çalınmalıdır**

**Yer yüzün kırmızı taşlar bürüye
Munâfık olanın bağrı eriye
Sâhib-i zamanın emri yürüye
Sultan kim olduğu bilinmelidir**

**Çağırırılar falan oğlu filâna
Ne i'tibar Yezid kavli yalana
Kılıcın arş'tadır doğru gelene
Ya ser verip ya ser alınmalıdır**

**Pir Sultan Abdal'ım ey dede, himmet
Kendine cevri etme âleme rahmet
İstanbul şehrinde ol sahib devlet
Tâc-ı devlet ile salınmalıdır**

Ben dervişim dersin göğsün açarsın
Hakkı zikretmeye dilin var mıdır
Sen kendin görsene ilden n'ararsın
Hali hâl etmeğe hâlin var mıdır

Bir gün balık gibi ağa sararlar
Mürşidinden rehberinden sorarlar
Tütsü yakıp köşe köşe ararlar
Ben arıyım dersin balın var mıdır

Dertli olmayanlar derde yanar mı
Tahkik derviş ikrârından döner mi
Her bir uçan gül dalına konar mı
Ben bülbülüm dersin gülün var mıdır

Pir Sultan'ım senin derdin deşilmez
Derdi olmayanlar derde duş olmaz
Mürşidsiz rehbersiz yollar açılmaz
Mürşid eteğinde elin var mıdır

Öt benim sarı tanburam
Senin aslın ağaçtandır
Ağaç dersen gönüllenme
Kırmızı gül ağaçtandır

Ali Fatıma'nın yâri
Ali çekti Zülfikar'ı
Düldül atının eğeri
O da yine ağaçtandır

Ali gitti Hakka yetti
Zülfikar'ı derya yuttu
Sa'd-ı Vakkas bir ok attı
O da yine ağaçtandır

Nurdur Kâbe'nin eşiği
Cihanı tuttu ışığı
Hasan Hüseyin'in beşiği
O da yine ağaçtandır

Yeter Pir Sultan'ım yeter
Derdlilere derman katar
Türlü türlü meyve biter
O da yine ağaçtandır

Hû deyelim gerçeklerin demine
Gerçeklerin demi nûrdan sayılır
On iki İmam katarına düzülen
Muhammed Ali'ye yârdan sayılır

İhlâs ile gelen bu yoldan dönmez
Dost olan dostunda ikilik bilmez
Eri Hak görmeyen Hakkı da görmez
Gözü bakar ammâ körden sayılır

Üç gün imiş şu dünyanın safâsı
Safâsından artık imiş cefâsı
Gerçek erenlerin nutk u nefesi
Biri kırktır kırkı birden sayılır

Gerçek âşık menzilinden durursa
Çırağ gibi yanıp yağı erirse
Eksikliğin kendözünde görürse
O da erdir gerçek erden sayılır

Pir Sultan Abdal'ım Bağdad'dır vatan
İkilikten geçip birliğe yeten
Erenler yoluna kıl ü kal katan
Yolun dikenidir hardan sayılır

Seherin aktinde cûnbûşe geldim
Dağlar yâ Muhammed Ali çağırır
Bûlbûlün sesinden sevişe geldim
Güller yâ Muhammed Ali çağırır

Vird verilmiş gök yüzünde kuşlara
Bak bunların gözündeki yaşlara
Sular yüzün vurur taştan taşlara
Çağlar yâ Muhammed Ali çağırır

Çarh-ı felek sema' urub dönmede
Tâlib olan mürşidinden kanmada
Yüreğime bir od düştü yanmada
Yanar yâ Muhammed Ali çağırır

Niçe âşık bu meydanda derildi
Erenler erkânı yolu sürüldü
Muhammed Ali'nin kadri bilindi
Diller yâ Muhammed Ali çağırır

Pîrimin çevresi bahçeler bağlar
Kızıl Deli çayı mevc urur çağlar
Dört bir tarafında hû çeker dağlar
Dağlar yâ Muhammed Ali çağırır

Âşık olan gelir derdin üsteler
Ana kail olmaz kâmilî ustalar
Dertliler de gelir derman isterler
Sağlar yâ Muhammed Ali çağırır

Pir Sultan Abdal'ım çoktur âşığı
Âşık olanların yanar ışığı
İmam Hasan Şah Hüseyin beşiği
Sallar yâ Muhammed Ali çağırır

Hazret-i Şah'ın âvâzı
Turna derler bir kuştadır
Asâsı Nil deryasında
Hırkası bir derviştir

Nil deryası umman oldu
Sararıp gül benzim soldu
Bakışı arslanda kaldı
Döğüşü dahi koçtadır

Ali'm bilmezdi benliği
Dilde tutmazdı kinliği
Zülfikar'ın keskinliği
Zerrecesi kılıçtadır

Özen gerçek ilim özen
Var kendine bir yâr kazan
Hayrını şerrini yazan
Sağ yanında ferîştendir

Nerde Pir Sultan'ım nerde
Özümüzün aslı dârda
Yemen'den öte bir yerde
Hâlâ Düldül savaştadır

Gidi Yezid bize Kızılbaş demiş
Meğer Şah'ı sevmiş dese yoludur
Yetmiş iki millet sevmezler şahı
Biz severiz Şah-ı Merdan Ali'dir

Kırkımız da bir katarı dizildik
Hak Muhammed ümmetine yazıldık
Hakikat şerbeti olduk ezildik
Biz içeriz bize sunan Ali'dir

Gidi Yezid bizler haram yemedik
Bâtındaki gördüğümüz demedik
İkrar birdir dedik geri dönmedik
Yedileriz birincimiz Ali'dir

Muhammed dinidir bizim dinimiz
Tarikat altından geçer yolumuz
Hem Cibril-i Emin'dir rehberimiz
Biz mü'miniz mürşidimiz Ali'dir

Pir Sultan'ım Nesimi'dir pîrimiz
Evvel kurban ettik Şah'a serimiz
On ik'İmam meydanında dârımız
Biz şehidiz serdarımız Ali'dir

Bir gül ile gülistanı seyrettim
Bâd-ı sabâ gibi esen Ali'dir
Vücûd iklimini bir devir ettim
Gördüğüm Hasan Hüseyin Ali'dir

Beyan göre ey kardaş gönül içine
Yok mudur âzimin ahret gücüne
On ik'İmam akar Cennet içine
Âb-ı kevser ile akan Ali'dir

Bindiler doğrudan Şarka gittiler
Horasan şehrinde güreş tuttular
Anda imamlara yardım ettiler
Mervan'ı bastılar basan Ali'dir

Nerede arasam hazır bulunur
Oku dört kitabı eyi bilinir
Bayram ayı gibi doğar dolanır
Seher yelleriyle esen Ali'dir

Münkirin gıdası Hak'tan kesildi
Nesîmi yüzüldü Mansur asıldı
Dünya yetmiş kerre doldu eksildi
Dolduran Ali'dir dolan Ali'dir

Hakkın emri ile Cebrâil indi
İndi de Ali'nin koluna kondu
Zülfikar kuşandı Düldül'e bindi
Yezîd'in neslini kesen Ali'dir

Kim dokudu bin çiçekli halıyı
Kim diriltti bin yıl yatan ölüyü
Kırklar meclisine gelen doluyu
Dolduran Muhammed içen Ali'dir

Pir Sultan'ım eder şâd olub gūldū
Kâ'be-i şeriften bir nidâ geldi
Hakkın emri ile dört kitap indi
Okuyan Muhammed yazan Ali'dir

Mevlâm çün yarattı Ahmed'i nûrdan
İnsan olan gelir nûra çevrilir
Böyle kurulmuştur bu çarh-ı devran
Mansûr olan gelir dâra çevrilir

Yeğîn sular dâim engine akar
Pervâneler özün odlara yakar
Serçe kande olsa aslına çeker
Bülbül olañ gelir güle çevrilir

Gümanlı gönülde nûr mu eğlenir
Cennet haricinde hûr mu eğlenir
Arısız kovanda bal mı eğlenir
Arı olan gelir bala çevrilir

Bir sürçmekle at ayağı kesilmez
Bir suç ile âdem oğlu asılmaz
Bu yolu erenler kurdu basılmaz
Yol ehli kandeysel yola çevrilir

Pir Sultan Abdal'ım yatır hastadır
Elinde gülleri deste destedir
Âdem oğlu bir acayıp nesnedir
Muhabbetli tatlı dile çevrilir

Kuş olub güvercin donunu giyen
Uyan dağlar uyan Ali geliyor
Mucizatın cümle âlem(e) bildiren
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Kara taşı konukluğa konduran
Rahmetiyle şu âlemi kandıran
On iki kurbanı bir kazana dolduran
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Kur(u) ağaçlara şehadet yetüren
Gece gündüz aşk dalgasın artıran
Alıç ağacından elma bitiren
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Tekkesine geyik postu döşeden
Ağzının ateşi çıktı meşeden
Âl-Osman oğluna kılıç kuşadan
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Horasan'dan kalup Urum'a inen
Cümle evliyâlar nûrundan kanan
Darı saç üstünde namazın kılan
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Pir Sultan Abdal'ım birsin bir cansın
Gönlümün evinde kurulu hansın
Urum diyarında sen bir sultansın
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş
Korudur hey benli dilber korudur
Gülünü dererken dalını kırmış
Kurudur hey benli dilber kurudur

Şu meydanda serilidir postumuz
Çok şükür Mevla'ya gördük dostumuz {
Bir gün kara toprak bürür üstümüz
Çürüdür hey benli dilber çürüdür

Kendisi okur da kendisi yazar
Hak hilâl kaşına eylemiş nazar
Senin akranların cennette gezer
Huridir hey benli dilber huridir

Hangi dinde isen ona tapayım
Yarın mahşer günü bile kopayım
Eğil bir yol ak gerdandan öpeyim
Beri dur hey benli dilber beri dur

Dervişe nolursa kendi tacından
İrakibe ölüm yâre geçinden
Benzimiz sarısı senin ucundan
Sarıdır hey benli dilber sarıdır

Pir Sultan Abdal'ım başından başlar
İyisini yer de kemini taşlar
Bin çiçekten bir kovana bal işler
Arıdır hey benli dilber arıdır

Gönül niçün ahvalimi bilmezsin
Yürekte yaralar türlü türlüdür
Öğüt versem öğüdümü almazsın
Yürekte yaralar türlü türlüdür

Esme zülüflerim yellere karşı
Bülbül figan eder güllere karşı
Gel beni ağlatma illere karşı
Yürekte yaralar türlü türlüdür

Ah neyleyim karşımızda ölüm var
Ölüm dedikleri kanlı zalim var
Ne ağlayıp ne gülecek halim var
Yürekte yaralar türlü türlüdür

Pir Sultan Abdal'ım ben de böyleyim
Emir Hak'tan geldi kime neyleyim
Derdim çoktur hangi birin söyleyim
Yürekte yaralar türlü türlüdür

Derdimi yandığım kınamayasın
Aşık maşûkunu del'eyler imiş
Bir kömür gözlünün ateşi közü
Yakar bendelerin kül eyler imiş

Gelin bakın ateşime közüme
Kim dayanır bu zâlimin sözüne
Gül yüzlü yâr bassa geçse yüzüme
Basar bendelerin yol eyler imiş

Hublar göçü uğradı da yol etti
Kim ne bilir elif kaddim dal etti
Aktı çeşmim yaşı çaylar sel etti
Çevirir önüne göl eyler imiş

Su değilim akam akam durulam
Acep binem aşk atına yorulam
Yusuf gibi Zilha'sına sarılan
Satar kendözünü kul eyler imiş

Pir Sultan'ım yâre kullar olurum
El katmazsan ben bu derdden ölürüm
Çektiğim çiiyi senden bilirim
Aşıka niderse Al-eyler imiş

Geldik Őu dűnyaya yalnız gezerken
Bir dost bulamadım tez akşam oldu
Ben kendi halimi okur yazarken
Bir dost bulamadım tez akşam oldu

iki elim kalkmaz oldu dizimden
Bilmem amelimden bilmem özűmden
Akıttım kanlı yaŐ iki gözűmden
Bir dost bulamadım tez akşam oldu

Bozuk Şu cihanın pergârı bozuk
Geçiyor günlerim oluyor yazık
Tükendi daneler kalmadı azık
Bir dost bulamadım tez akşam oldu

Yine bâralandı dağların başı
Okuttum Yezid'e lâneti taşı
Akıttım gözűmden kan ile yaŐı
Bir dost bulamadım tez akşam oldu

Pir Sultan Abdal'ım ummana daldık
Gelenler gidiyor haberin aldık
Abdal olup Őallar giydik donandık
Bir dost bulamadım tez akşam oldu

Yürü bire Çiçekdağı
Sende suna boylum kaldı
Her kuşların dönüm çağı
Bülbülüm gülşenim soldu

Bakarım ki yâr gelecek
Yarama merhem saracak
Mısıra sultan olacak
Yusuf-i Ken'ânım noldu

Göllerde ötüşür suna
Sesi hayat verir cana
Ben ağlarım yana yana
Gözlerim yaş ile doldu

Dudu kumru bülbül sesli
Yârdan ayrılmışım yaslı
On ik(i) imamların nesli
Bir sâhib zamânım geldi

Pir Sultan'ım ne hâl oldu
Dünya hâlden hâle kaldı
Tez seviştik tez ayrıldık
Ahır pişmanlığım kaldı

Bir ulu kervanlık kalktık Musul'dan
Gitti kervanımız Ali'ye doğru
Yenice kurtulduk gamla gussadan
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

Benden selâm söylen güzel Ali'ye
Güzeli sevenler düşer belâya
Yolumuz uğradı toprak kaleye
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

Helâllik vermedik kavim kardeşler
Yandı ciğerim de yüreğim haşlar
Üç gün üç gecedir yağın yağışlar
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

Sabahtan uğradım ben bir araba
Yüzümü süreyim Hak ü tûraba
Kızılşehri derler o da harâba
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

Abdal Pir Sultan'ım fidem göründü
Emir ile yeşil taclar öründü
Bize bu ayrılık Hak'tan verildi
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

Dün gece seyrimde coştuydu dağlar
Dağlar ağlar ağlar Pir Sultan deyü
Gündüz hayalimde gece düşümde
Düş de ağlar ağlar Pir Sultan deyü

Uzundu usuldu dedemin boyu
Yıldız'dır yaylası Banaz'dır köyü
Yaz bahar ayında bulanır suyu
Sular ağlar ağlar Pir Sultan deyü

Pir Sultan kızydım ben de Banaz'da
Kanlı yaş akıttım baharda yazda
Dedemi astılar kanlı Sivas'ta
Darağacı ağlar Pir Sultan deyü

Kemendimi attım dâra dolaştı
Kâfirlerin eli kana bulaştı
Koyun geldi kuzuları meleştı
Koçlar ağlar ağlar Pir Sultan deyü

Pir Sultan Abdal'ım yücedir şanın
Kudretten çekilmiş Pir senin kanın
Hakka teslim ettin ol şirin canın
Dostlar ağlar ağlar Pir Sultan deyü

Dağdan kütür kütür hezen indirir
İndirir de ateşlere yandırır
Her evin devleğin öküz döndürür
İreçberler hoşça tutun öküzü

Öküzün damını alçacık yapın
Yaş koman altında kuruluk sepin
Koşumdan koşuma gözlerin öpün
İreçberler hoşça tutun öküzü

Pir Sultan'ım der ki kaynar coşunca
Tekne hamur kalmaz ekmek pişince
Âdem at, öküzün çifte koşunca
İreçberler hoşça tutun öküzü

Gelin özümüze sitem uralım
Hile ile hud'a ile hâl olmaz
Hakkın divânına nice varalım
Hak katında yalancıya yer olmaz

Yine gerçeklerden açtık kapuyu
Bir pîrin önünde kıldık tapuyu
Arı birlik ile yapar yapuyu
Birlik ile bitmeyende bal olmaz

Erenler gafletten kalktı uyandı
Gerçeklerin nefesine boyandı
Bu yolun içine girdi uyandı
Be gaziler bunda hiç vebal olmaz

Ali kulu olan Hak'tan utana
Var pazarlık ile cevher satana
Bu yolun içinde riyâ tutana
Sürün gitsün dört kapuda yer olmaz

Pir Sultan'ım eydür kalbimiz nûrdur
Müminler gözlüyse münâfık kördür
Erenlerin yolu kadimdir birdir
Her tepenin başında da yol olmaz

Çıktım yücesine seyran eyledim
Gönül eğlencesi küstü bulunmaz
Dostlar bizden muhabbeti kaldırmış
Hiçbir ikrarında ahdi bulunmaz

Zülüflerin top top olmuş çığalı
Rakiplerin Hak'tan bulsun zevâli
Bir günahkâr kulum doğdum doğalı
Günahkâr kulunun dostu bulunmaz

Hani benim ile lokma yiyenler
Canı başı dost yoluna koyanlar
Sen ölmeden ben ölürem diyenler
Dostlar da geriye kaçtı bulunmaz

Yine kırçıldı dağların başı
Durmuyor akıyor gözümün yaşı
Vefasız elinden gitse bir kişi
Hakikat ceminde desti bulunmaz

Biz de gezer idik irfanda sazda
Bile bulunurduk cemde niyazda
Bize de gel oldu kanlı Sivas'ta
Hızır Paşa bizi astı bulunmaz

Pir Sultan Abdal'ım destim dâmende
İsmim Koca Haydar neslim Yemen'de
Garip başa bir hal gelse zamanda
Orda her kişinin dostu bulunmaz

Kul olayım kalem tutan eline
Kâtib ahvalimi Şah'a böyle yaz
Şekerler ezeyim şirin diline
Kâtib ahalimi Şah'a böyle yaz

Allahı seversen kâtib böyle yaz
Dün ü gün ol Şah'a eylerim niyaz
Umarım yıkılsın şu kanlı Sivas
Kâtib ahvalimi Şah'a böyle yaz

Sivas illerinde zilim çalınır
Çamlı beller bölük bölük bölünür
Ben dosttan ayrıldım bağrım delinir
Kâtib ahvalimi Şah'a böyle yaz

Münafıkın her dediği oluyor
Gül benzimiz sararuban soluyor
Gidi Mervan şad oluban gülüyor
Kâtib ahvalimi Şah'a böyle yaz

Pir Sultan Abdal'ım bey Hızır Paşa
Gör ki neler gelir sağ olan başa
Hasret koydu bizi kavim kardaşa
Kâtib ahvalimi Şah'a böyle yaz

Bülbül olsam gül dalında şakırım
Öz bağında biten gül neme yetmez
Süleyman'ım kuş dilinden okurum
Bana talim olan dil neme yetmez

Derviş oldum pîr eteğin tutarım
Hakka doğru çekilmiştir katarım
Baykuş gibi garip garip öterim
Issız virâneler çöl neme yetmez

Aşk kitabın ele aldım yazarım
Yolum Hakka doğru meylim nazarım
Neme gerek dağı taşı gezerim
Karşıda görünen yol neme yetmez

Dünyanın ötesi neden malûmdur
Anında aslına eren âlimdir
Az yaşa çok yaşa sonu ölümdür
Bana hırkayla şal çul neme yetmez

Pir Sultan'ım sırrım kimseler bilmez
Tevekkül malını erteye koymaz
Kişi kismetinden artuğun yemez
Bana kısmet olan mal neme yetmez

Hacı Bektaş tekkesinin dışında
Dediler bir suna aştı yalnız
Ayrılmışlar yâreninden eşinden
Dediler bir suna aştı yalnız

Eşinden ayrıldı Bektaş'a vardı
Kuru göllerde çok savaşlar kıldı
Ayrılık haberin Mucur'dan aldı
Dediler bir suna aştı yalnız

Geçti m'ola Kızılırmak boyunca
Çeken bilir ayrılığı doyunca
Ayrılmıştır on iki imam soyunca
Dediler bir suna aştı yalnız

Aştı m'ola kırlangıç'ın belini
Avcı rast gelirse yolar telini
Arzulamış gider dostun ilini
Dediler bir suna aştı yalnız

Pir Sułtan Abdal'ım gönlümüz paslı
Tutu kumru gibi kafeste besli
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'dir nesli
Dediler bir suna aştı yalnız

Gel güzelim kaçma benden
Yad değiliz bülbülüz biz
Biz hâl ehli kardaşlarız
Erkân içinde yoluz biz

Söyleşelim hâlden hâle
Dilleşelim dilden dille
Biz gezeriz ilden ile
Taze açılmış gülüz biz

Pir Sultan'ım ne ağlarsın
Gözünden kan yaş çağlarsın
Sen bizden ateş mi umarsın
Yanmış kor olmuş külüz biz

Yürü bire Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin padişahın
O da bir gün devrilir

Nemrud gibi Anka n'oldu
Bir sinek havâle oldu
Dâvamız mahşere kaldı
Yarın bu senden sorulur

Şah'ı sevmek suç mu bana
Kem bildirdin beni Hana
Can için yalvarmam sana
Şehinşah bana darılır

Hafid-i Peygamber'im hâs
Gel Yezid Hüseynimi kes
Mansur'um beni dâra as
Ben ölünce il durulur

Ben Musa'yım sen Firavun
İkrarsız Şeytan'ı lâin
Üçüncü ölmem bu hâin
Pir Sultan ölür dirilir

Sofî mezhebimi neden sorarsın
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz
Gözlüye gizli olmaz ne ararsın
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

Eğnimize biz kırmızı giyeriz
Hâlimizce biz de manâ duyarız
İmam Cafer mezhebine uyarız
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

Her kulun çırağın yaksa Hak yakar
Mümin olanları katara çeker
Aslımız On İki İmama çıkar
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

Muhammed Ali'dir kırkların başı
Anı sevmeyenin nic'olur işi
Yezide lânetle atalım taşı
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

Biz tüccar değiliz alıp satmazız
Erenler malına hile katmazız
Gönlümüz genişdir biz kin tutmazız
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

İlkbaharda açılmıştır gülümüz
Hakkın dergâhına gider yolumuz
On İki İmamı okur dilimiz
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

Pir Sultan'ım söyler ganidir gani
Evveli Muhammed âhırî Ali
Anlardan öğrendik erkânı yolu
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

Dost, ötme bülbül ötme gönlüm şen değil
Dost, senin derdinden ben ayana yana
Hak yana yana, Pir yana yana, Şah yana yana.

Hey, deryaya ayrılmış sellere döndüm
Şah döndüm

Vakitsiz açılmış güllere döndüm
Ataşı kaçırmış küllere döndüm
Dost senin derdinden ben yana yana
Şah yana yana, Hak yana yana, Pir yana yana.

Haberin alayım da peyikler ile
Yaramı sarsınlar da şehitler ile
Kırk yıl dağda gezdim geyikler ile
Pir Senin derdinden ben ayana yana
Dost ayana yana, Şah yana yana, gel yana yana

Pir Sultan Abdalım doldum eksildim
Yemeden içmeden de leyli leyli leyli
sudan kesildim
Hakkı çok sevdiğim için asıldım
Pir senin derdinden de haleyli leyli,
ben yana yana, dost yana yana, Hak yana yana.

Aşkale, Persor Köyü, Kemer Emir'den 1956.

Pirimin sevdası burnumda tüter
 Ele bir ayrılık vardır ölümden beter
 Gelin rıza ile gönderin bizi.

Leylim leylim leylim leylim
 Dünyada gülmemiş şu garip gönlüm.

Dost, benim Pirim yücelerde oturur
 Bu muhabbet bize tez ayrılık getirir
 Gelin rıza ile gönderin bizi.

Hele leylim leylim leylim leylim
 Dünyada gülmemiş bu garip gönlüm.

Dost, ben gidersem de yaşın yaşın ağlama
 Ciğerciğin aşk oduna dağlama
 Kalktı nasibimiz bizi eğleme
 Gelin rıza ile gönderin bizi.

Hele leylim leylim leylim leylim
 Dünyada gülmemiş bu garip gönlüm.

Dost, ben gidersem bu yerler size yurd olsun
 Ara yerin münafığı kurd olsun
 Ben gidiyom da yüreğine derd olsun
 Gelin rıza ile gönderin bizi.
 Her gördükçe benim aklım yitirir

Pir Sultan Abdal'ım nerden aşalım
 Aşalım da dost köyün düşelim
 Çok tuz ekmek yedik helallaşalım
 Gelin rıza ile gönderin bizi.

Ele leylim, leylim, leylim, leylim
Dünyada gülmemiş de bu garip gönlüm.

Aynı adamdan

III

Yine kısmetimiz kaldırdı bizi
Ne yaman uzağa düştü yolumuz
İneyim gideyim Şam'dan aşağı
Nerde kaldı ata ana ilimiz, Şahım ilimiz.

Kan olur garibin gözü yaşından
Haber almaz yareninden eşinden
Agular da sızar canım aşından
Belki Pir'e malum ola halımız, ola halımız.

Urum'un dağları işçil ovası
İssiz kalmaz yavru şahin yuvası
Urumdan da Şam'a erler duası
Erler olsun kanadımız kolumuz, dostum kolumuz.

Pir Sultan Abdal'ım uzak yollardan
Helak olduk yücelerden bellerden
Bir zaman da biz de gurbet illerden
Ne yaman gurbeti söyler dilimiz, söyler dilimiz.

Aynı adamdan.

IV

Hızır-Paşa bizi berdar eyledi
Kesti kollarımı kızak bağladı
İşiten muhipler hep kan agladı

Açılın zindanlar Pir'e gidelim
Yıkılın kaleler Şah'a gidelim.

Kalenin kapısı taştan demirden
Yanlarım çürüdü yaştan yağmurdan
Bir kimsem de yok ki dellal bagırdam
Açılın zindanlar...
Yıkılın....

Kalenin kapısı taştan çıkılmaz
Penceresi yüce Şah'a bakılmaz
Bir ben ölmeyile cihan yıkılmaz
Açılın...
Yıkılın..

Çıkarım bakarım kale başına
Mümin müslim olan gider işine
Bir mi ben düşmüşüm can talaşına
Yıkılıp...

İlimi serarsan köyümdür Banaz
Yıkılsın yakılsın ol kanlı Sivas
Bir ben ölmegile cihan yıkılmaz
Açılın...
Yıkılın...

Pir Sultan Abdalım hey Hızır Paşa
Yazılan yazı gelir sağ olan başa
Hasret koydun beni kavum kardaşa
Açılın zindanlar Pîr'e gidelim
Yıkılın kaleler Şah'a gidelim.

Bu şiirler Aşkalede Persor Köyünden, Uryan
Hızır evladından, Kamer Emir'den, 1956'da
İlhan Başgöz tarafından derlendi.

İkinci nadazı çıktık bu yandan
 Gözüm korktu hıyan (hain)oğlu hıyandan
 Kırıldı kollarım düştüm izandan
 Aman Sultan Hızır carıma gel gel.

Kesildi takati ferî tutmuyor
 Atlar düzüm düzüm kardan çıkmıyor
 Kanber cevapladi daha gitmiyor,
 Aman Sultan Hızır carıma gel gel

Kıratın gözünü duman bürüdü
 Kesildi takati ferî kurudu
 Gözüm yaşı sel sel oldu yürüdü
 Aman Sultan Hızır carıma gel gel.

Dereye indim de çıkardım şalvar
 Kanbere dedim ki habibe yalvar
 Bundan öte daha ne çetin yol var
 Aman Sultan Hızır carıma gel gel

Gediğe çıktım da baktım geriye
 İkis'ala binmiş biri doruya
 Onu da seyrettim Aslan Aliye
 Aman Sultan Hızır carıma gel gel.

Abdal Pir Sultanım oynadık güldük
 Çok şükür Mevlaya biz yolu bulduk
 Akşam namazında biz ceme durduk
 Aman Sultan Hızır carıma gel gel.

1942'de, Gemerek'de İsmaili Seyyarlarından
 Kazım Dinletir'den. İlhan Başgöz derlemiştir.

S Ö Z L Ü K

Bu sözlüğü derlerken, Pir Sultan Abdal'ın bu kitapta toplanmış bulunan şiirlerinde geçen ve şiirlerinin anlaşılması için bilinmesi gereken tüm sözcük ve özel adları kısa birer açıklama ile vermeyi amaçladım. Bu iş için, en başta Türk Dil Kurumu'nun «Türkçe Sözlük»ü olmak üzere, Ferit Develioğlu'nun, «Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat»ından yararlandım. Ayrıca, Abdülbâki Gölpınarlı'nın Varlık Yayın-evinde ve Cevdet Kudret'in Yeditepe Yayınları arasında çıkan Pir Sultan Abdal kitaplarındaki not ve açıklamaları inceleyip, kimi açıklamalarından geniş ölçüde faydalandım. Cahit Öztelli'nin Milliyet Yayınlarında çıkan «Pir Sultan Abdal, Bütün Şiirleri» (Üçüncü baskı, İstanbul 1974) adlı kitabı, gerek şiirlerin yazılışı, gerekse sözlüğü ile en çok yararlandığım kaynaktır. Kimi açıklamaları Öztelli'nin Sözlüğünden olduğu gibi aktardım. Öztelli, Gölpınarlı ve Cevdet Kudret'in teşekkürlerimle yetinmelerini, okurlarımın da bu sözlükteki eksik ve yanlışlarımı, daha iyisini yapanadek bağışlamalarını dilerim.

Azra Erhat

A

abdal: Tasavvuf yoluna girmiş kişi, derviş. Abdallar bir Bâtınıf-Şif topluluğudur.

Âb-ı Kevser: Kevser suyu; cennette bulunan Kevser havuzunun suyu baldan tatlı, kardan soğukmuş. Muhammed'e ait bu havuzun sâkisi Ali'dir.

âgâh: bilen, anlayan, haberdar.

ağca: akça, beyazca.

ağmak: yükselmek, yukarı çıkmak.

Ahmed: Muhammed.

ahd: söz verme, intikam,

ahd-i aman: bağışlama yemini.

âhir, âhır: son, sonunda.

ah-ü sûz, ah-ü zar: ah deyip yakınma, inleme.

ahval: haller, tarikat yolunda kendi benliğinden geçme durumları. Bkz. hal.

akça: akçe, eski zaman parası.

Alevî: Muhammed'den sonra Ali'yi halife olarak tanıyanlara yani Şifliğe yönelenlere verilen genel ad. Ali'ye bağlı olanlara Alevî denir. Bektaşiler Ali'den önceki üç halifeyi tanımadıkları için Tarikatın Ali'den geldiğini kabul ederler. Bazıları daha ileri giderek manevî gelişmenin Muhammed'den Ali'ye değil, Ali'den Muhammed'e aktarıldığını, Muhammed'in miracının Ali'nin miracından sonra olduğunu, Muhammed'in Kırklar toplantısında aşk şarabını Ali'den içtiğini söylerler. Bu inanışa göre, Muhammed peygamberlik sırrına, Ali velilik sırrına sahiptir. Oysa velilik nebilikten üstündür. Bununla birlikte Muham-

med'le Ali bir vücuttur. Ali'deki bu yüksek vasıflar dolayısıyla onun yanını tutanlara Alevî denir. Alevîlik daha çok Türkmenler arasında yaygındır.

alın: giysi, süs'lü elibse.

Ali, Aliyyel Murtaza: Hz. Ali. Muhammed'in amca oğlu, kardeşliği ve damadı. Müslümanlığı ilk kabul edenlerden biri. Dördüncü halife.

Ali Baba: Pir Sultan'ın muşahibi.

alma: elma.

aman: bağışlama.

amel: iş, eylem.

anı: onu; anca: onca, o kadar; anda: orada; anicin: onun için.

Anka: Kaf dağında olduğuna inanılan masal kuşu. Zümrüd Anka.

Arafat: Mekke yöresinde, Hacıların gittiği kutsal dağ.

âr: utanma.

ârif: bilen ve anlayan kimse.

arslan: Alevîlerin inancına göre, miraç'da Muhammed'in yolunu bir arslan keser. Muhammed yüzüğünü onun ağzına atar, arslan yol verir. Ertesi günü Muham-

med miracını anlatırken Ali ağzından yüzüğü çıkarıp Muhammed'e verir.

arş: göğün dokuzuncu ve en yüksek katı. Sadir, taht anlamına gelen bu sözcük sofilere göre her şeyin maddî varlığıdır, bedeni ve cesedidir. İnsan ve gönül anlamına da gelir.

artık: fazla.

asâ: dayanılacak uzun sopa.

âsan: kolay.

aslan sütü: rakı.

âsumân: gök, sema.

âşık: Bektaşiliğe girmek isteyen kişi.

aşnâ, âşinâ: dost, tanış. Tarikatta can kardeşlerine denir.

ata: baba.

âteş-i püryan: yakan ateş.

avara: avâre, işsiz, eli iş tutmayan.

âvaz: ses, haykırış. Turna avazı Ali'nin sesidir, çünkü Ali sesini turnaya vermiştir.

âyân: açık, belli.

aymak: ayılmak, kendine gelmek.

ayn-ı cem: Bektaşî ve Alevî tekkelerinde tarikatta yeni giren kişi için yapılan içkili, sazlı, şiirli semah töreni.

bâde: şarap, içki

bâd-ı sâbâ: tan yeli

bâkî: kalıcı, sürekli

Balım Sultan: Bektaşilerce ikinci Pir tanınan Hızır Balı. Hacı Bektaş Veli'nin kızı edindiği Kadıncık Ana'nın dördüncü göbekten torunu Mürsel Baba'nın oğludur. Ölümü 1516.

balkımak: parlamak, ışıltılamak.

Banaz: Sivas'ın Yıldızeli ilçesinin Çırçır bucağına bağlı, Yıldızdağı eteğinde bulunan bir köy. Pir Sultan'ın yurdu.

bâr: yük.

bâralanmak: yüklenmek.

barhâne: yüklük, yolcu eşyası indirilen yer.

Bârî Hûda: yaratan, yaratıcı Tanrı.

bâtın: iç, iç yüz, gizli görünmeyen. Dünyanın iç yüzü. Tanrı adlarındandır.

bâtınî dahili, sır ve hakikatle ilgili.

baş ü can: baş ve can.

baz: doğan kuşu.

bazar: pazar, çarşı, alışveriş.

bencileyin: benim gibi.

bend: bağ, set, damar.

bende: kul, köle.

bêrdar etmek: darağacına asmak.

bergüzar: yâdigâr, armağan.

berî: kurtulmuş.

bey: zengin.

bezirgân: mürşid-i kâmil, sohbeti yararlı olan, konuşması cevher saçan, ârif, tüccar.

bile: bilece beraber, beraberce, birlikte.

bire: bre.

Birlik makamı: Sûfilerin «vahdet» dedikleri makam. Onlarca Tanrı mutlak varlıktır ve her varolan onun belirtisidir. Böylece «kesret - çokluk» âlemi gerçekte bir birlik tümüdür.

bir yol: bir kez.

boran: fırtına, rüzgârla karışık yağmur.

buyamak: üşümek, donmak.

bühtan: yalan, iftira

bunda: burada.

burâk: Hz. Muhammed'in miraçta bindiği binek.

burca burca: burcu burcu.

burca: vermek, tomurcuklanmak, uç vermek.

C

Câfer: Ali'nin torunlarından altıncı İmam Adı Câfer, lakabı Sadık'tır. Câferi mezhebinin kurucusu. Şiiliğin en yaygın mezhebi olan bu mezhebe Alevîler de bağlıdır. Pir Sultan, Câferî olduğunu şiirlerinde açıklamaktadır.

can: tarikat eri, mürit, dermiş. Çokluk «canlar» diye geçer.

car: imdat, yardım, çare.

Cebbar: cebredici, zorlayıcı, zorba. Kuvvet ve kudret sahibi olarak Tanrı'ya verilen ad.

Cebrâil: meleklerin en büyüğü, Peygamber'e Tanrı buyruklarını getirir. Cebrîl-i Emin diye de

geçer.

cem: bkz, Ayn-ı cem.

cemâl: yüz, yüz güzelliği.

ceran: ahu.

cevr: eziyet, zulüm.

cığah: sorguçlu.

ciğergâh: ciğerin bulunduğu yer.

cim: Arap alfabesinde c harfi, «ebced» hesâbında üç sayısının karşılığıdır.

cuş: coşma, coşkunluk; cüş etmek, cüşa gelmek: coşmak, taşmak, köpürmek.

cücük: yavru, piliç.

cüdâ: uzak, ayrılmış, ayrı.

cümle: hep, bütün, tüm.

cüra: bir yudumda içilen, içki.

Ç

çarh-ı devran: dönüş çarkı, zaman.

çarh-ı felek: gök çarkı. Eskilere göre yer durur, gökler döner ve yeryüzünde olup biten yıldızların durumuna göre değişir. Mutluluk ve mutsuzluk buradan gelir. Bkz. «felek»

çeşm: göz.

çırağ, çerağ, çirak u-

yanmak: ışıkların yanması.

çövmen: yemiş toplamaya yarayan ucu çatallı değnek.

çul: kıldan yapılmış kaba dokuma.

çün: maden ki, vakta ki, ne zaman ki.

çığalı: zülüflerin top top olmuş çığalı (161)?

D

dağ: yara, dağlama. Yarının çevresini demirle dağlamak.

daha, dahi: artık, bundan sonra.

daim: hep, her zaman.

dal: Arap alfabesinde d harfi. Sağdan sola doğru bükük biçimdedir. Dertten bel bükülmesini simgeler.

dam: ahır.

dâmen: etek. Müridin şeyhe bağlanmasını simgeleyen bu sözcük dâmenini tutmak diye kullanılır.

dâr: darağacı. Ev, yer, yurt anlamına gelen «dâr» Alevî ve Bektaşilerin ayn-ı cem yaptıkları yeri belirler. Burada söz verilir (ikrar), suçlar itiraf edilir. -Dâr-ı fâni, dâr-ı fena: dünya, geçici âlem

Deccal: kıyamet günü ortaya çıkacağına inanılan yalancı, zararlı kişi.

dede: Alevî şeyhlerine verilen ad.

defter: insanın biri sağ, öteki sol omuzunda bulunan meleklerin tuttuğu defter.

delil: yol gösterici, rehber, belge.

dem: zaman, hoş vakit, içki, rakı.

der: derman, kapı.

derdmend: derdi olan, tasalı, kaygılı.

dergâh: tekke, dervişlerin toplantı yeri.

dermek: toplamak, devşirmek.

derviş: tasavvuf yoluna girmiş kişi.

dest: el.

destur: müsaade, izin.

dev, div : Hazret-i Ali'nin savaştığı dev. İflâs eden Keşmirli` bir tacir Muhammed'e baş vurur, o da Ali'ye gönderir. Ali tacirle Keşmir'e gider, ve kendini köle olarak sattırır. Padişah satın alır, Ali burada çok tehlikeli bir devi öldürür. Sonunda Keşmir-

liler Müslüman olur.

devlik: idare, geçim.

devrân: zaman, zamanın dönüşü. Dervişlerin mukabele dedikleri tören.

deyü: diye.

didâr: yüz çehre, Tanrı'nın cennette görülecek olan yüzü, mürşidin yüzü, gören ve görünen anlamına gelir.

dilber: gönül bağlayan güzel, sevgili.

dillemek: aleyhte bulunmak, dedikodu yapmak, dile düşmek.

divan: mahşer, kıyamet günü, hesaplaşma günü.

đizâr: bkz. didâr.

dolap: kuyudan su çekmeye yarayan ağaçtan veya demirden çark.

dolu: içki dolu kadeh, içki kadehi. Tanrısal aşkın simgesi.

domur: dal ve çiçek verecek yerin kabarması, gonca, tomurcuk.

don: giysi, elbise.

dört kapı: Tasavvufun dört ilkesi: şeriat, tarikat, marifet, hakikat. Bu dört kapıdan birincisi, yani şeriat dinin dış yüzüdür, iç yüzü ise hakikattir. Şeriatın ha-

kikate giden yola tarikat denir. Hakikata eren kişinin şeriatle hakikati geliştirebilmesine marifet denir.

dört kardeş: maddeyi oluşturan dört ana öğe: ateş, hava, su, toprak. Bu dört öğeye «dört ana» ya da «dört kardeş» denir.

dört kitap: dört büyük dinin kutsal kitapları: Tevrat, İncil, Zebur, Kur'an.

duş olmak: rastlamak.

dü: iki; dü çeşm; iki göz.

Düldül: Mısır melikinin Muhammed'e armağan ettiği, onun da Ali'ye verdiği kur at.

dün: gece, karanlık.

dün ü gün: gece gündüz.

dün ü gün: gece gündüz.

dür: inci.

düşmek: Tarikat kurallarına aykırı iş yapan kişi düşer, düşkün olur, yani aforoz edilir. Toplantılara katılamaz, kimse ile görüşemez. Ancak mürşidine baş vurup, kusurunu erenler meydanında söylerse cezasını çekerse, bir ayn-ı cemde bağışlanır, böylece kalkmış olur.

ebrû: kaş.

ednâ: en aşağı, bayağı, alçak.

eğîn: sırt, arka, omuz.

eğlemek: bekletmek.

eğlenmek: durmak, vakit geçirmek, beklemek.

ehl-i dil: gönül adamı, gönül dilinden anlayan kimse.

el, il: yabancı, yâd.

el almak, etek tutmak: Tarikata girecek olan kişi için yapılan kabul töreninde Dede tâlibin bir elini tutar, tâlib de öteki eliyle dedenin eteğini tutar. Böylece bağlılığını dile getirmiş olur.

elif: Arap alfabesinin ilk harfi. Kimi zaman «a», kimi zaman «e» ya da «o, ö» harfleri yerine geçen bu harf uzunca ve yukardan aşağı doğru çkilen bir çizgi olarak belirtilir. Bu yüzden ozanlar elifi boya benzetmişlerdir.

elma: Alevîlerde elma kutsal sayılır. Cebrâîl Muhammed'den af dilemek için kurban niyetine bir elma vermişti. Ayn-ı

cem'lerde bu olayı simgelemek için koyun boğazlar gibi elma kurbanı yapılır. Bugün de cvlenmek istediği kıza oğlanın elma göndermesi geleneği vardır. Elma göndermek bağlılığı simgeler. Şah'tan elma geldi denmesi emir, haber, elçi geldi anlamındadır.

emi: ilaç.

Encl-Hak: «Ben Tanrıyım» anlamına gelir. Mansur bu sözü söylediği için öldürülmüştür. Bu söz tasavvuf'da tek varlık (vahdet-i vücut) felsefesine dayanır.

engel: rakip.

engür: üzüm.

eren, erenler: gerçek sırrına eren, ulaşanlar. Evliya sözünün türkçe karşılığıdır. Dervişler birbirine ve şeyhlerine öyle seslenirler. Tarikat yolcusu, mürit anlamına da kullanılır.

erkân: direkler, esaslar; Bâtinî toplulukların yaptıkları törenler ve onların kuralları.

evliya: veliler, ermişler, ke-

ramet sahipleri, Tanrıya yakın olanlar. Evliya çoğuldur, tekili veli'dir.

evrad: bkz. vird.

eyyam: günler.

eydür: söyler. Eyitmek söylemek anlamına gelir.

Eyyup: İsrail Oğulları peygamberlerinden. Kendisini denemek için Tanrı tarafından aile-

si, malı mülkü yok edilmiş, vücudu yaralarla kaplanmış, yarasına kurt düşmüş, bütün bunlara katlanmış, sabretmiş, sonunda Tanrının affı ile yeniden eski varlığına kavuşmuştur. Sabır ile her cefaya katlanmanın simgesi olmuştur.

ezel: evvel, önce, başlangıcı bilinmeyen zaman.

F

fâni: ölümlü.

farımak: vazgeçmek, ihtiyarlamak.

faş: gizli iken duyulup yayılan; faş etmek: duyurmak, yaymak.

Fatıma, Fatma: Hazreti Muhammed'in kızı, Alinin karısı, Hasan ve Hüseyin'in anası. Halk arasında Fatma Ana diye anılır.

felek: gök, talih. Bkz. «arh-ı felek». Eskiler yerin durduğu, gök'ün döndüğünü sanırlardı. Gökte ise kutlu ve kutsuz yıldızlar bulunurdu. Bu yıldızlar insanın talihine egemendir diye inanılır; yomlu ve kut-

lu yıldızların egemen olduğu insanın talihli, mutlu yaşadığı, yomsuz ve kutsuz yıldızlarınsa insanın başına dert ve belâ getirdiğine inanırlardı. Bu inanç yüzünden felekten çokluk yakınılır, «kahpe felek, dönek felek, kambur felek» gibi deyimler kullanılır.

fenâ: yokluk, boşluk. Fenâ bulmak: yok olmak. Fenâ fillâh: Allahın varlığı içinde erimek, yok olmak.

fend: düzen, hile, desise.

fer: güç, kuvvet, parlaklık, aydınlık.

ferište: melek.

fırkat: ayrılık.

figan: bağırma - feryad fi-
gan: bağırıp çağırma.

Firavun: Musa'yı öldürmek

isteyen Mısır hüküm-
darı.

Firdevs-i âlâ: sekiz cennet-
ten biri.

G

ganî: bol, çok, cömert, zen-
gin. Büyük harfle ya-
zılınca Tanrı.

gazel: sararmış yaprak.

gamze: bakış.

gazi, gaziler: kâfirlerle sa-
vaşa girip sağ çıkan.
Rind denilen ve daima
savaşta bulunanlar.

Gazi Hünkâr: Hacı Bektaş
Veli'ye verilen bir ad.
Saygı için söylenir.

gayb âlemi: her türlü sıfat
ve bağdan sıyrılmış
varlık âlemi, hiçbir
surette bilinmeyen â-
lem.

gerçekler: doğru yolda olan-
lar, erenler.

gerçek erenler: gerçek er-
mişler, veliler, gerçeğe
ulaşanlar.

gerçeklerin demi: 1. Rakı.
2. zaman, an. Tanrı her
an varlığını yarattık-
ları ile belli eder. «Ger-
çeklerin demine Hû»
deyimiyle, gerçeklerin,
yani gerçek erenlerin
ve onların arasında
sivrilen bir kişinin or-
taya çıkışıyla hep «O»

dur, Hak'tır anlamı be-
lirtilir.

gevher: inci, mücevher.

gidi: pezevenk, deyyus.

göçen (can): ölen insan. Göç-
mek: ahrete geçmek, öl-
mek.

göğermek: yeşillenmek.

gök: mavi, yeşil, yeşile ça-
lan mavi.

gulgule: feryad, gürültü,
bağırıp çağırma.

gussa: keder, kaygı, tasa.

gücün gücün: azar azar, ya-
vaş yavaş.

güher: mücevher, çok de-
ğerli taş.

gülab: gül suyu.

gülbenk: yüksek sesle oku-
nan dua.

gülgânî: gül rengi.

gülşen, gülşan: gül bahçesi.

güman: kuşku, zan, umut.
sende.

Gümanım sende: umudum
sende.

gün: güneş

günleyin: her gün.

gûş eylemek: dinlemek, ku-
lak vermek.

güzaf: boş lakırdı, anlamsız
söz.

hâb: uyku.

Hacı Bektaş Veli: Bektaşiliğin piri, ilk kurucusu. Anadolu Türkmenleri, özellikle göçebe boyları arasında çok yaygın olan tarikatı adı ile anılır. 13'ncü yüzyılda yaşamıştır. Başından geçenleri anlatan bir Menâkıb-nâmesi vardır.

Hafid-i Peygamber: Hz. Muhammed'in torunu.

Hak: Tanrı.

Hakikat cemi: Alevî ve Bektaşilerde tören için yapılan topluluk.

hakipay: ayak tozu.

hâl: tasavvufta, tanrısal gerçeklere ulaşan kişinin kendi benliğinden geçme durumu. Ehl-i hâl: ilâhi tecelliye mazhar olan sofiler, dervişler. Hâl'in çoğulu ahval'dir. Hâli hâl etmek: vecit ve istiğrak içinde derin zevke varabilmek.

Halil: Kâbe'nin ilk kurucusu olan Peygamber, Adı İbrahim'dir.

Hamza: Hz. Muhammed'in amcası. Müslüman olduktan sonra birçok sa-

vaşlara katılmış, gösterdiği yararlıklardan dolayı «Allah'ın aslanı» lakabını kazanmıştır.

han: Osmanlı sultanı, padişahı.

hân: sofrâ.

handan: şen, sevinçli.

har: eşek.

hâr: diken.

haraba(t): harabe, yıkıntı.

harımühre: katır boncuğu.

hâs: öz.

Hasan: Ali'nin, Peygamber'in kızı Fatma'dan olan birinci oğlu. Hasan ile Hüseyin, Peygamber'in en çok sevdiği iki torunudur.

hasım: hısım; hısım kavim: hısım akraba.

Hatayî: Şah İsmail Safavi'nin şiirlerinde kullandığı ad.

havâle: «bir sinek havâle oldu» efsaneye göre, Nemrud'un burnuna giren bir sivrisinek kafasının içinde yürüyerek ölümüne sebep olmuştu.

hay: vah, vaye, eyvah.

Haydar, Hayder, Haydar-ı

Kerrar: arslan; Hazreti Ali.

Kerrar kaçıyormuş gi-

bi geriye çekilip sonra da saldıran anlamına gelir.

hazer: sakınma, korunma, kaçınma.

hezaran: binlerce.

hezen: kiris, direk.

hırka: dervişlerin giydiği, yünden dokunmuş, yakasız, uzun ve önü açık, genişçe giysi. «Bir hırka ile bir lokma» deyi mi dervişliğin azla yetinme ülküsünü dile getirir.

hışm: hışım, öfke, kızgınlık.

Hızır Paşa: bkz. Önsöz.

himmet: ermiş kişinin mânevî desteği.

hoşça görmek: iyi bakmak, beslemek, hizmet etmek.

hoyrat: kaba, hırpalayıcı.

Hû: Arapça «O» demektir. Sofilerce Tanrı adıdır. Seslenişte «Hû dost» «Hû» demine diye geçer. Dervişler, birbirini çağırırken, bir şeyi tasdik ederken, yahut geçmişlerden birini kutlarken bu adı anarlar, böylece her varlığın, mutlak varlık olan Tanrı zuhuru olduğunu bildirmiş olurlar.

Hûda, Hüda: Tanrı.

hub: güzel; hubluk: güzellik.

hud'a: aldatma, oyun, dalavere.

hulk: huy, tabiat, meşreb.

husrev: hükümdar.

hüma: devlet kuşu.

hünkâr: sultan, hükümdar.

Mânevî hükümdar anlamına şeylere, pirlere söylenir.

Hüseyin: İmam Hüseyin.

Ali'nin, Peygamber'in kızı Fatma'dan olan ikinci oğlu. 622-680 yılları arasında yaşamıştır. Peygamber'in en çok sevdiği iki torunundan biri. Yezit halife olunca, Hüseyin ona bîat etmediği, yani onun yoluna girmediği, ona ikrar vermediği için, Mekke'den Kûfe'ye giderken Kerbelâ denilen yerde Yezid'in askerleri tarafından şehid edilmiştir. Muharrem ayının onuna rastlayan bu gün Şiilerce mâtem günü ilân edilmiştir.

Hüseyinî: Hüseyin taraftarı.

Fas'ta Hazreti Hüseyin kolundan gelen şeriflere de denir.

I

irahmet: rahmet, acıma e-sirgeme, bereketli yağ-

mur.

ırganmak: kımıldamak.

I

İdris Peygamber: Âdem Peygamber'in oğullarından biri. İlk olarak elbise dikmeyi öğretmiş olduğundan, terzi-lerin piri sayılır.

ihlâs: yalansız, temiz yürek, içtenlik. İhlâs-ı şerif: saf gönüllü tapınma.

ihvan: sadık, içten dostlar, tarikat arkadaşları.

ikrar: sözle bildirme, kabul etme, tarikata girerken verilen söz, tarikata girme. İkrar vermek: tarikata girme; ikrar gütmek: tarikata girerken verilen sözde dur-

mak, yoldan dönme-mek. «İkrarsız şeytan-ı lâin: sözünde durmayan lânetli şeytan anlamına gelir.

ille: ancak.

imam: Ali soyundan gelen dinsel başkan. Bkz. On iki imam.

İmam Rıza; sekizinci imam.

inayet: iyilik, lütuf.

indi: şimdi.

intizar: bekleme.

irafızî Bkz. Rafizî.

irakip: rakip.

ireçber: rençber, çiftçi.

ıye: sahip.

K

kaal: söz

kad: boy.

kadem: ayak.

kail: akli yatmış, inanmış.

kakımak: kızmak, darılmak.

Kakıdır: darılır.

kal: söz. Kal ehli: tarikata girmemiş kimseler, şeriatın dış görünüşüne uyanlar.

kollaşlık: kalleşlik, döneklık.

kâm: arzu, istek.

kâmil: olgun kişi.

kanara: mezhaba.

Kanber: Ali'nin azatlı kölesi. Ali'nin yanından, serbest bırakıldığı halde hiç ayrılmamıştır.

kand: şeker, tat.

kanda, kande: nerede,kanı: hangi, nerde.

Kandil: Alevilerce Muhammed Peygamber'le Ali'nin nuru, yerler gökleri yaratılmadan yaratılmış ve bir kan-

dil şeklinde görünmüş, sonra âlem bu nurdan yaratılmıştır.

kara bağlamak: yasa girmek.

karçılanmak: hafif yağın karla ağarmak.

kare: kara.

katar katar: dizi dizi.

katı: çok.

kavim kardeş: hısım akrabası, kardeşler, yakınlar.

kavl, kavil: söz, anlaşma.

kayıl olmak: istemek, kabul etmek, razı olmak.

Kâzım: yerinci İmam. Adı Mûsa, lâkabı Kâzım'dır.

kelâm: söz. Miraç'ta Muhammed Tanrı ile doksan bin kelâm söyleşti.

kelp: köpek.

kelep: ipekten ya da iplikten yapılmış çile.

kem: kötü, fena, kem damarlar; kötü huylar.

kemend: uzakta bulunan bir şeyi tutup çekmek için

ucu ilmikli uzun ip.
kemend-i bend: bağ urganı.
kemhat: ipek kumaş.
kemter: âciz, hakîr, itibarsız.
Ken'an: Filistin.
kendözü: kendisi.
kerem: cömertlik, acıma, bağış, ululuk, armağan.
kevn-ü mekân: varlık, evren, yeri göğü içine alan âlem.
Kevser: suyu çok tatlı bir havuz.
kîl-ü kal: dedikodu.
Kırklar: Sûfîler, Tanrı'nın yetkin belirtisi olarak her zaman bir kişi bulunduğu ve ona yakın aynı katta iki kişi olduğunu kabul ederler, kutup, yani değirmen taşının mili diye anılan o tek kişiyle iki arkadaşına «Üçler» derler. Makam ve mertebeye bakımından bunlardan sonra «Yediler» gelir, daha sonra da «Kırklar,» onlardan sonra da üçyüz eren gelir. Tanrı, âlemi bu kırk erenle idare eder. Ku-

tup ölünce, üçlerden biri kutup olur, Yedilerden biri onun yerine geçer, Kırkların biri Yedilere katılır. Üçyüzlerden biri Kırklara karışır.

Kırmızı tâc: Şifî İranlıların ve onlara uyan Alevîlerin giydikleri kırmızı başlık; bundan dolayı, Türkiye'de Alevîlere «Kızılbaş» denmiştir.

koca: büyük, ulu. Koca Haydar: Pir Sultan'ın kendine verdiği addır.

kodçak: püsküllü boncuk.
kopmak: yeniden dirilmek dirilip kalkmak.

korudur: koruyadur, korun anlamında.

köçek: tarikata yeni girmiş genç.

körelemek: köre döndürmek, göstermemek.

kudret lokması: Tanrı lokması.

Kul Yusuf: Şam'da yatan ünlü bir tarikat şeyhi.

kuşluk: saba'yla öğle arası.

külfet: ev külfeti: ev halkı.

küh: temel, öz.

kürelenmek: yığılmak.

L

lal: dilsiz.
leb: dudak.

ley-ü nehar: gece gündüz.
libas; esvap, giysi.
lika: çehre, yüz, güzel yüz.

M

mah: gökteki ay, yılın onikide biri. Mâh-ı taban: parlak ay.

muhabbet: muhabbet, sevgi.
makadır: miktarlar.

mânend, menend: benzer, denk, eş.

Mansûr: şeriata aykırı düşünceleri ve sözleri yüzünden Bağdat'ta asılan ünlü mutasavvıf. Ölümü 922. Tek varlık felsefesinde çok ileri gittiği ve «Enel-hak» (ben Allahım) dediği için asıldı. Mânsur dârı: Mansur'un asıldığı darağacı.

matah satmak: mal satmak, bilgiçlik satmak.

mâtem ayı: Kerbelâ olayının geçtiği ay, yani muharrem.

mazlum: uslu, boynu bükük.

mecbur olmak: bağlı olmak, yolunu tutmak, âşık olmak.

Mehdi: On İkinci İmam.

Kayıbolmuştur. Yine gelip dünyaya düzen ve-receğine inanılır.

melâik: melek.

menâkıp: evliyaların, ulu kişilerin yaşantısını destan niteliğinde bildiren kitap.

menzil: konak yeri, merhale, tarikatta mertebe.

merdân: merdler.

mertebe: derece, basamak, rütbe.

Mervan: Emevî komutanlarından Muaviye'nin ölümünden sonra halife olan kişi. Alevî - Bektaşiler kendilerinden olmayan, özellikle karşı olanlara Mervan ve Yezid derler.

meşe: orman. «Üstü kan köpüklü meşe seliyim» dizesinde bir imge yapılmaktadır: bahar ve yaz aylarında dağlara yağın yağmur ovaya

seller biçiminde akar.
meşreb: huy, ahlâk, tutulan
yol,
metâ: satılık ve değerli mal,
mülk.

mevc: dalga.

mey: şarap.

meydan: tekkelerde tören
yapılan yer.

mihman: misafir, konuk.

mihri: sevgi, güneş.

Mihri: Hurşit ile Mah Mihri
adlı halk hikâyesin-
de Hurşit'in sevgilisi.

mişk: misk, mis, güzel ko-
ku.

Muaviye: Halife Ali zama-
nında Şam vâlisi. Ali'nin
şehid edilmesinden
sonra kendisini halife
ilân etti. Ölümünden
sonra yerine geçen oğ-
lu Yezid, halifeliğini
tanımayan Ali'nin oğlu
Hüseyn'i Kerbelâ'da şehid
etti. Bu yüzden
Alevî-Bektaşiler Mu-
aviye ile Yezid'i nefretle
anarlar.

mucizat: mucizeler.

muhabbet: sevgi, konuşma,
sohbet Alevîlik ve Bek-
taşilikte tarikat adam-
larının bir araya ge-
lerek, içki içip, saz ça-
lıp, nefes söyleyip se-
mâ ederek sohbet et-

meleri.

Muhammed Bâkır: beşinci
İmam. Medine'de ya-
tar, ölümü 732.

Muhammed Takî: dokuzun-
cu İmam. Ölümü 835,
Bağdat'ta.

muhannes, muhannet: aciz,
zayıf, kadınlaşmış kişi.

muhîb: ikrar alan can, kişi.

murat: istek.

Murtazâ: Hz. Ali'nin lâkabı.

Mûsa: İsrailoğullarını, Mı-
sır'daki tutsaklıktan
kurtaran ve Musevîliği
kuran peygamber.

Musâ: Bkz. Kâzım.

musahip: Alevîlerde, ergen-
lik çağına gelen iki er-
kek, birbirini beğenip
tarikata birlikte girer-
ler, böylece musahip
olurlar. İkisinin de evli
olması şarttır. Rehber
iki genç musahibi De-
de'nin huzuruna götür-
ürken, birinin eli öbür-
rünün eteğine, ötekinin
karısı berikinin eteği-
ne yapışır. Böylece ya-
pılan kabul töreninde
dört can bir kalıp ol-
muş olur.

mücerret: bekâr, hiç evlen-
memiş.

Mülcem Oğlu: Hz. Ali'yi ca-
mide namaz kılarken

arkadan hançerle vurarak şehid eden katil. mümin: iman eden, inanan ve Müslüman olan. Alevîlerde erkeklere mümin, kadınlara müslim derler.

münafık: nifak sahibi, bozguncu, içi dışına, özü sözüne uymaz adam, dilile söylediğine inananmayan.

münkir: inkâr eden. Tari-kattan olmayan, gençlikle Sünniler, Osmanlılar.

mürşit: 'irşat eden, doğru yolu gösteren. Şeyh,

ulu. «Mürşid eteğinde elin var mıdır» Alevî ve Bektaşilerin kabul töreninde, derviş olan mürşide götürülünce mürşid sağ eliyle, onun sağ elini tutar. Talib, yani derviş mürşidin eteğini kavrar.

mürşid-i kâmil: olgun, ermiş mürşit, uyarıcı, yol gösterici, tarikat büyüğü.

mürvet, mürüvvet: mertlik, insanlık, iyilik.

müslim: bkz. Mümin.

müşk: misk; müşk-ü bû: mis kokusu.

N

Naci, Güruh-u Naci: kurtulmuşlar topluluğu. Muhammed: ümmetim yetmiş üç bölüğe ayrılacak, hepsi de cehennemliktir, ancak bir bölüğü cennetliktir, bu kurtulmuş bölüğün kendileri olduğunu savunurlar.

nâdan: cahil, terbiyesi kıt.

nâkes: nekes, cimri.

nâr: ateş.

nasip: payı, kısmet; nasip almak; nasip vermek:

Alevîliğe giriş anlamına gelir.

nâşi: muhannet, hâin. Alevîlerce kendilerinden olmayanlara hakaret olarak kullanılır.

nazar eylemek: bakmak. Mürşidin nazarı tarikat yolcusunun vehimden doğan varlığını yok eder, onu cezbeyle ulaştırır, gerçek ve tüm varlığına kavuşturur. Erenlerin nazarı kimyadır, toprağı altın eder,

yani değersiz olanı halis altına döndürür.

nazargâh: bakış yeri, özlenen, sevilen yer.

nâzır: gören, görür.

Nebî: peygamber.

Necef: Hz. Ali'nin türbesinin bulunduğu yer. Şah-ı Necef: Necef'in Şahı, yani Ali demektir.

nefes: Alevîlerin hece ölçüsü ile söylenen şiirleri. Alevîlere özgü bir terimdir, Yunus Emrede de geçer. Alevîlerin sazla ve beste ile söyledikleri nefeslere deme, deyiş ve âyet derler, öbür tarikatlarda bunlara «ilahi» denir.

nefsaniyet: gizli düşmanlık, kin, garez.

nekes: adam olmayan, cimri, eli sıkı.

Nemrud: İbrahim peygamber zamanında yaşamış bir hükümdar. Bu adam, İbrahim'e inandırmamış ve onu ateşe attirmiş, ama ateş İbrahim'i yakmamış, bir-

sivrisinek girmiş ve beyninde büyüyüp bir serçe kuşu kadar olmuş. Baş çok ağrıyan Nemrud başına tokmak vurdurmaya koyulmuş, sonunda kafası patlayıp ölmüş.

nerrebaz: erkek doğan kuşu.

Nesimî: «Enelhak» (Ben Tanrıyım) diyen ve bunun üzerine Halep'te derisi yüzülerek öldürülen büyük Hurufî ve mutassavvıf şair. Ölmü 1404.

nevcivan: genç, yeni yetme.

nevreste: yeni yetişmiş yeni meydana gelmiş; nevresten: yeni yetişmiş çocuk.

nice: ne kadar.

nikâp: örtü, yaz örtüsü, peçe.

niyaz: yakarış, dua. Şeyhe saygı, onun önünde diz çökerek sağ ve sol dizini öpmek, anlamına da kullanılır.

nûş etmek: içmek.

od: ateş.

On İki İmam: Hz Muhammed ölmeden önce yerine Ali'yi imam olarak vasiyet etmişti. Ali'den sonra oğlu Hasan, Hüseyin, oğlu Ali, Muhammed Bâkır, Câfer Sadık, Musa Kâzım, Ali Rıza, Muhammed Cevad, Ali Hâdi, Hasan Askerî, Muhammed Mehdi imam olmuşlardır. On İki İmam deyince Ali soyu ve bu imamlar anlaşılır. Şii, Alevî ve Bektaşiler

bunlara büyük sevgi ve saygı duyarlar.

onar: onmak fiilinden: (yara) iyi olur.

on iki kapılı şehir: insan vücudu.

on iki yıldız: Ülker yıldızı. Terazi bunlardan üçüdür.

Osman: Hz. Muhammed'in damadı, üçüncü hâlife.

Otman baba: Edirne kırımında Tanrı Dağı denilen yerde yatan ünlü veli.

Ömer: İkinci halife.

özge: başka.

P

pay: ayak.

pare: parça.

pelit: odun.

per: kanat, değirmen kancası.

pergâr: pergel

pervan: pervane

pervaz: uçmak, kanat açmak.

pes: yeter, kâfi.

pest: aşağı.

peşiman: pişman.

peyik: çavuş, emir getiren:

peykân: temren, okun ucundaki sivri demir.

peyman: ahd, söz verme:

ahd-ü peyman.

peyman: içki kadehi.

pinhan: gizli, sır, saklı.

pîr: Tarikat kuran, tarikatte ulu kişi. İhtiyar, reis, kendisine uyulan kişi.

post: makamı anlatır. Bektaşilerde, Alevilerde halife, yani vekil şeyhe dört nişane verilir: sofra, bayrak, çırak ve post.

pür: çamlarda görülüp örümcek ağına benzeyen bir hastalık.

Rafızî: sözlük anlamı, bırakan, terk eden demektir. Şii topluluğu Eubekir ve Ömer'in halifelikliğini kabul etmediklerinden, onlara Rafızî denir.

râh: yol.

rahmet: affetme, bağışla-

mâ, acıma, yağmur.

rehber: tarikate girmek isteyen kişiyi mürşide götüren kılavuz.

reyhan: fesleğen.

rıza: bütün varlığı ile inanca, inanç uğruna her şeye razı olma.

S

sahabe: Hz. Muhammed'in yakın dostları.

sahib-i zaman: zamanın sahibi, Mehdi.

Sa'd-i Vakkas: Uhud savaşında attığı oklarla Muhammed'i koruyan kişi; okçuların piri sayılır.

sal: dağların üstündeki düzlükler.

salâ: çağırma, dâvet.

salâvat: dualar.

Sarı İsmail, Sarı Sultan: söylenceye göre Ahmet'-Yesevi'nin Türkistan'dan Rumeli'ye gönderdiği erenlerin başı olan Sarı Saltık olduğu sanılır. Saltuk-name adlı menkıbesi olan bu kişinin çok yaygın ünü

olduğu gibi, Alevilerce de çok sevilir.

saz: orman.

sefil: aşağı, aşağılık. Yol sefili: yolda, kendisini herkesten aşağı gören.

sefine: gemi.

Selman: Selman Farisi. Hz. Muhammed'in yakınlarından. Alevilerce Kırklar meclisinde sâkiye rehberdir.

selman: dilenme. Dervişlerde nefsi öldürmek için keşkül alarak halktan para ve başka şeyler dilenmek.

seğrişmek: koşuşmak.

sema: dinsel raks anlamına gelir. Alevî - Bektaşiler kadınlı erkekli 'semâ. ederler.

sepmek: serpmek.
ser: baş, kelle.
ser - çeşme: kaynak baş.
Tarikatte büyük şeyh,
pîr, pîr temsilcisi.
ser-mest: manevî sarhoş-
luktan başı dönmüş.
server: başbuğ, reis.
Settâr: kullarının günahla-
rını saklayan Tanrı.
seyr: gidiş, mânevî âlemde
gezme, düş, rüya.
seyrangâh: seyir, gezme ye-
ri.
Seyyit Ali: Alevî - Bektaşî
ulularından. Kendisine
Kızıl Deli de denir. 16'
ncı yy. Bektaşîlerinin
çok sevilen ve sayılan-
larından.
Seyyid Gazi: Battal Gazi:
Emeviler zamanında
Bizanslılara karşı sa-
vaşan kahraman. Şifler
- Bâtınîlerce çok sevi-
lidir.
Seyyid Nesimî: Bkz. Nesi-
mî.
sıla: ulaşma, kavuşma, yurt,
doğum yeri. Sılaya git-
mek; çoktandır ayrı

kaldığı evine, yurduna
dönmek.
sınık: kırılmış
sin: mezar.
sine: göğüs, kucak.
sitem: cevr-ü cefa, zulüm.
siyaset günleri: ceza çekmek,
asılmak zamanı. Dar-
ağacına «siyaset dârı»,
adam asılan meydana
«siyaset meydanı» de-
nirdi.
sofu: tarikat eri, derviş.
sökün: kuşların ilkbaharda
gelip sonbaharda dön-
meleri.
söyünmek: sönmek.
suna: yeşil başlı yaban ör-
deği.
sökün: kuşların ilkbaharda
gelip sonbaharda dön-
meleri.
söyünmek: sönmek.
sûr: kıyamette çalınacak
boru, bütün ölümler bu
borunun çalınması ile
dirilecek.
sur: talih, surum işlemedi:
talihim yâr olmadı, di-
leğime eremedim.
sûz: yanma. ateş, tutuşma.

Ş

şâd: sevinçli.

Şah: Hz. Ali. Yerine göre de İran Şahları.

Şah-ı Merdan: erler şeyhi, Ali.

Şah-ı Kerbelâ imam Hüseyin.

Şah-ı Velâyet: Hz. Ali.

Şah İsmail: Safavî devletinin kurucusu ve dinî reis.

şâk: yanma, yakılma, ikiye bölünme.

şar: şehir.

şarap: aşkın simgesidir. Mecazi olarak bâde, dolu,

mey de şarap anlamına gelir; maddî anlamda kullanılmaz.

şaz: sevinç.

şefaât: ahirette Peygamber'in müslümanlar için af dilemesi.

şek: şüphe, işkil. Şekler: şüpheciler, Alevîler dışında olanlar.

şem, şem'a: mum, ışık.

şems: güneş.

Şevka etmek: şikâyet etmek.

şol: o.

şunda: şurada.

T

tac: Tarikat başlığı. Bkz. kırmızı tac.

tahkik: araştırma, gerçek Tanrının gerçek varlığı konusundaki bilgi. Tahkik derviş: özü sözü bir, doğru derviş.

tâlib: tarikata girmek üzere olan istekli kişi.

tamu: cehennem.

Tanrı Dağı: Edirne kırımında Otman Baba'nın yattığı yer.

Tanrının Arslanı: Hz. Ali.

Tapı kılmak: itaat etmek,

gönülden bağlanmak, biat etmek.

tarik: yol, inançta tutulan yol.

tarikât: Tanrıya ulaşmak isteğiyle tutulan yol, tasavvuf yolu. Dört kapı'nın ikincisi. Bkz. dört kapı.

teber: derviş baltası.

tecelli: görünmek. Tanrının, kabiliyetlerine göre varlıklarda görünmesi. Mümininin kalbinde Tanrının feyzinin meydana

çıkması.

temenna, temennah: istek, rica, selâm.

Terazi: On iki yıldızdan meydana gelen, küme olan Ülker yıldızının üçü.

terazi, mizan: mahşer günü günahların tartılması, hesapların görülmesi.

terceman: kurban. Belli işler yapılırken okunan Türkçe dua ve övgüler.

tevekkeltü teâllalah: Tanrıya dayandım anlamına gelir.

tevhit etmek: lâilâhe illah diye zikr etme.

tığlamak: kurban kesmek.

tığ ya da tıyg: kılıç - Tıyg-bend: kılıç kemeri, kuşağı. Alevîlerde rehber denilen kişi tarikat yoluna girecek olan tali-

bin boynuna bir çevre atıp sağ eliyle o çevrenin ucunu ve talibin sağ elini tutar, dedeye götürür. Bektaşilerde çevre yerine, o akşam kesilen koyunun yününden örülmüş bir uzun kuşak verilir, buna tıyg-bend denir. Aşk demendi de buna işarettir. - Tıyg-ı gamz: bakış kılıcı.

toylamak: avlamak, şölen vermek.

Tûbâ: cennette kökleri yukarda, dalları aşağıda olan kutsal ağaç.

turna, turna avazı: iri göçmen kuşlardan turnanın sesini Hz. Ali'den almış derler.

turâb, türab: toprak.

tûti, tutu: papağan.

U - Ü

ucunda: sonunda; ucundan: yüzünden.

uçmak: cennet.

uğrun uğrun: göğüs vererek.

umman: büyük deniz, okyanus.

urmak: vurmak.

Urum (Rum): Anadolu, özellikle Sivas, Çorum, Yozgat, Amasya, Tokat gibi Alevîlerin yoğun bu-

lunduğu bölge düşünülür.

uryan: çıplak.

usul: uzun ölçülü (boy).

utulmak: oyun kaybetmek. üçyüzaltmış kapı: Hurûfile-re göre 360 ya da 366 damar bulunan vücut.

üğrümek: sallamak.

üşenmek: usanmak, tedirgin olmak.

vâlâ: yüce, yüksek.
 velâyet: Şiflere göre Pey-
 gamber'in Tanrıdan al-
 dığı hükümlere uygun
 olarak insanlar arasın-
 da hüküm sürmesi, o
 emirleri yerine getir-
 mesi, yani devlet kur-
 ması velâyettir. Ölü-
 münden sonra peygam-
 berlik biter, fakat velâ-
 yet Tanrı emri ile biri-
 sine kalır. Muhammed'-
 den sonra Ali'ye kal-
 mıştır. Velâyet mülkü:
 velâyet sahibinin hük-
 münün geçtiği yerler
 demektir.

veli: Tanrıya ulaşmış kişi,

eren kişi.

Veyselkara: Veyselkarani.
 Hz. Muhammed'i gör-
 meden âşık olan Ye-
 menli ermiş.

vird: belli zamanlarda oku-
 nan ve önceden düzen-
 lenmiş bulunan, Kur'an
 ve Peygamber buyruk-
 larıyla dualardan seçi-
 len sözler. Tarikatçıla-
 rın virdleri vardır.
 Vird'in çoğulu evrad'-
 dır. Her zaman dilde
 dolaşan, yinelenen söz-
 ler anlamına da gelir.

vücut: varlık, var olma,
 gövde, ten.

yâd: yabancı.
 yahşi: iyi, güzel, namuslu.
 yalabık: parlak, şimşek.
 yanıl: kızarmış, olgun.
 yârân: dostlar, arkadaşlar.
 yasamak, yaymak: düz hale
 getirmek, yayın kirisini
 gevşetmek.
 yedullah: Allahın kudreti.
 yedi iklim dört köşe: dün-
 ya.
 yeğîn: zorlu, şiddetli.

yetmek: yetişmek, ulaşmak.
 yirmi sekiz harf: Arap alfa-
 besindeki harfler.

yeksan: tek, bir.

yekta: tek, biricik.

yensiz yakasız gömlek: ölü-
 lere giydirilen gömlek,
 kefen.

yetirmek: yetiştirmek, ol-
 gunlaştırmak, kavuş-
 turmak.

Yezit: Muaviye'nin oğlu.

Kerbela faciası onun emriyle olmuştur. Yezid'i Aleviler, Bektaşiler lânetle anarlar. Kendilerine karşı olanlara da genel ad olarak yezid derler.

yol, erkân: gelenek ve kural demektir. Ayn-ı cem'de uygulanan görenek ve kurallar. Yol oğlu tasavvufta, mânevî gerçeğe ermek için bir mürid'e (yol göstericiye) bağlanan derviş. İnsanın varlığına sebep olan kişiye yani babaya bel babası, mânevî olgunluğa sebep olan şeyhe yol babası denir.

yoz: kısır, dölsüz.

Yunus: İsrail peygamberlerinden balığın karnında kalmış, Tanrıya yalvarmış, kavmi de gelecek Tanrı gazabından korkarak tövbe etmiş, sonunda bağışlanmış, balık da Yunus'u kusmuş.

Yunus böylece yeniden yer yüzüne çıkmış.

Yusuf: İsrailoğulları peygamberlerinden Yakub'un oğlu. Yusuf da peygamberdir. Onbir erkek kardeşi içinde en güzelidir ve babası Yakub en çok onu sever. Bu yüzden kardeşleri onu kıskanıp kuyuya atarlar. Bir kervan onu kurtarır, ama kardeşleri kölemizdi diye onu satarlar. Kervancı Yusuf'u Mısır'a götürüp bir memura satar. Memurun karısı Yusuf'a âşık olur, bu yüzden zindana atarlar Yusuf'u. Yedi yıl sonra zindandan çıkıp malî işlerin idaresinde memur olur. Babası ve kardeşleri de Mısır'a gelip Yusuf ile buluşurlar. Yusuf-ü Ken'an: Ken'an hem kuyu anlamına gelir, hem de Filistine verilen addır.

zâr: inleme, ağlama, zâreler:
dokunur, ağlatır.

zay: zayi, kâayıp.

zeban: dil.

zemheri: kışın en soğuk
günleri.

Zeyn-el Abâ: Zeyn-el Abi-
din. On iki imamın
dördüncüsü.

zeyn etmek: süslenmek.

ziba: süslü, yakışıklı, güzel.

zûlf: saç.

Zülfikar: Ali'nin kılıcı. Ucu
iki çatal. Gökten indi-
ğine inanılır. Zülfikar'ı
derya yuttu: söylentiye
göre, Ali'nin ölümün-
den sonra, oğlu Hasan
babasının vasiyetine u-
yarak, Zülfikar'ı Necef
denizine atmış.

zünnar: bele bağlanan ku-
şak, hizmet ve bağlılığı
simgeler.

KAYNAKÇA

Asım BEZİRCİ

PIR SULTAN ABDAL ÜSTÜNE YAZILMIŞ KİTAPLAR

- Aslanoğlu, İbrahim: **Pir Sultan Abdallar**, İstanbul, 1984, Erman Yayınevi.
- Balım, Ali : **Pir Sultan Abdal, Hayatı ve Şiirleri**, Ankara, 1957, Emek Basım - Yayınevi.
- Bayrak, Mehmet : **Pir Sultan Abdal**, Ankara, 1986, Yorum Yayınları.
- Bezirci, Asım : **Pir Sultan**, İstanbul, 1986, Say Kitap Pazarlama.
- Çatbaş, Hasibe : **Pir Sultan Abdal'ın Basılmamış Şiirleri**, Ankara, 1945, Türk Tarih Kurumu Matbaası.
- Eyuboğlu, Sabahattin - Erhat, Azra - Başgöz, İlhan : **Pir Sultan Abdal**, İstanbul, 1977.
- Gölpınarlı, Abdülbaki - Boratav, Pertev Naili : **Pir Sultan Abdal**, Ankara, 1943, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbaki : **Pir Sultan Abdal**, İstanbul, 1953, Varlık Yayınevi.
- Güneş, Mehmet : **Pir Sultan Abdal'ın Kanlı Destanı**, İstanbul, 1969, Habora Kitabevi.
- İpçi, Hasan : **Ozanlarımızın Diliyle Pir Sultan Abdal**, İstanbul, 1965, Hakimiyet Matbaası.
- Köklügiller, Ahmet : **Pir Sultan Abdal, Yaşamı ve Şiirleri**, İstanbul, 1984, Ertüze Yayınları.

- Kudret, Cevdet : Pir Sultan Abdal, İstanbul, 1965.**
- Memet Fuat : Pir Sultan Abdal, İstanbul, 1977, De Yayınevi.**
- Öztelli, Cahit : Pir Sultan Abdal, Bütün Şiirleri, İstanbul, 1971, Milliyet Yayınları.**
- Sadettin Nüzhet (Ergun) : XVII'nci Asır Sazşairlerinden Pir Sultan Abdal, 1929, Evkaf Matbaası.**
- Toy, Erol : Pir Sultan Abdal (oyun), İstanbul, 1969, İzlem Yayınları.**
- Ural, Orhan : Pir Sultan Abdal, Ankara, 1982, Türk Dil Kurumu Yayınları.**
- Yurdatap, Selâmi Münir : Pir Sultan Abdal, Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, 1976, Sağlam Kitabevi.**
- (...) (Pir Sultan Abdal, Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, 1953, Maarif Kitaphanesi.**

PIR SULTAN ABDAL İLE DOLAYLI OLARAK İLGİLİ YARDIMCI KİTAPLAR

- Ahmet Refik : Osmanlı Devrinde (On Altıncı Asırda) Rafizilik ve Bektaşilik, 1932.**
- Akdağ, Mustafa : Celâli İsyanları, 1963.**
- Akdağ, Mustafa : Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, 1975.**
- Alangu, Tahir : 100 Ünlü Türk Eseri, C. I. 1974.**
- Arsunarı, Ferruh : Gaziantep Folkloru, 1962.**
- Atalay, Besim : Bektaşilik ve Edebiyat, 1340 (1922).**
- Bayrak, Mehmet : Halk Hareketleri ve Çağdaş Destanlar, 1984.**
- Bayrak, Mehmet : Eşkiyalık ve Eşkiya Türküleri, 1985.**
- Benekay, Yahya : Yaşayan Alevilik, 1967.**
- Cemal, Süreya : Günübirlik, 1982, s. 243-244.**
- Danışmend, İsmail Hami : İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 1948.**
- Ergun, Sadettin Nüzhet : Bektaşi Şairleri ve Nefesleri, I, 1944.**
- Eröz, Mehmet : Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik, 1977.**
- Eyuboğlu, İsmet Zeki : Bütün Yönleriyle Bektaşilik (Alevilik), 1980.**
- Gölpınarlı, Abdülbaki : Yunus Emre ve Tasavvuf, 1961.**

Gölpınarlı, Abdülbaki : Alevî-Bektaşî Nefesleri, 1963.

Gürel, Ziya : Hak Aşıklarından Deyişler, 1980.

Kaftancıoğlu, Ümit : Hızır Paşa, 1980.

Kütükoğlu, Bekir Sıtkı : Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri, 1962

**Ocak, Ahmet Yaşar : Bektaşî Menakıbnamelerinde İslâm Önce-
si İnanç Motifleri, 1983.**

Oytan, Tevfik : Bektaşiliğin İçyüzü, 1960.

Özkırımlı, Atilla : Alevilik-Bektaşilik ve Edebiyatı, 1985.

Öztelli, Cahit : Bektaşî Gülleri, 1973.

Öztelli, Cahit : Uyan Padişahım, 1976.

Öztelli, Cahit : Pir Sultan'ın Dostları, 1984.

Sertoğlu, Murat : Bektaşilik, 1969.

Sevengil, Refik Ahmet : Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri, 1965.

Şardağ, Rüştü : Her Yönü İle Hacı Bektaş-ı Veli, 1985.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı : Osmanlı Tarihi, I-II, 1947 - 1954.

Zelyut, Rıza : Halk Şiirinde Gerçekçilik, 1982.

DERGİLERDE ÇIKMIŞ YAZILAR*

A.K., «PSA», Forum, 1.4.1969.

**Aslanoğlu, İbrahim : «PSA'ın Yayınlanmamış Deyişleri», Si-
vas Folkloru, Şubat 1973.**

**Aslanoğlu, İbrahim «PSA ve Hızır Paşa», Türk Folkloru,
Ağustos 1979.**

**Aslanoğlu, İbrahim «PSA'nın Zindandaki Yaşamı», Türk
Folkloru, Ekim 1979.**

**Aslanoğlu, İbrahim : «PSA Niçin Asıldı?», Türk Folkloru, Ey-
lül 1979.**

Aslanoğlu, İbrahim : «PSA'lar», Türk Folkloru, Ocak 1980.

**Aslanoğlu, İbrahim : «Abdal Pir Sultan'ın Yayınlanmamış De-
yişleri», Türk Folkloru, Mart 1980.**

**Aslanoğlu, İbrahim : «PSA'ın Yayınlanmamış Deyişleri», Türk
Folkloru, Nisan 1980, Mayıs 1980, Haziran 1980.**

Aslanoğlu, İbrahim : «PSA'lar», Türk Kültürü, 1982, Sayı 220.

**Pir Sultan ve Pir Sultan Abdal adları PS ve PSA harfleriyle göste-
rilmiştir.**

- Aslanoğlu, İbrahim : «Bu da Bir Başka Pir Sultan mı?», Türk Folkloru, Ocak 1986.
- Aşkun, Vehbi Cem : «PSA», Yapı, 1943, Sayı 39.
- Aşkun, Vehbi Cem : «PSA», Türk Dili, Ağustos 1955.
- Bayrak, Mehmet : «PSA'ın Yaşamında Düzmece şah İsmail Olayı ve Deli Hızır Paşa», Yazko Edebiyat, Eylül 1984.
- Bezirci, Asım : «PS» (konuşma) Sanat Olayı, Temmuz 1986.
- Birdoğan, Nihat : «PSA Kitabı, ya da İğneyi Kendimize», Türk Dili, 1983.
- Boratav, Pertev Naili : «PSA», Ülkü, Temmuz 1940.
- Boratav, Pertev Naili : «Çukurova'da Folklor Derlemeleri», Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 1947, Sayı 5.
- Boratav, Pertev Naili : «Aşık Edebiyatının Tarihsel Evrimi», Türk Dili, Aralık, 1968.
- Çapan, Sungu : «PS», Nokta, 6.7.1986.
- Çatbaş, Hasibe : «PSA'ın Basılmamış şiirleri», Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 1945, Sayı 3.
- Derkut, Yıldız : «PSA'nın Yaşamı», Devinim, Haziran 1975.
- Dizdaroğlu, Hikmet : «PSA Nereli?», Türk Folklor Araştırmaları, Kasım 1970.
- Erdem, Hüseyin : «PSA», Yeni Ufuklar, Aralık 1973.
- Eyuboğlu, Sabahattin : «PSA», Yeni Ufuklar, Mart 1971.
- Giriftinoğlu, Pınar : «Mehmet Bayrak'la Söyleşi», Karşı Edebiyat, Ocak 1987.
- Gölpınarlı, Abdölbaki : «PSA», Türk Dili, Aralık 1968.
- Göl, Muhsin : «PSA ve Sıdkı Baba», Türk Folkloru, Eylül 1983.
- Gür, Mehmet Hilmi : «PSA'ın Mezarı», Türk Folklor Araştırmaları, Ekim 1970.
- Gürel, Ziya : «PSA'ın Deyişleri», Ülkü, Aralık 1949, Sayı 36; Mart 1950, Sayı 39.
- Kaftancıoğlu Ümit : «Gerçek Hızır Paşalar», Türk Folklor Araştırmaları, Nisan 1975.
- Kansu, Ceyhun Atuf : «PSA», Eylem, 15.2.1966.
- Koz, Sabri : «PSA'ın İki şiiri», Folklor, Sayı 28.
- Köksal, Ahmet : «Bir Halk Ermişi Üzerine», Papirüs, Temmuz 1966.

- Köprülü, Fuat : «PSA», Hayat, 1928, cilt III., Sayı 64.
- Kum, Naci : «Türkmen, Yörük ve Tahtacılar Arasında Tetkikler, Görüşler», Türk Folklor Araştırmaları, Haziran 1950.
- Kum, Naci : «Antalya Tahtacılarına Dair Notlar», Türk Tarih-Arkeologiya-Etnografya Dergisi, Sayı 4.
- Kum, Naci : «Türkmen Barakları», Türk Etnografya Dergisi, 1965, Sayı 6.
- M. Şahin : «PSA'ın Basılmamış Üç Nefesi», Azerbaycan Yurt Bilgisi dergisi, 1933, sayı 14.
- Makal, Tahir Kutsi : «Banazlı Âşık Nuri PS'ı Anlatıyor», Millî Kültür, 1977.
- Menemencioğlu, Nermin : «PSA», Yeditepe, Ağustos 1966.
- Namık Kemal : «PSA'dan Seçmeler», Devinim, Haziran 1975.
- Oğuzoğlu, Mustafa : «PSA», Çığ, Nisan 1972.
- Öztelli, Cahit : «PSA'ın Hayatıyla İlgili Yeni Şiirleri», Türk Dili, Temmuz 1954.
- Öztelli, Cahit : «PSA'ın İki Şiiri», Türk Folklor Araştırmaları, Temmuz 1954.
- Öztelli, Cahit : «PS Hakkında Yeni Notlar», Türk Folklor Araştırmaları, Kasım 1964.
- Öztelli, Cahit : «PSA'ı Astıran Hızır Paşa Kimdir?», Türk Folklor Araştırmaları, Kasım 1968.
- Öztelli, Cahit : «PSA İçin Neler Söylemişler?», Sivas Folkloru, Şubat 1974.
- Sakaoğlu, Saim : «PSA», Türk Folklor Araştırmaları, Ağustos 1973.
- Salcı, Vahit Lütfü : «PS'ın Nefesleri», Halk Bilgisi Haberleri, 1936, Sayı 36.
- Salcı, Vahit Lütfü : «Kızılbaş Şairleri», Yeni Türk, 1939, Sayı 81, 8.
- Salcı, Vahit Lütfü : «Kızılbaş Şairleri», Halk Bilgisi Haberleri, 1940, Sayı 102, 104, 105.
- Salcı, Vahit Lütfü : «PSA ve Bir Manzumesi», Folklor Postası, Şubat 1946, Sayı 13.
- Uyguner, Muzaffer : «PSA'ın Bir Şiiri», Türk Dili, Mayıs 1954.
- Uyguner, Muzaffer : «İbrahim Aslanoğlu, PSA'lar», Folklor ve Etnografya Araştırmaları, 1985, s. 436-439.

Uygüner, Muzaffer : «PS ve Bezirci'nin Kitabı», Varlık, Ağustos 1986.

Ülkütaşır, M. Şakir «PSA'nın Basılmamış Üç Nefesi», Halk Bilgisi Haberleri, Mart-Nisan 1939, Sayı 89-90.

Yurdalan, Özcan «PSA'nın Sanatı», Devinim, Haziran 1975.

Zaloğlu, Leylâ «Dergiler Arasında», Türk Folklor Araştırmaları, Haziran 1956.

GAZETELERDE ÇIKMIŞ YAZILAR

Aslanoğlu, İbrahim «Sivas İli Halk Şairlerinden Notlar», Ülke (Sivas), 11-19 Kasım 1950.

Aşkun, Vehbi Cem : «PSA», Doğuş (Sivas), 28-31 Temmuz 1958, 1 Ağustos 1958.

Boratav, Pertev Naili «Âşık Edebiyatının Tarihsel Evrimi», Başkent Ankara, 21 Eylül - 5 Ekim 1969.

Buluz, Hüseyin : «PSA», Başkent Ankara, 21 Eylül - 5 Ekim 1969.

Cemal Süreya : «PSA», Politika, 7.11.1975.

Duman, Sezai «Güngörmüş Yaşlıların Ağzından Anadolu Erenleri», Son Havadis, 18-19 Eylül 1976.

Makal, Tahir Kutsi «Banazlılar Anlatıyor, PSA», Son Havadis, 30 Eylül 1977 - 14 Ekim 1977.

Özkırımlı, Atilla «PS Bir Gelenektir», Cumhuriyet, 19.6.1986.

Salcı, Vahit Lütfü «Kızılbaş Şairleri», Bartın, Sayı 581-588.

Tuncer, Cengiz «PSA'nın Hikâyesi», Akşam, 3-13 Temmuz 1966.

Zelyut, Rıza «PSA İçin Satırbaşları», Demokrat. 5.7.1980.

İÇİNDEKİLER

Sunu :	
Pir Sultan Abdal ve Sabahattin Eyuboğlu (Azra Erhat)	5
Önsöz :	
Pir Sultan Abdal Üzerine (Atilla Üzkırmılı)	11
Pir Sultan (Sabahattin Eyuboğlu)	69
Şiirler	81
Sözlük (Azra Erhat)	189
Kaynakça (Asım Bezirci)	217

Değerli düşün adamı Sabahattin Eyuboğlu, üzerinde çalıştığı bu kitabı tamamlayamadan aramızdan ayrılmış, kitabı tamamlama ve "Sözlük" bölümünü hazırlama işi yakın arkadaşşı Azra Erhat tarafından gerçekleştirilmiştir. "Kaynakça" sını Asim Bezirci'nin hazırladığı bu üçüncü basımın önsözünü oluşturan incelemeyi de Atilla Özkırmli yazmıştır. Cem Yayınevi Sabahattin Eyuboğlu'nun sık sık yaptığı gibi bir "imece" ürünü olan Pir Sultan Abdal'ı sunmaktan kıvanç duyar.

9 789754 060362

ISBN: 975-406-036-3